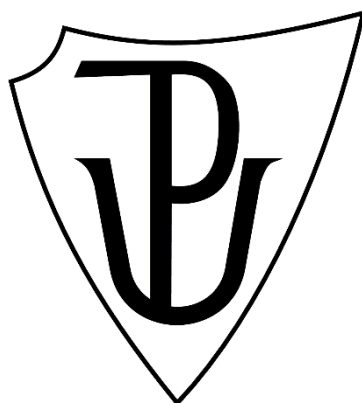

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Sekce archeologie

Halštatské depoty v západnej časti Slovenska

Bakalárska práca

Autor: Jozef Dubec

Vedúci práce: doc. Mgr. Martin Golec, Ph.D.

Pod'akovanie:

Na tomto mieste by som chcel pod'akovať všetkým ľuďom, ktorí mi boli nápomocní pri tvorbe tejto práce. Predovšetkým ďakujem vedúcemu mojej práce, doc. Mgr. Martinovi Golcovi, Ph.D. za jeho trpezlivosť a odborné vedenie tejto práce. Veľmi pekné pod'akovanie patrí Mgr. Radoslavovi Čambalovi PhD., za poskytnutie informácií a kvalitného fotografického materiálu k svojim publikovaným depotom. Vďaka patrí Mgr. Marekovi Bothovi za sprístupnenie depotov zo SNM v Martine, poskytnutie bližších informácií k nim a možnosť si ich nafotiť. Vďaka taktiež patrí Mgr. Zuzane Stanekovej za konzultácie k depotom zo severného Slovenska a ďalším pracovníkom regionálnych múzeí na západnom Slovensku, ktoré som počas prípravy na moju prácu navštívil. V neposlednom rade musím pod'akovať mojej rodine za neustálu podporu v štúdiu a trpezlivosť pri spracovávaní výstupov k tejto práci.

„Pokiaľ nerobíte chyby, nezaoberte sa dostatočne zložitými vecami a to je chyba.“

Frank Wilczek

Obsah

1. Úvod	5
2. Ciele a metodika práce	6
2.1 Ciele	6
2.2 Metodika.....	6
3. Geografické a geomorfologické vyčlenenie skúmanej oblasti Slovenska... 7	
4. Západná časť Slovenska v dobe halštatskej	9
5. Dejiny bádania doby halštatskej v západnej časti Slovenska	13
6. Depot – pojem, zhodnotenie, význam, klasifikácia	15
7. Kritika prameňov	17
8. Depoty zo západnej časti Slovenska z doby halštatskej a ich rozbor	18
8.1 Buková/Smolenice – „Záruby“, okr. Trnava	22
8.2 Istebné – „Hrádok“, okr. Dolný Kubín.....	23
8.3 Krásna Hôrka – „-“, okr. Tvrdošín.....	24
8.4 Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“, okr. Piešťany.....	25
8.5 Nováky – „-“, okr. Prievidza.....	27
8.6 Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“, okr. Martin	27
8.7 Smolenice 1 – „Molpír“, okr. Trnava	29
8.8 Smolenice 2 – „Molpír“, okr. Trnava	31
8.9 Smolenice 3 – „Molpír“, okr. Trnava	33
8.10 Smolenice 4 – „Molpír“, okr. Trnava	34
8.11 Smolenice 5 – „Molpír“, okr. Trnava	36
8.12 Smolenice 6 – „Molpír“, okr. Trnava	36
8.13 Smolenice 7 – „Molpír“, okr. Trnava	38
8.14 Šterusy – „Orlie skaly“, okr. Piešťany.....	39
8.15 Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“, okr. Trenčín.....	41
8.16 Zástranie – „Straník“, okr. Žilina	42
8.17 Abrahám – „-“, okr. Galanta	43
8.18 Depot Hurbanovo – „-“, okr. Komárno	44
8.19 Depot Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“, okr. Prievidza.....	44
8.20 Žaškov – „-“, okr. Dolný Kubín.....	45
9. Chronológia depotov	45
9.1 Chronológia doby halštatskej v západnej časti Slovenska	45
9.1 Chronológia depotov v skúmanej oblasti – západnej časti Slovenska	46

10. Rozdelenie depotov podľa funkcie predmetov	51
10.1 Kuchynsko-servírovacie depoty	51
10.2 Šperkové depoty	51
10.3 Depoty plastík	51
10.4 Depoty zbraní	52
10.5 Depoty konského postroja	52
10.6 Remeselné/výrobné depoty	52
10.7 Kombinované depoty	52
11. Zaradenie skúmaných depotov podľa kultúrnych okruhov	55
12. Symbolický zmysel depotov	56
13. Záver	57
14. Literatúra	60
15. Katalóg.....	70
16. Prílohy.....	91

1. Úvod

Predkladanú prácu som pojal ako syntézu hromadných nálezov – depotov – na území západnej časti Slovenska, z dejinného obdobia, ktoré si zaslúži syntézu v kontexte stredoeurópskeho priestoru. Doba halštatská (800–450 pr. n. l.) v našom priestore si zaslúži bádateľskú pozornosť, ktorá zahŕňa revíziu starších i nových prameňov. Predstavuje pokračujúci fenomén predchádzajúceho dejinného vývoja v neskorej dobe bronzovej, deponovanie kovových predmetov v západnej časti Slovenska (*Čaplovič 1987*, 162). Deponovanie kovových predmetov začalo už v neolite/eneolite, ale najvýznamnejší nárast depotov registrujeme práve v dobe bronzovej na celom území Európy (*Salaš 2005*, 9). Zaznamenávame demografický nárast obyvateľstva, nastáva taktiež zmena pohrebného ritu v mladšej a v neskorej dobe bronzovej (žiarové pochovávanie). V záverečnej fáze doby bronzovej prichádza z archeologického hľadiska zmenou klimatických pomerov, k poklesu archeologických lokalít, čo sa niekedy prezentuje ako doba vyľudnenia oblasti vtedajšej strednej Európy (*Furmánek – Veliačik – Vladár 1991*, 127). Deponovanie však neustáva ani v subfázy Ha C1a na skúmanej, západnej časti Slovenska, ako ukazujú najnovšie výskumy. Evidujeme depoty: Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“ a Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“ (*Ondrkál 2020*, *Čambal 2015*). Týmto môžeme konštatovať aj faktický koniec neskorej doby bronzovej v skúmanej oblasti, kedy dochádza k zániku osídlenia väčšiny hradísk a začína typická doba halštatská. Osídlenie výšinných polôh sa opäť obnovuje až ku koncu fázy Ha C2, s vrcholom vo fázy Ha D1, čo potvrdzujú aj výstupy z tejto práce (*Novotná 1994*, 83).

Samozrejme musíme upriamiť pozornosť na základný fenomén tohto dejinného obdobia a tým je používanie nového metalurgického produktu, železa. Staršia doba železná, ako sa taktiež doba halštatská nazýva, so sebou prináša nové postupy spracovania suroviny od tavenia po kovácke spracovanie (*Venclová a kol. 2008*, 41). Železo je ďaleko pevnejší, pružnejší a kujnejší materiál, v neposlednom rade výrazne ostrejší a tvrdší ako bronz, čo prináša určité výhody pre výrobcov a používateľov zbraní, poľnohospodárskeho náradia, atď. Diferenciácia spoločnosti sa zrejme ešte viacej prehlbuje, s novými technológiami prichádza aj rozšírenie vplyvu a moci práve tým skupinám obyvateľstva, ktoré ju dokážu v danom geografickom priestore čo najlepšie vyrobiť, prezentovať a využívať výhodu nových technologických zručností (*Novotná 1994*, 84). S tým samo o sebe určite môže prichádzať závisť, chuť zmocniť sa daného produktu nelegálne, alebo len dosiahnuť svoje mocenské ciele za každú cenu, čo je nám ľuďom vlastné dodnes. A obeť pádu významného hradiska doby halštatskej v Smoleniciach – „Molpíri“, by nám určite odhalili presnejšie súvislosti, no nám zostáva uvažovať iba v teoretických rovinách (*Novotná 1994*, 88).

Moje bádanie som upriamil na depoty, kde významným prvkom kultúry doby halštatskej zostáva naďalej bronz, ale taktiež i železo. Vzhľadom na primeraný počet depotov z doby halštatskej na Slovensku, som si vybral na spracovanie aj pomerne veľkú geografickú oblasť na skúmanie, región západného, juhozápadného a severného Slovenska od Bratislavy až po oblasť Oravy. Pomerne značné územie, vyznačujúce sa práve rozsiahlymi interakciami rôznych kultúrnych skupín v tomto dejinnom období. Okrem domácich kultúr sa na tomto území usádzajú aj susediace kultúry, ktoré významne ovplyvnili dejinný vývoj v tomto priestore, ako napr. vekerzugská kultúra v južnej a juhovýchodnej časti Slovenska (*Kozubová 2013*, 9). Lužická kultúra sa v dobe halštatskej transformuje a prispôsobuje novému dejinnému obdobiu,

vidujeme ju na pomerne veľkom geografickom priestore, prevažne v hornatých častiach Slovenska, kde pretrváva transformácia až po dobu laténsku. Geograficky pokrývala oblasť od Spiša, prakticky celú severnú oblasť dnešného Slovenska, územie v strednej časti Slovenska od Slovenského Rudohoria až po dnešnú Nitru a od Nitry smerom na sever a severozápad (*Dušek – Romsauer 1980, 182*).

Celkovo môžem však zhodnotiť iba depoty, ktoré boli spracované a publikované, a z toho vyvodzovať určité závery. Koľko depotov padlo za obeť detektorárov, ktoré by nám pomohli v tomto spracovaní, nejde predvídať. Dodnes sa vynárajú správy o pokladoch tam a tam, niektoré depoty sú v súkromných zbierkach. Niektoré mám zachytené aj v mojej práci, ale zrejme tých nezachytených a neoverených je omnoho viac. Veľakrát sú tieto depoty bez náležitých archeologických kontextov, ťažké je potom s takýmto materiálom pracovať, ale vďaka aspoň za to, že nám zapadá do určitého celku, chronológie, typológie, apod. Ale s fenoménom vykrádania archeologických nálezísk zápasili už archeológovia i v predchádzajúcich obdobiach. I v mojej práci uvádzam problematiku depotu zakúpený roku 1954 do zbierok AU SAV v Nitre od J. Godoviča, bývalého notára v obci Abrahám, okr. Galanta, ktorý uvádzal spochybniteľné údaje o nálezových okolnostiach (*Kolník 1958, 538*). Do práce som zakomponoval, s kritickým komentárom, i takéto depoty v rámci širšieho celku, čo považujem za nutné pre bádanie a následnú výstupovú syntézu.

2. Ciele a metodika práce

2.1 Ciele

Cieľom mojej práce je spracovanie a vyhodnotenie depotov v skúmanej oblasti západného a severozápadného Slovenska, následné rozdelenie týchto depotov obsahovej náplne, spôsobu uloženia, podľa kultúr, apod. Syntézou týchto nálezov je typologicko-chronologické zaradenie, následné skúmanie podrobností a analógie, nielen v rámci tohto regiónu, ale aj preskúmať podobné nálezy v susedných oblastiach i kultúrach doby halštatskej. Podobné nálezy v iných depotoch, príp. i v iných nálezových celkoch. Týmto spôsobom môžeme skúmaný región zasadiť do väčšieho stredoeurópskeho kontextu a vychádzať z tejto syntézy k porovnaniam podobnosti životných zvyklostí, rituálov, obchodovania apod. Dôležitou časťou mojej práce bude taktiež zhodnotenie sledovaných depotov podľa najnovších odborných štúdií a správne ich preinterpretovať a zanalyzovať. Tento postup je pre skúmané obdobie relevantný, hlavne z dôvodov absencie kovových predmetov v hrobech a teda pokus o prekonanie chronologických nejasností považujem za vedecky zaujímavý a prínosný.

2.2 Metodika

Pre svoju prácu som sa rozhodol používať datačný a deskriptívny systém totožný so systematikou doby halštatskej v rámci Moravy, používaný M. Golcom, s prihliadnutím na určité špecifiká v rámci skúmanej oblasti, ktoré sú typické iba pre ten-ktorý región (*Golec – Fojtík 2020, 22–24*). Prihliadol som na takúto špecifikáciu nielen preto, že som študentom UPOL, ale taktiež vzhľadom na blízkosť a prelínanie kultúr v rámci celej dnešnej hranice s ČR, Poľskom, Rakúskom a Maďarskom. Aby sme sa dokázali potom presne zorientovať a aby to chronologicky vyhovovalo. Súčasťou môjho bádania je taktiež porovnanie nálezov s nálezmi

v prihraničných oblastiach už spomenutých krajín. Terminológiu som tiež prispôbil jednotnej interpretácii v rámci prelínajúcich sa skupín a kultúr (*Golec – Fojtík 2020*, 13, obr. 1). Taktiež metodológiu a systém spracovania výstupov z môjho bádania som podriadil jednotnej chronológii v rámci tohto dejinného obdobia kvôli prehľadnosti (*Golec – Fojtík 2020*, 24, obr. 3).

Svoju prácu som rozdelil na vlastnú deskripčnú časť s priloženým katalógom a následne teoretickú časť, s vyhodnotením vstupných dát. Vo svojej bádateľskej činnosti som osobne navštívil dané regióny, konzultoval svoju prácu s odborníkmi v konkrétnych múzeách v regiónoch. Navštívil som osobne niektoré lokality s nálezmi depotov z obdobia doby halštatskej. Preštudoval taktiež veľké množstvo literatúry v rámci skúmaných regiónov s náväznosťou na konkrétne depoty. V teoretickej časti hodnotím geograficky a historicky danú skúmanú oblasť so zreteľom na dobu halštatskú, dejiny bádania v danej oblasti. V deskripčnej časti rozoberám konkrétne depoty. Ich skladbu, nálezové okolnosti, typológiu, chronologické zaradenie, súvislosti s ich deponovaním, regionálne odlišnosti, vplyvy okolitých kultúr a skupín doby halštatskej.

3. Geografické a geomorfologické vyčlenenie skúmanej oblasti Slovenska

Najvýznamnejšiu a najväčšiu oblasť západného Slovenska tvorí územie v okolí povodia rieky Váh a vlastne ľavobrežná zújmová oblasť mojej práce sa orientuje na Považie a zväčša ju ešte tvoria povodia území ľavobrežných a pravobrežných prítokov do tejto rieky. Povodie rieky Váh a jeho prítokov, z ktorých najdôležitejšie sú Kysuca, Orava, Turiec a Dudváh, je najdlhšie a plošne najväčšie na Slovensku. Rozprestiera sa na celom severozápade a západe Slovenska s výnimkou Záhoria a Žitného ostrova. Na jeho dolnom toku sa do neho vlieva aj rieka Nitra (*Mazúr – Lukniš 1986*).

Severný tok rieky, tzv. horné Považie je z juhu ohraničený severnou časťou Strážovských vrchov, južnou časťou Malej Fatry, Žiarskym pohorím, severnou časťou Kremnických vrchov, Veľkou Fatrou a Nízkymi Tatrami. Severnú hranicu tvoria Slovenské Beskydy, Kysucká vrchovina, Oravská Magura, Oravská vrchovina, Chočské vrchy a Západné Tatry.

Stredné Považie ohraničuje hrebeň Javorníkov, s najvyšším horským bodom Veľký Javorník (1071 m n. m.). Juhozápadným smerom na ne nadväzujú Biele Karpaty, ktorých hrebeň zároveň predstavuje hranicu medzi Českou a Slovenskou republikou. Najvyšším bodom pohoria je Veľká Javorina (970 m n. m.). Na východ susedí s Považským podolím (*Mazúr – Lukniš 1986*). Z východnej strany stredného Považia sa tiahnu Strážovské vrchy (Strážov 1213 m n. m.), ďalej severným smerom na ne nadväzujú Súľovské vrchy. Strážovské vrchy sú pohorím morfológicky silne členeným. Delia sa na viaceré celky, a to na Zliechovskú hornatinu, Nitrické vrchy, Trenčiansku vrchovinu a Malú Maguru. Súľovské vrchy predstavujú najsevernejšie pohorie stredného Považia. Najvyššími bodmi vrchov sú Veľký Manín (891 m n. m.) a Žibrid (867 m n. m.) (*Mazúr – Lukniš 1986*).

Najvyššie položeným pohorím dolného Považia je Myjavská pahorkatina, ktorá sa južnejšie napája na podoblasť Malých Karpát, ktoré ďalej delíme na podoblasti, čiže Pezinské, Brezovské a Čachtické Karpaty, s najvyššou nadmorskou výškou 767 m n. m. (vrch Záruby). Ďalej

pokračuje dolné Považie smerom na juhovýchod, naprieč Podunajskou nížinou, až po ústie Váhu do Dunaja, ktoré predstavuje zároveň aj najnižší bod záujmového územia (104 m n. m.).

Do záujmovej oblasti mojej práce taktiež spadá územie v povodí dolného toku rieky Moravy. Povodie rieky Moravy leží na Západnom Slovensku na hraniciach s Českou republikou a Rakúskom. Juhozápadnú časť územia tvorí Záhorská nížina, ktorá je z východu ohraničená Malými Karpatmi a zo severu Myjavskou pahorkatinou a Bielymi Karpatmi. Z väčších tokov sa do Moravy vlieva rieka Myjava (*Mazúr – Lukniš 1986*).

Ďalšou výraznou oblasťou nachádzajúcou sa v regióne západného Slovenska je povodie rieky Nitry, tzv. Ponitrie patrí z geomorfologického hľadiska do Malej Dunajskej kotliny a Západných Karpát, ktoré sa skladajú z ich vonkajšej a vnútornej časti. Tieto tzv. subprovincie možno ďalej rozdeliť na ich podoblasti. Centrálnu podoblasť územia predstavuje Považský Inovec. Najmohutnejší je vo svojej severnej časti, susediacej so Strážovskými vrchmi, ktorej dominuje najvyšší vrch Inovec. Smerom na juh pozvoľne klesá do Podunajskej nížiny, ktorá ho z časti obklopuje. Smerom na západ susedí s Dolnovážskou nivou a na východ s Nitrianskou pahorkatinou. Geomorfologicky sa delí na Vysoký Inovec (Inovec 1042 m n. m.), Nízky Inovec (Bezovec 743 m n. m.), Kraľčie vrchy (Marhát 748 m n. m.) a Inovecké predhorie (bez výrazných vrcholov, na východ od Beckova 550 m n. m.) (*Mazúr – Lukniš 1986*).

Do skúmanej oblasti som zaradil aj východné Ponitrie a oblasť Hornej Nitry, ktorá sa rozprestiera severovýchodne od Podunajskej nížiny, pokračuje cez Hronskú pahorkatinu, až po Pohronský Inovec, s najvyšším vrchom Veľký Inovec (901 m n. m.). Západne sa rozprestiera pohorie Trábeč (Veľký Trábeč 830 m n. m), ktorého zo západu obklopuje Nitrianska niva, z východu Žitavská pahorkatina a zo severovýchodu už spomínaný Pohronský Inovec. Severne od Pohronského Inovca sa napája hrebeň pohoria Vtáčnik (Vtáčnik 1346 m n. m). Ďalšie pohorie Žiar, vymedzuje severovýchodnú hranicu Hornonitrianskej kotliny. Najvyššie body tohto pohoria sa spájajú s vrchmi Horeňovo (892 m n. m.), Vyšehrad (829 m n. m.) a Chlieviská (1024 m n. m.) (*Mazúr – Lukniš 1986*).

Z geologického hľadiska najsevernejšou oblasťou skúmanej oblasti je územie Malej a Veľkej Fatry, Oravskej Magury, Oravskej vrchoviny a Chočských vrchov, ktoré sú súčasťou jadrových pohorí kryštálicko-druhohorného pásma vnútorných Západných Karpát vo Fatransko-tatranskej oblasti. Kryštálické jadro, budované prevažne horninami ako sú žuly a kryštálické bridlice, vystupujú na povrch v celej tejto oblasti. Druhohorné súvrstvia vytvárajú sedimentárny obal kryštálického jadra a majú zložitú stavbu. Okrem prevažujúcich vápnitých hornín ako sú dolomity a vápence sa uplatňujú i sliene, slienité vápence, bridlice, kremence, zlepenec, pieskovce a iné horniny. Z masívneho hôľneho reliéfu takto vystupujú príkrovne trosky triasových vápencov Chočského príkrovu. Veľká časť týchto hrebeňov je odlesnená na horské lúky a pasienky (*Fusán 1972, 32*).

Podľa podrobnejšieho geologického členenia, možno stredné Považie, Ponitrie, západné Pohronie a Hornú Nitru, ďalej deliť v prípade vonkajších Karpát na flyšové pásmo (Biele Karpaty, Javorníky) a bradlové pásmo. Vnútorne Karpaty sa delia na pásmo jadrových pohorí (Malé Karpaty, Považský Inovec, Strážovské vrchy, Trábeč, Žiar), kotliny a nížiny vnútorných Karpát (Trenčianska a Ilavská kotlina, Hornonitrianske kotliny, Podunajská panva) a mladovulkanické pohoria (Pohronský Inovec, Vtáčnik). Časť flyšového pásma možno

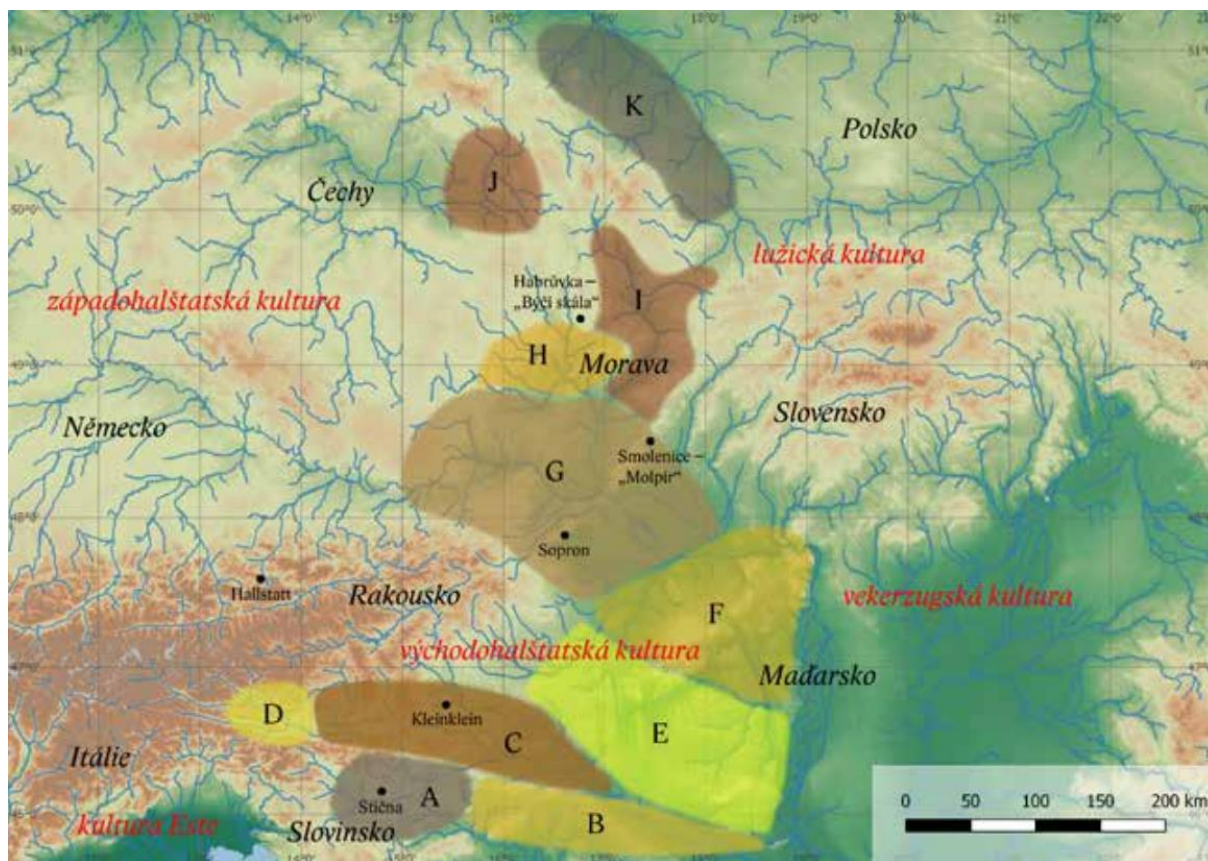
v súvislosti s podrobnejším členením zaradiť do magurského pásma. To zahŕňa časť pohoria Bielych Karpát a Javorníkov (Fusán 1972, 119). Bradlové pásmo rozdeľuje Západné Karpaty na dve časti, na vonkajšie a vnútorné. Jeho šírka je iba niekoľko kilometrov, pričom najväčšiu šírku (asi 15 km) dosahuje v páse medzi Púchovom a Považskou Bystricou. Morfológicky je výrazne odlišné od okolia, najmä ostrými tvarmi rôzne veľkých kopcov, budovaných vápencami, ktoré vyčnievajú z mierneho reliéfu, tvoreného bridlicami (Fusán 1972, 111). Strážovské vrchy patria medzi najrozsiahlejšie jadrové pohoria a sú geologicky najkomplikovanejším celkom Západných Karpát. Kryštalické jadro pohoria tvoria dva morfoštruktúrne celky, Suchá a Malá Magura so striedaním pásov pararúl, migmatitov a granitoidov (Mahel' 1986, 329). Z petrografického hľadiska tvoria hlavnú časť Strážovských vrchov druhohorné usadené horniny, predovšetkým vápence a dolomity, v menšej miere bridlice, sliene a pieskovce (Fusán 1972, 40). Tríbeč možno v rámci geologickej stavby rozdeliť na dva hlavné bloky, a to na tríbečsko-zoborský blok, ktorý zaberá juhozápadnú časť pohoria a razdielsky blok, ktorý zaberá severovýchodnú časť pohoria (Fusán 1972, 42). Južná časť pohoria Žiar je budovaná v kryštaliku. Kryštalikum zastupujú granitoidné horniny a z časti aj kryštalické bridlice (Fusán 1972, 41). Trenčianska a Ilavská kotlina sú pretiahnuté kotliny pozdĺž stredného toku Váhu. Ich podložie tvoria najmä druhohory bradlového pásma, sčasti druhohory Strážovských vrchov a sčasti aj obalové druhohory Považského Inovca. Ako kotliny boli vytvorené v tortóne, no zaplavené boli až v pliocéne. Pliocénne sedimenty tvoria ich hlavnú výplň, ktorá reprezentuje jazerno-riečne usadeniny, štrky, piesky a íly, ktoré dosahujú hrúbku približne 100 m (Fusán 1972, 86). Podložie hornonitrianskych kotlín (Bánoveckej, Nováckej a Handlovskej) tvorí kryštalikum a druhohory. Spodok kotlín je budovaný hrubými sopečnými vrstvami zložených z andezitových tufitov a zlepcov. Nad týmito vrstvami nasleduje sladkovodné súvrstvie v nováckej a handlovskej panve, kde sa nachádzajú dva sloje hnedého uhlia. V nadloží sú mocné sivé íly, vyššie štrky, piesky a íly riečného pôvodu (Fusán 1972, 88). Pre dolné Považie sú typické spraše. Navievané boli buď v širokých plochách riečnych terás v nížinách a v nízko položených kotlinách, kde vytvorili súvislé sprašové tabule (Trnavská a Nitrianska pahorkatina), alebo v hlbšie rezaných pahorkatinách (na rozhraní nív a prilahlých pohorí pozdĺž Váhu a Nitry), kde spraš vytvorila akési náveje a záveje (Lukniš 1972, 152).

Najjužnejšou skúmanou oblasťou je Podunajská nížina. Podunajská nížina je súčasťou subprovincie Malá dunajská kotlina a člení sa na dva celky, Podunajská pahorkatina a podunajská rovina. Je to neogénna panva s pokryvmi spraše a riečnych sedimentov (Mazúr – Lukniš 1986). Je to dlhodobá najúrodnejšia nížina v rámci Slovenska, s výraznou zásobárňou pitnej vody v oblasti nazývanej Žitný ostrov.

4. Západná časť Slovenska v dobe halštatskej

Periodicky je moja práca ohraničená staršou fázou doby železnej, ktorá podľa Reineckeého datovania začína fázou Ha C1 (800 pr. n. l.) a končí fázou Ha D3 (450 pr. n. l.). Keďže hovoríme už o dobe železnej, tak je to práve vďaka metalurgii železa, ktorá sa stáva dominantnou v stredoeurópskom kontexte zrovna v tomto období. Dobu halštatskú odvodzujeme od eponymnej lokality, obce v Hornom Rakúsku, s názvom Hallstatt. V tejto lokalite s nájdenými

solnými baňami, sa v blízkosti nachádza výnimočné pohrebisko s bohatým hrobovým inventárom. Práve z bohatstva týchto hrobových celkov vyplýva skutočnosť, že obchod so soľou musel byť výnimočne výnosný a plynulo z neho bohatstvo a moc miestnej elity (Novotná 1994, 82). Touto lokalitou rozdeľujeme taktiež územne túto dobu na dva samostatné kultúrne okruhy, západohalštatský a východohalštatský (Torbrügge 1992, Abb. 4). Novšou terminológiou nepoužívame pojem kultúrne okruhy, ale kultúry (obr. 1; Golec – Fojtík 2020, 11). Na východ od tejto lokality hovoríme o východohalštatskej kultúre. Oblasť sa rozvíjala hlavne vďaka obchodu s jantárom a ťažbe rúd. Jantár putoval po Jantárovej ceste, ktorá začínala na Balte a prechádzala aj cez naše územie a končila v severnom Taliansku (Chytráček et. al. 2017, 188).

Obr. 1: Mapa halštatských kultúr a priestorové rozloženie východohalštatských skupín: A – dolnokraňská; B – kaptolská; C – sulmtálska; D – Frög; E – juhozápadopanónska; F – severovýchodopanónska; G – kalenderberská; H – horákovská; I – platěnická; J – slezskoplatěnická (platěnická časť); K – severovýchodná (podľa: Golec – Fojtík 2020, obr. 1). Severná časť Slovenska prináleží lužickej kultúre v dobe halštatskej a kultúrne sa pridružuje ku skupinám I a J.

Na hornom a strednom Považí doznieva ešte aj v dobe halštatskej lužická kultúra. Hlavné výskumy na hornom Považí v 60. až 70. rokoch minulého stol. nám dokladajú výraznú kontinuitu lužickej kultúry v rámci severných skupín (oravská skupina) od Ha A až do LT B, čiže až do tzv. predpúchovského horizontu. Skupinu nazývajú podľa svojrázneho typu keramiky a pohrebného rítu ako „halštatská kultúra oravského typu“ (Čaplovič 1977, 91). Pre našu prácu budem uvádzať „oravská skupina lužickej kultúry“. Tento názov uvádzajú vo svojej periodizácii aj iní bádatelia (Dušek – Dušek – Romsauer 1980, 184). Na strednom Považí mimo

lužickej kultúry môžeme pozorovať prienik platénickej skupiny (východohalštatská kultúra) v západnej časti tohto regiónu (*Pichlerová 1970, 128; Paulík 1964, 167*).

Na Dolnom Považí, Ponitří, v oblasti Malých Karpát a Záhorskej nížiny dominuje v tejto epoche kalenderberská skupina východohalštatskej kultúry. Ide územne o dominantnú skupinu východohalštatských kultúr, nakoľko jej teritórium siaha na západe od Horného Rakúska, prechádza cez Burgenland až do severovýchodného Maďarska, kde je jej južná hranica v susedstve so severopanónskou skupinou východohalštatskej kultúry. Severnú hranicu teritoriálneho územia kalendenberskej skupiny tvorí rieka Dyje, za ktorou je územie ďalšej skupiny z východohalštatských kultúr, horákovská skupina (*Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007, 109, mapa 24a*). Východnú hranicu kalenderberskej kultúry popisujú slovenskí archeológovia k dolnému toku Ipl'a a tým pádom aj vymedzujú jej územnú polohu v rámci Slovenska, čiže zaberá územie severne od Dunaja k dolnému toku Ipl'a, územie na juh od mesta Nitra, oblasť Piešťan a Malých Karpát (*Dušek – Dušek – Romsauer 1980, 182*). Pre kalenderberskú skupinu na našom území je typický silný vplyv severotalianskych kultúrnych centier. Prejavilo sa to hlavne v geometrizme a tvarovom obohatení keramiky, ako aj v kultovom živote a v nálezoch importov (*Paulík – Novotná – Benadik 1962, 87*). Napriek veľkému množstvu keramických artefaktov, kovových artefaktov je v nálezových situáciách tohto obdobia pomerne málo. Výnimku tvorí snáď jedine hradisko v Smoleniciach na Molpíre, kde máme doložené, že patrilo k jedným z najvýznamnejších centier celého východoalpského priestoru v tejto epoche. Podrobnejšie sa mu budem venovať v samostatnej stati mojej práce. Avšak aj územie Trnavskej pahorkatiny, kde sa nachádza aj hradisko Smolenice – „Molpír“, môžeme evidovať ako územie s najhustejším osídlením v rámci kalenderberskej kultúry na Slovensku. V rámci Trnavskej pahorkatiny evidujeme spolu 76 lokalít. Až 49 ich bolo doložených na Trnavskej tabuli, 14 na Podmalokarpatskej pahorkatine, 7 na Dolnovážskej nive a 6 na svahoch Malých Karpát (*Sedlák 2020, 73*).

Na južnom a juhozápadnom Slovensku sa vo fázy Ha D1 usádza obyvateľstvo vekerzugskej kultúry. So vznikom vekerzugskej kultúry sú v severovýchodoalpskej oblasti halštatskej kultúry a v jej susedných regiónoch úzko späté rozsiahle kultúrno-historické zmeny, ktoré sa prejavili najmä zánikom mnohých hradísk, ukončením pochovávaní na mohylových pohrebiskách, najmä miestnych elít, celkovým kolapsom hospodársko-politického systému, výrazným poklesom počtu nálezísk a zakladaním nových nížinných sídlisk a plochých pohrebísk. Uvedené zmeny sa odohrali v závere fázy Ha C2 a na začiatku fázy Ha D1 (*Kozubová 2013, 10*). Pôvod vekerzugskej kultúry môžeme dávať do súvisu so zmenami, vyvolanými pravdepodobne pohybmi menších či väčších jazdeckých bojovníckych skupín z východnej Európy. Tieto pohyby dokladá najmä prenikanie nomádskych a polonomádskych kultúrnych prvkov zo severopontsko-kaukazskej oblasti do východných častí karpatského regiónu, čo sa odrazilo predovšetkým v materiálnej kultúre. S týmito zmenami úzko súvisí aj vznik vekerzugskej kultúry s ťažiskom rozšírenia vo východnom Maďarsku (*Kozubová 2013, 9*). Významným fenoménom tejto kultúry bolo, že súčasťou hrobového inventára niektorých hrobových celkov sú súčasťou konského postroja. Je to dokumentované aj na najvýznamnejšom pohrebisku tejto kultúry na Slovensku v obci Chotín (okr. Komárno), kde boli roznalýzované tieto hroby na pohrebiskách Chotín IA a IB. Pre svoju rozmanitosť môžu byť citlivým materiálom v rámci relatívnej chronológie a periodizácie nielen halštatských kultúr, ale i kultúr stepných a lesostepných z Balkánu a Kaukazu (*Kozubová 2011, 71*). Zaujímavosťou taktiež

zostáva, že v rámci tejto kultúry neevidujeme na našom území žiadny hromadný nález spojený s týmto etnikom.

V niektorých starších prácach, ale aj v novších prácach som narazil na problém s chronológiou osídlenia juhozápadného Slovenska aj skupinou z tzv. trácko-kimérskeho kultúrneho horizontu (*Dušek 1961a*, 66; 1971, 442; *Dušek – Dušek – Romsauer 1980*, 183; *Buchvaldek – Lippert – Košnar 2007*, 436, mapa 24a), kde dokonca podľa staršej chronológie pretrvalo toto osídlenie až do LT B. Tu som sa v mojej práci musel trochu zorientovať v rámci správneho zaradenia tohto horizontu do správneho chronologického rámca. Nielenže táto skupina nesie rôzne pomenovania (alföldsko-potisko-slovenská skupina, kuštanovická skupina apod.), ale aj v chronológii a priestorovom zasadení tejto skupiny sú značné rozdiely. Je to zrejme spôsobené aj tým, že začiatok fázy Ha C1, čiže aj začiatok doby halštatskej na Slovensku zasadzujú do obdobia 750 pr. n. l., čo je podľa niektorých, práve obdobie príchodu týchto nomádskych skupín do Karpatskej kotliny (*Dušek 1961b*, 170), ale zase iní archeológovia zasadzujú začiatok tohto horizontu v strednej a juhovýchodnej Európe úplne do iného časového úseku, ktorý patrí do neskorej doby bronzovej, do stupňa Ha B2 (*Kossack 1980*, 137; *Nevizánsky 1985*, 603; *Stegmann-Rajtár 1994*, 326). Aby toho nebolo málo, tak aj nálezy z tohto obdobia na juhozápadnom Slovensku priradujú skupine Mezöcsát, z tohto kultúrneho okruhu. Takže aj depoty z obce Santovka (okr. Levice), z obce Posádka (okres Trnava) a zlatý diadém zo Senice, prisudzované tomuto etniku podľa najnovšej chronológie nemôžeme datovať do doby halštatskej (*Dušek 1979*, 406), ale do neskorej doby bronzovej (*Nevizánsky 1985*, 604). Zjednotené je aspoň geograficko-zemepisné vymedzenie, kde všetci spoločne za centrum tohto kultúrneho horizontu označujú dolné Potisie. Na Slovensku sa usádzajú na juhovýchodnom Slovensku s presahom taktiež do centrálnej oblasti Stredného Slovenska (Slovenské rudohorie – veľké ložiská železnej rudy). Samozrejme sa prikláňam k názoru, že trácko-kimérsky horizont môžeme datovať do obdobia Ha B2 až Ha B3, lebo práve typické zubadlá a postranice tzv. *čerkaského typu* sa už v hrobových celkoch z doby halštatskej v Podunajskej vôbec nevyskytujú (*Kossack 1980*, 112; *Stegmann-Rajtár 1994*, 326–327). Z tohto je zrejme, že skupiny a kultúry usadené v západnej časti Slovenska v neskorej dobe bronzovej a taktiež v dobe halštatskej aktívne prijímali i cudzie vplyvy iných kultúr, taktiež zrejme aktívne spolupracovali a obchodovali. Jednou z možností tohto stavu je napríklad aj skutočnosť, že prakticky vo všetkých skupinách halštatských kultúr badať regionálne rozdiely. Napríklad v kalenderberskej skupine sú tieto regionálne rozdiely markantné v štruktúre hrovej výbavy, síce v rámci svojho etnika používali rovnaký pohrebný rítus, spopolňovanie mŕtvych a ich následné pochovávanie pod mohylami alebo do plochých hrobov (*Studeníková 1993*, 117). V rámci lužickej kultúry rozlišujeme regionálne odlišnosti v prevedení keramických nádob (*Paulík – Novotná – Benadik 1962*, 50). Vo vekerzugskej kultúre sú regionálne odlišnosti badateľné takmer vo všetkých druhoch artefaktov (*Kozubová 2011*, 71). Nie je zvláštnosťou prelínanie rôznych výzdobných štýlov na keramike a preberanie tejto ornamentiky od iných kultúr usadených v tejto oblasti. Taktiež môžeme na sídliskách, či pohrebiskách nachádzať v inventári napodobeniny výrobkov iných kultúr etablovaných v blízkosti tej-ktorej skupiny alebo kultúry.

5. Dejiny bádania doby halštatskej v západnej časti Slovenska

Významnou osobnosťou na poli archeológie a možno ho aj nazvať zrejme aj prvým slovenským archeológom v pravom slova zmysle, bol Andrej Kmeť (1841–1908). Výnimočný vzdelanec, polyhistor, zakladateľ „Slovenskej učenej spoločnosti“, sa ako jeden z mála začal venovať archeologickým pamiatkam systematicky. Pri svojich výskumoch mimo krešebnej dokumentácie, používal aj fotografickú dokumentáciu (*Kmeť 1901*).

Súčasníkom Andreja Kmeťa bol oravský vzdelanec a právnik Mikuláš Kubínyi (1840–1937). Môžeme tvrdiť, že ide o prvého človeka, ktorý sa archeológiou na Orave zaoberal systematicky, síce v intenciách zberateľstva. V roku 1877 v priestore Kubínyiiovských kaštieľov vo Vyšnom Kubíne objavil a preskúmal lužické pohrebisko (Kubínyi 1883, 282). V roku 1898 sa počas stavby železnice narušila lokalita Hrádok v Istebnom, z ktorej časť nálezov získal M. Kubínyi do svojej zbierky (*Kavuljak 1930*, 233). V tom istom roku skúmal pohrebisko v Oravskom Podzámku. Medzi jeho prednosti patrila nepochybne ľudskosť, ktorou obmäkčil hľadačov pokladov, aby mu ukázali miesta, či odovzdali vlastné zbierky. Veľa nálezov (najmä z Vyšného Kubína) mu odovzdali miestni obyvatelia z obrábaných polí. Diadém z Krásnej Hôrky – „Medvedzie“ našiel na základe viacerých indícií v zapadnutej „úložni haraburdia“ Čaplovičovej knižnice (*Kubínyi 1886*, 100). V roku 1876 sa zúčastnil medzinárodného antropologického a archeologického kongresu, v roku 1883 na špeciálnej výstave usporiadanej vo Viedni. V roku 1885 v Budapešti, na zjazde krajinského archeologického spolku, ukázal maďarským odborníkom depoty z Krásnej Hôrky. Práve na Kubínyiho nálezoch potom stavali budúci archeológovia svoje teórie, ktoré prispeli k poznaniu „oravskej skupiny lužickej kultúry“ na našom sledovanom území, kde Orava v rámci halštatských kultúr na území Slovenska je najlepšie zmapovaná a prezentovaná. Veľkou mierou je to práve zásluha Mikuláša Kubínyiho, síce nezabránil už v tej dobe rabovaniu nálezísk (tak ako mnoho archeológov po ňom až do súčasnosti), ale zachoval pre budúce generácie vedcov hodnotný materiál, na ktorého základe môžeme vystavať svoje vedecké teórie o minulosti tohto regiónu.

Určite v tejto práci nesmiem opomenúť zásluhy Ferdinanda Šándorfiho (1863–1921), kňaza, vášnivého milovníka histórie, amatérskeho archeológa. Ako kaplan a administrátor v Smoleniciach (1887–1890) sa začal zaujímať o návršia v okolí Smoleníc, kde objavil mohyly zo strednej doby bronzovej, ale pre celú archeologickú obec objavil veľkolepé hradisko na lokalite Molpír, s nesmiernym nálezovým fondom. Síce preskúmal možno necelé 2 ha, ale navždy sa zapísal do archeologickej histórie. Neskoršie výskumy vedené prevažne M. Dušekom len potvrdili výnimočnosť tejto lokality pre históriu dejinnej epochy staršej doby železnej a neoceniteľný význam tejto lokality pre chronológiu a typológiu halštatských nálezov v celom regióne strednej Európy. Niektoré z jeho nálezov môžeme dodnes obdivovať v múzeu v Smoleniciach, ktoré je umiestnené v budove bývalej fary a nesie názov podľa najvýznamnejšej archeologickej lokality v regióne – múzeum Molpír vo Smoleniciach.

Významný odborný posun vo výskume pravekého Slovenska nastal po príchode Jána Eisnera (1885–1967), ktorý ako profesor Komenského univerzity v Bratislave, riadil i sám viedol výskumy a zbery pravekého materiálu. Prvú súbornú prácu o mladšej dobe halštatskej na Slovensku zahrnul J. Eisner do svojho diela *Slovensko v pravěku*. Jeho správnu lokalizáciu kalenderberskej kultúry dokázali aj neskoršie výskumy. Poslednú fázu doby halštatskej

prisúdil, na základe vtedajších poznatkov, Skýtom. Ich prítomnosť v Karpatskej kotline kladie do 7. st. pred n. l. Zaujímavosťou jeho práce je, že trojboké šíčky zaradil do náplne halštatského inventára a neprisudzoval ich Skýtom (*Eisner 1933*, 165), ako neskorší jeho nasledovníci. Svojim dielom položil J. Eisner základy budúceho smerovania slovenskej archeológie.

Nestorom slovenskej archeológie a neoceniteľným spolupracovníkom J. Eisnera bol Štefan Janšák (1886–1972). Síce bol vyštudovaný stavebný inžinier a v medzivojnovom období zastával aj politické a diplomatické funkcie, jeho veľkou vášňou a láskou bola archeológia. Zameral halštatské mohyly v Biksádskom priesmyku a neďaleko pri obci Plavecký Mikuláš, okr. Malacky (*Janšák 1962*, 241). Zrejme pod vplyvom minimálnych nálezov v neďalekých mohylách v Biksádskom priesmyku (datovanie B C2) nebol už záujem o ďalší výskum. Pritom najnovšie analýzy potvrdili sekundárne pochovávanie na týchto mohylách (*Bobek 2016*, 35), ale postdepozíčné procesy nedokážu s presnosťou určiť datáciu sekundárneho pochovávania (*Bobek 2016*, 36). Pritom spomínané mohyly sú od hradiska Smolenice – „Molpír“ necelých 5 kilometrov a aj to, že v preskúmaných mohylách nebol žiadny kostrový materiál, mi dovoľuje sa zaoberať myšlienkou o vykradnutí týchto mohýl. Nebolo by to nič výnimočné, nakoľko Biksádsky priesmyk slúžil od praveku do novoveku ako prechod cez Malé Karpaty a behom stredoveku ním viedla tzv. *Via Bohemica* (*Janšák 1962*, 248). Niet sa čo čudovať, že viditeľné mohylové násypy sa stali určite korisťou pre skupiny „tiežzberateľov“, veď to nie je ničím výnimočné ani v dnešných časoch. Azda jeho najvýznamnejším počinom bolo, že ako prvý zameral ešte v roku 1927 areál na vrchu Pohanská neďaleko Plaveckého Podhradia (*Janšák 1928*, 4), kde sa následným výskumom zistilo mladobronzové a následne laténske výšinné hradisko celoeurópskeho významu (*Paulík 1976*, 131).

Aby sme išli pekne chronologicky v tejto časti mojej práce, tak samozrejme nesmieme zabudnúť na výraznú osobnosť československej archeológie 20. stol. akým bezosporu bol Vojtech Budínský-Krička (1903–1993). Ešte pod priezviskom Budaváry bol jedným z prvých žiakov J. Eisnera a taktiež pred 2. svetovou vojnou pôsobil na Štátnom archeologickom ústave v Prahe. Ešte počas vojny riadil zväčša záchranné výskumy na celom území vtedajšieho Slovenského štátu a práve v tomto období zaznamenal v roku 1942 bohaté hrobové nálezy na území Senice – „terasa Vrbovčianky“ (*Budínsky-Krička 1993*, 301), pochádzajúce z doby halštatskej a priradené, ako som vyššie spomínal, podľa najnovších analýz kultúrnej skupine Mezócsát.

V 50. a 60. rokoch minulého stol. sa v rámci archeologického výskumu na Slovensku a práve v mojom skúmanom priestore výrazne zaslúžili o rozkvet a zviditeľnenie slovenskej archeológie v Európe hneď viaceré osobnosti. J. Paulík, M. Dušek, P. Čaplovič sa prevažne svojou prácou orientovali na dobu bronzovú a halštatskú. J. Paulík riadil výskumy hlavne v južnej časti Slovenska, kde bol významný počín, objavenie birituálneho pohrebiska vekerzugskej kultúry v obci Chotín. M. Dušek riadil systematický výskum na hradisku Smolenice – „Molpír“ v rokoch 1963–1971 a se svojí ženou S. Dušek publikovali mimo jiné práce dva katalogové svazky, ktoré používame dodnes (*Dušek – Dušek 1984; 1995*). P. Čaplovič svoju prácu orientoval na výskumy lužickej kultúry na svojej rodnej Orave, kde preskúmal približne 30 lokalít z obdobia praveku a stredoveku (*Lofajová-Danielová 2020*, 42).

V ďalších rokoch vstupujú do archeologického diania taktiež výrazné osobnosti nežného pohlavia, ako M. Pichlerová, M. Novotná, E. Studeníková, E. Miroššayová. Prepáčte mi ak opomínam iné osobnosti, ale prispôsobujem túto stať hlavne svojej skúmanej lokácii a obdobiu halštatu. Tieto dámy prispeli svojimi prácami o výrazné zlepšenie typológie a chronológie nálezov z doby halštatskej v mojej záujmovej oblasti (*Pichlerová 1969; 1970; Novotná 1970; 1980; 1984; 1994; 2001; Studeníková 1987; 1993; 2000; 2001; 2005; 2007; Miroššayová 1980*).

V týchto rokoch sa archeológovia špecializujú na rôzne kultúrne skupiny z praveku a množstvo sa ich orientuje prevažne na lužickú kultúru, alebo samostatne na skupiny východohalštatských kultúr. O výskumy v rámci doby halštatskej sa prevažne zaslúžili: K. Pieta, L. Veliáčik, V. Furmánek, P. Romsauer a i (*Pieta 2012; Pieta – Veliáčik 2014, Dušek – Dušek – Romsauer 1980*).

V závere 20. stol. a v novom tisícročí sa zapisujú do archeologického povedomia S. Stegmann-Rajtár, P. Romsauer, K. Hellmuth, S. Müller, A. Kozubová, R. Čambal, E. Makarová a svojimi prístupmi v posledných 30. rokoch obohacujú pole vedenia o tomto dejinnom období (*Stegmann-Rajtár 1992; 1994; 1999; 2005; 2009; 2017; Romsauer 1996; 2004; Hellmuth 2006; Müller 2012; Čambal 2015; 2020; Čambal – Makarová 2020a; 2020b; Kozubová 2011; 2013; 2018; 2019a; 2019b; Makarová 2017; ad.*)

Ešte raz sa hlboko ospravedlňujem archeológom, ktorých som tu neuviedol, ale z hľadiska môjho skúmaného obdobia a lokality som vybral poväčšinou tých, ktorých aj v tejto práci mnohokrát citujem. Vzhľadom na to, že som sa aj pomerne zoširoka v tejto stati rozpísal, tak bohužiaľ neostáva na mnoho skvelých odborníkov taktiež z priestorového dôvodu, miesto na uvedenie.

6. Depot – pojem, zhodnotenie, význam, klasifikácia

Vôbec prvú relevantnú definíciu depotu nachádzame v diele O. Montelia (*Montelius 1903, 10–11*). Podľa nej je depot súborom najmenej dvoch úmyselne a súčasne uložených artefaktov, ktoré ale nesmú byť súčasťou hrovej výbavy alebo predstavovať sídliskové pozostatky typu náhodného zoskupenia nálezov vo vrstve, či výkope. Pojem artefakt je v archeológii bežným pojmom pre hmotnú kultúru. Avšak teoretickým pozorovaním je možné tento termín použiť aj v súvislosti s tvorbou depotov. Ak je predmetom archeologického bádania artefakt, ktorý vzniká činnosťou človeka (*Neustupný 2010, 30*), predpokladáme, že rovnako za artefakt môžeme považovať aj depot. Podobne môžeme považovať za artefakt aj akýkoľvek depot vo všeobecnosti. Z hľadiska charakteristiky artefaktov podľa skúmania E. Neustupného, depot spĺňa, ako plnohodnotný archeologický artefakt, všetky predpoklady (*Neustupný 2010, 30*). Depot ako artefakt patrí medzi základné elementy minulého/mŕtveho sveta, ktorý je predmetom archeologického bádania. Je výtvorom ľudskej intencionálnej činnosti, t. z. vznikal za konkrétnym zámerom a nielen s dôrazom na určité chronologické obdobie. Tvorbu hromadných nálezov sledujeme od mladšej doby kamennej. Predmety, ktoré depot obsahuje, tvorili istú ekonomickú normu daného človeka, pravdepodobne jeho majetkovú základňu. Zrejme mala byť po istom časovom odstupe opätovne vyzdvihnutá (*Bradley 1990, 10*). K bližšiemu skúmaniu, deleniu, klasifikovaniu a následnej interpretácii je potrebné, aby artefakty mali svoju

štruktúru. V prípade depotov z našej skúmanej oblasti ich delíme na základe materiálnej a chronologickej stránky, na základe nálezových okolností, priestorového rozloženia a pod. Depot môžeme považovať aj za archeologickú udalosť. E. Neustupný považuje za archeologickú udalosť vznik, zánik a rovnako aj jeho pôsobenie v histórii ľudstva a teda mŕtveho sveta, ktorý je predmetom archeologického bádania (*Neustupný 2010*, 33). Pri depotoch je nanajvýš nutné zamyslieť sa nad ich miestom v historickom slede udalostí. Otázka vzniku hromadného nálezu je forma určitej udalosti, kedy človek vytvára depoty buď ako ochranu svojho majetku alebo ako formu *votívneho daru*, čiže za náboženským účelom (*Bradley 1990*, 11). Na tomto základe môžeme vysvetliť aj jeho pôsobenie v historickom dianí. Dôležitou otázkou je taktiež aj určenie jeho zániku ako archeologickej udalosti. V tomto prípade nastáva podstatný problémom, ako definovať zánik depotu ako artefaktu. Pri artefakte, napr. u keramickej nádoby alebo kamenného predmetu možno predpokladať, že bol nahradený iným účelnejším, lepším artefaktom. Keramická nádoba prestala slúžiť svojmu účelu, pretože sa napr. rozbila a tým sa stala nepoužiteľnou. Zmienené artefakty prechádzajú tzv. zánikovou alebo formálnou transformáciou (*Neustupný 2007*, 46–48). Ak chápeme vznik artefaktu ako zámer, následný nezáujem o daný artefakt je možné považovať za jeho zánik (*Neustupný 2007*, 50). Možnosť aplikácie zmienenej definície na zánik depotu je možná v prípade zotrvania depotu až do dnešných čias, prípadne vyzdvihnutie a dokumentovanie v minulých stol.ch, ako je to v našom prípade mnohokrát. Ak chápeme jeho vytvorenie za dočasné úložisko predmetov napr. kupcom, je definícia zániku depotu vysoko pravdepodobná. Tvorca depotu si jednoducho svoje predmety, či už z dôvodu vojnového konfliktu v oblasti alebo zabudnutia miesta uloženia, nemohol opätovne vyzdvihnúť. Rovnako tak môžeme uvažovať aj v prípade jeho úmrtia. Iná situácia však nastáva, keď ide o votívny depot. Je možné v takomto prípade považovať jeho vznik aj za následný zánik? Ak vezmeme do úvahy definíciu R. Bradleyho, ktorý zastáva teóriu, že votívne depoty boli umiestňované na miestach, kde nemôže dôjsť k jeho opätovnému vyzdvihnutiu (*Bradley 1990*, 10), je možné preddepozíčnú transformáciu považovať súčasne aj za postdepozíčnú.

Základné rozdelenie depotov na profánne a votívne (*Bradley 1990*, 10) osobne pokladám za veľmi zjednodušený prístup k celkovej problematike depotov. Zároveň sa v mojej práci nebudem zaoberať tematikou tzv. monodepozitov (*Salaš 2005*, 13), nakoľko v skúmanej oblasti nemám uvedený ani jeden prípad podobného deponovania, poväčšinou ide o viackusové nálezy. Nakoľko nemám dôkazy o monodepozitoch v skúmanej oblasti, nevylučujem skutočnosť, že aj v dobe halštatskej jedinec alebo skupina osôb, mohla uctievať nejakú svoju modlu, uložili si ju do skalnej dutiny a verili, že ich bude ochraňovať (funerálny monodepozit). Taktiež remeselník si mohol umiestniť na bezpečné miesto znak svojej profesie (nefunerálny monodepozit). Takéto tradície pretrvávajú v niektorých folklórnych zvyklostiach dodnes (mince pod prahom domu, znak remeselníka vo forme jeho výrobku na štíte domu apod.) a etnológovia majú veľké množstvo paralel k podobným ukladaniam cenností pre osobné potreby. Všeobecne súhlasím s teóriou M. Golca, že nie všetky remeselné depoty sú znakom profánnych praktík daného spoločenstva, ale že môžu byť motivované taktiež k uctievaniu určitých božstiev, spojených s prítomnosťou elity v tom-ktorom čase a mieste. Špecializované remeslo (a tým aj remeselníci) je sekundárnym dokladom prítomnosti elity, sú jeho príjemcovia aj vlastníci (*Golec – Fojtík 2020*, 204). Hlavne v dobe železnej si musíme uvedomiť, že železo bolo v tom čase surovinou na priebojnejšie zbrane (ako dovtedy používané bronzové), bol to

tvrdší materiál aj pre potreby poľnohospodárstva a obživy daného spoločenstva, takže spracovatelia tohto kovu a remeselníci museli byť veľmi cenení v danom spoločenstve (ešte o stovky rokov neskôr – v dobe rímskej nachádzame bohaté hroby kovolejárov), možno patrili medzi privilegované vrstvy, ale to sme v úvahách kam nechcem smerovať. Práve preto, že nemáme priame doklady ako fungovalo vtedajšie obchodovanie s týmto kovom, tak tu nastáva predpoklad, že fungovanie remeselníkov a obchodníkov riadili vtedajšie elity a muselo dochádzať k ešte väčšej diferenciacii spoločnosti, čo nám koniec-koncov dokazujú bohaté hroby pod mohylami patriace vtedajšej elite a naopak, chudobné žiarové hroby v blízkosti sídlísk tzv. poľnohospodárskeho zázemia (Novotná 1994, 89).

Zároveň by som rád v mojej práci, kvôli vysokej rozmanitosti skúmaných depotov, rozšíril druhovú špecifikáciu podľa obsahového fondu týchto depotov. Taktiež sa budem držať týchto základných bádateľských okruhov, pokiaľ mi to zistené informácie dovoľia: 1. *geografické rozšírenie*; 2. *kultúrne začlenenie*; 3. *chronologické začlenenie*; 4. *druhovú skladbu a typologické začlenenie*; 5. *spoločenská držba*; 6. *zmysel deponovania*.

7. Kritika prameňov

Doba halštatská v skúmanom geografickom priestore, ktorý zahrňuje moja práca, je zväčša rozpracovaná v starších prácach archeológov a niektoré depoty by si zaslúžili novšie revízne spracovanie a vyhodnotenie. Niektoré som objavil iba štúdiom týchto prác (Abrahám – „–“, Hurbanovo – „–“), bohužiaľ zvyčajne bol študijný materiál k nim starší viac ako tridsať rokov. Do práce som musel uviesť fotografie aj čiernobiele, ktoré sa mierne dali upraviť, ale znížená vypovedacia kvalita je na nich poznateľná. K lepším materiálom som sa však nevedel dostať a niektoré sa aj cez snahu ich upraviť, nedali publikovať. Ešteže sa dochovali k niektorým prácam kreslené dokumenty. Publikované práce z posledného desaťročia prinášajú zväčša najnovšie nálezy depotov, avšak väčšinou bez nálezových kontextov, nakoľko sa jedná prevažne o celky nájdené neodbornou verejnosťou. Niekedy ponúknu depoty na odborné spracovanie, niekedy ich dokonca odovzdajú archeologickej inštitúcii, ale poväčšinou mnoho depotov (to sa nejedná iba o dobu halštatskú) končí v súkromných zbierkach, alebo predané v zahraničí. Som vďačný, že aj zadokumentovanie takýchto depotov prináša širší obraz o problematike tohoto dejinného obdobia a vydáva ucelenejší pohľad. V neposlednom rade mi tieto práce nesmierne pomohli k písaniu tohoto konceptu. Musel som vychádzať iba z dostupných informácií, ktoré som čerpal z odbornej literatúry a osobných konzultácií s vedúcim mojej práce M. Golcom a s archeológom R. Čambalom zo SNM-Archeologického múzea v Bratislave. V typológii a chronológii mi boli prospešné práce M. Novotnej, E. Studeníkovej pre západné Slovensko a M. Golca pre Moravu. Ale napríklad typológia železných kosákov by si určite zaslúžila pozornosť mladšej archeologickej generácie. Vychádzal som z typologie piatich druhových skupín podľa E. Studeníkovej, ale len v rámci mojej práce som narazil na tri druhy kosákov, ktoré som nemohol priradiť ani k jednému z týchto typov. Prospešnou bola aj moja bádateľská činnosť po regionálnych múzeách, ktoré som navštívil, aby som sa dozvedel čo najviac informácií priamo od zdroja a miestnych archeológov. Priamo v SNM v Martine sa podarilo objaviť v depote zo Žaškova – „–“, datovaného do doby bronzovej, fázy Ha A1, predmety z doby halštatskej. Pri podrobnejšom

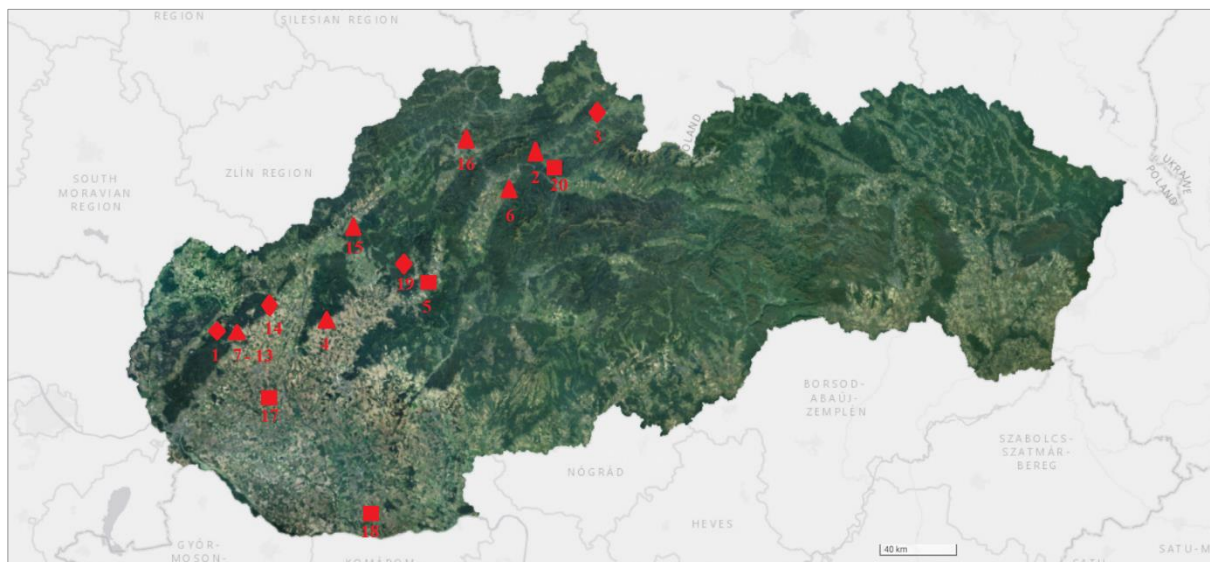
skúmaní som síce narazil na problém nálezových súvislostí, nakoľko práve depoty z oblasti Oravy z lužického prostredia, boli nájdené ešte v 19. storočí a väčšinou za okolností narušenia, príp. až zničenia nálezových kontextov, ale aspoň sú zachované v depozitároch pre odbornú verejnosť. Množstvo skúmaných depotov má taktiež neurčitý nálezový kontext, čo tiež sťažuje vypovedaciu hodnotu toho-ktorého nálezu, ale v následnom celku a výslednej syntéze nám dávajú aspoň ucelenejší pohľad na danú oblasť a pôsobenie ľudskej činnosti na tomto území.

3512.	Ľahký pás z tenkého bronzového plechu, podľa rebierok zovlnený, nepravidelne skrútený; pravdepodobne zo spirálovej trubice.	Žaškov (okr. Dol. Kubín) vykopávkou le. Kubínskeho Zbrojovného múzea
3513.	Národné srdiečko z bronzovej nádoby.	Dto
3514.	Okrúhle bronzové kovanie pozostávajúce z väčšieho kružku a z niekoľkých menších, ku väčšiemu dookola pripojených.	Dto
3515.	Okrúhle bronzové kovanie pozostávajúce z väčšieho kružku a štyroch malých ku väčšiemu pripojených.	Dto
3516.	Fragment úseku z tenkého bronzového pásm, podľa rebierok zovlneného, zo spirálovej trubice?	Dto

Obr. 2: Zápis v evidencnej knihe SNM v Martine o prevedení vykopávok na mieste depotu Žaškov – „–“, s nálezmi kruhových ozdôb s očkami po obvode, náležiacich do doby halštatskej (foto: J. Dubec).

8. Depoty zo západnej časti Slovenska z doby halštatskej a ich rozbor

Na sledovanom území západnej časti Slovenska monitorujeme celkovo 20 depotov, z toho však sú 4 depoty pomerne problematické alebo neoverené, preto sú v tabuľke oddelene umiestnené (obr. 3–4). Aj tieto sporné depoty sa však nachádzajú na skúmanom území a poslúžili k lepšiemu celkovému pohľadu na danú problematiku.

Obr. 3: Lokalizácia depotov v skúmanej oblasti: 1. Buková/Smolenice – „Záruby“; 2. Istebné – „Hrádok“; 3. Krásna Hôrka – „-“; 4. Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“; 5. Nováky – „-“; 6. Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“; 7.–13. Smolenice (1–7) – „Molpír“; 14. Šterusy – „Orlie skaly“; 15. Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“; 16. Zástranie – „Straník“; 17. Abrahám – „-“; 18. Hurbanovo – „-“; 19. Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“; 20. Žaškov – „-“ (Legenda: ▲ – hradisko, ◆ – výšinná lokalita, ■ – nížinná lokalita).

	Depot	ks	obsah	datácia	Zdroj
1	Buková/Smolenice – „Záruby“, okr. Trnava	3	drôtené bronzové špirálovité náramky	Ha D1	Čambal – Makarová 2020a, obr. 2
2	Istebné – „Hrádok“, okr. Dolný Kubín	29	bronzový špirálovitý náramok z hrubého drôtu (2 ks), bronzový špirálovitý náramok/nápažník z plochého drôtu (2 ks), bronzový náramok s rebrami (5 ks), bronzový náramok s vrúbkami, bronzová prelamovaná ozdoba kruhová, bronzová prelamovaná ozdoba parabolická, bronzová ihlica so špirálovitou hlavicou, bronzová ihlica s krížovou hlavicou, bronzový tordovaný diadém s tepannými plochami a ružicami (4 ks), diadém z hrubého drôtu zakončený ružicami (2 ks), bronzový nákrčník z hrubého drôtu zakončený špirálou, bronzový nákrčník z viacpramenného drôtu zakončený pečatidloými hlavicami, bronzové krúžky (6 ks), bronzová rúrkovitá špirála ukončená ružicou	Ha D	Čaplovič 1987, tab. 27:2–3, 7, 28:9, 39: 1–6, 40
3	Krásna Hôrka – „-“, okr. Tvrdošín	26	železné sekery s okrúhrou tuľajkou (2 ks), železné lupy/hrudy (3 ks), bronzové polkruhové ozdoby s	Ha D	Čaplovič 1987, tab. 49, 50:1–4, 7

			veľkým stredovým oválnym otvorom (2 ks), bronzové polkruhové ozdoby s malým stredovým kruhovým otvorom (2 ks), veľká bronzová okuliarovitá spona, kratší bronzový špirálovitý náramok/nápažník z trojhranného drôtu (2 ks), dlhý bronzový špirálovitý náramok/nápažník ukončený tordovaním a ružicou, malá bronzová valcová špirála ukončená ružicami (predelená na 2 časti), bronzové tordované nákrčníky (2 ks), bronzové kruhy stanominského typu (6 ks), bronzové gombíkovité puklice (4 ks)		<i>Studeniková 2000</i> , obr. 1; <i>Danielová 2018</i> , Fig. 5:1–9
4	Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“, okr. Piešťany	120	bronzová šálka s pákovou rukoväťou, bronzová bikonická misa, 2 ks zlatých cylindrických náušnic, 8 ks bronzových nákrčníkov, 37 ks bronzových sedlovitých náramkov, 71 ks bronzových jednoduchých náramkov, keramická amfora	Ha C1a	<i>Ondrkál 2020</i> , Fig. 1–20
5	Nováky – „–“, okr. Prievidza	2	bronzová misa – tripoda, bronzový kotlík	Ha D2	<i>Novotná 1991</i> , Taf. 13–14
6	Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“, okr. Martin	10	bronzová harfovité spona, bronzová loďkovitá spona (2 ks), bronzový náramok s rebrami (2 ks), bronzový tyčinkový náramok otvorený (2 ks), bronzový krúžok, kombinovaný pektorál (bronz, jantár, mušle – 1 629 ks)	Ha D1–D2	<i>Pieta – Veliáčik 2014</i> , obr. 7–9
7	Smolenice – „Molpír“ 1, okr. Trnava	12	súčasť uzdy (6 ks), zubadlo, sekera s tuľajkou, hrot oštepú, klin/ingot, kosák s vodorovným trňom IB, sekera s ramienkami – všetko Fe	Ha (C2)–D1	<i>Müller 2012</i> , Taf. 11:1–12; <i>Čambal – Makarová 2020b</i> , Fig. 3
8	Smolenice – „Molpír“ 2, okr. Trnava	7	kosáky s vodorovným trňom (3 ks), kosáky s jazykovitou rukoväťou (2 ks), kosák s vodorovným trňom IB – všetko Fe, bronzový prelamovaný kruhový závesok so 4 trojuholníkovými príveskami	Ha D1	<i>Studeniková 2007</i> , Abb. 5: 1–6; Abb. 8:1; <i>Čambal – Makarová 2020b</i> , Fig. 4
9	Smolenice – „Molpír“ 3, okr. Trnava	9	kosáky s úzkou čepeľou a vertikálnym trňom (2 ks), sekera s tuľajkou, fragment noža, ihla, šidlo, tyčinka, dlátko, puklička – všetko Fe	Ha D1	<i>Studeniková 2007</i> , Abb. 6:1–9; <i>Čambal – Makarová 2020b</i> , Fig. 5
10	Smolenice – „Molpír“ 4, okr. Trnava	28	loďkovité spony (2 ks), ihlica/nit, koráliky (3 ks), pliešky (6 ks) – bronz; dlátko s tuľajkou, sekerka s tuľajkou, kladivko s tuľajkou, dlátko, železné troskové koláče (2 ks), nožík, valček, rydlá (2 ks), klin, hlavica ihlice, ingoty (4 ks) – Fe	Ha D1	<i>Čambal – Makarová 2020b</i> , Fig. 6–7

11	Smolenice – „Molpír“ 5, okr. Trnava	3	železný kosák, železný troskový koláč, kamenná brúsená sekera	Ha D1	Čambal – Makarová 2020b, Fig. 8
12	Smolenice – „Molpír“ 6, okr. Trnava	8	loďkovitá spona, oblúčková spona, náramok, tyčinka, zliatok – bronz dláto, železné troskové koláče (2 ks) – Fe	Ha D1	Čambal – Makarová 2020b, Fig. 9
13	Smolenice – „Molpír“ 7, okr. Trnava	47?	železné špicaté polotovary (iba z informácií detektorárov) ?	Ha D	Müller 2012, 36; Studeniková 2007, 62
14	Šterusy – „Orlie skaly“, okr. Piešťany	24	bronzové plastiky koní (2ks), miniatúrne keramické fragmenty zvieracích plastik (13 ks), miniatúrne keramické plastiky cievok (5 ks), miniatúrne keramické plastiky nádob (2 ks), miniatúrna keramická napodobenina rohu, miniatúrny keramický kosoštvorec	Ha D	Čambal 2020, 37
15	Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“, okr. Trenčín	6	železné nože (3 ks), železný kosák, železné dlátko s tuľajkou, železná kopija s otvormi na liste a tuľajkou	Ha C1a	Čambal 2015, obr. 2
16	Zástranie – „Straník“, okr. Žilina	7	železné sekery s tuľajkou (2 ks), železný kosák s úzkou čepeľou a vertikálnym trňom, železné kladivo s tuľajkou, železná sekera s ramienkami, masívny železný krúžok, fragment sekery s tuľajkou	Ha D	Studeniková 2007, Abb. 7:1–7
Sporné alebo nepublikované depoty					
17	Abrahám – „–“, okr. Galanta (bez nálezového kontextu?)	10	fragmenty bronzových loďkovitých spôn (9 ks), bronzová hadovitá spona	Ha D1	Paulík 1960, obr. 127 Studeniková 2001, obr. 1:2–4
18	Hurbanovo – „–“, okr. Komárno (depot/hrob?)	18	bronzové loďkovité spony (4 ks), bronzové náramky neuzavreté s vrúbkami (2 ks), bronzový náramok s rebrami, bronzová platnička s ozdobnou toreutikou (fragment terčovitej spony?), bronzové špirálovité, kruhové ozdoby z drôtu (6 ks), bronzové liate krúžky (3 ks), železný masívny krúžok	Ha D1	Studeniková 2001, obr. 4; Dušek 1971, obr. 19
19	Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“, okr. Prievidza (nález je v súkromnej zbierke)	2	bronzová harfovité spona, železná sekera s ramienkami	Ha C2–D1	Nepublikované

20	Žaškov – „–“, okr. Dolný Kubín (depot Ha A1, nejasný nálezový kontext, obsahuje aj halštatské artefakty)	3	bronzová puklica s protiľahle elipsovitými výrezmi, bronzový krúžok so 4 očkami na obvode, bronzový krúžok so 6 očkami na obvode	Ha D1–D2	Čaplovič 1987, obr. 28:1, 3
----	--	---	--	----------	-----------------------------

Obr. 4: Základný zoznam depotov doby halštatskej v skúmanej oblasti Slovenska, s odkazmi na zdroje.

8.1 Buková/Smolenice – „Záruby“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Depot bol údajne nájdený pod vrcholom najvyššieho vrchu pohoria Malé Karpaty, Záruby (768 m. n. m.). Odovzdaný do zbierok SNM-Archeologického múzea v Bratislave bol r. 2004 neznámym nálezcom bez bližších nálezových okolností (Čambal – Makarová 2020a, 79).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Tri kusy bronzových špirálovitých náramkov z tenkého drôtu s ozdobným zakončením na oboch koncoch (tab. 1).

Interpretácia a analógie depotu: V stredoeurópskom priestore nachádzame podobné analógie iba u susedov za riekou Moravou, kde sa vyskytujú v priestore osídlenom horákovskou skupinou VHK, ako aj platěnickou skupinou VHK. Bez ozdobného zakončenia ich nachádzame na viacerých lokalitách u nás i v rámci stredoeurópskej oblasti (Makarová 2017, 47). S ozdobným ryhovaným zakončením však evidujeme podobné náramky iba v nálezoch zo Smoleníc – „Molpíra“ (Dušek – Dušek 1995, Taf. 88: 17) a v Hrabůvke – „Býčí skála“ (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, Taf. 16:152; 17:160, 163, 170, 177, 178, 185) zo susednej Moravy. So žaluďovitým zakončením špirálovitých náramkov sa stretáme mimo Smoleníc – „Molpíra“ (Dušek – Dušek 1984, Taf. 37:14) taktiež v sídliskových i hrobových celkoch na území Moravy. Napríklad v hrobe 537 v Moravičanoch – „Dílečky“ evidujeme podobný exemplár (Makarová 2017, tab. 22:5,6). V halštatských depotoch z územia Moravy máme podobné náramky v dvoch depotoch. V depote z Provodov – „Rýsova“ boli až štyri kusy podobných náramkov (Čižmář – Čižmářová 2014, obr. 9:6–9) a dva náramky podobného variantu pochádzajú aj z depotu nájdeného v areáli sídliska v Prostějove – „Čechůvkach“. Zaujímavosťou oboch týchto depotov je veľmi podobná druhová štruktúra. Oba obsahovali i liate rebrované náramky a množstvo sklenených a jantárových korálikov. Samozrejme, že podobné špirálovité náramky so žaluďovitým zakončením sú súčasťou bohatého artefaktuálneho celku z Habrůvky – „Býčí skála“ (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, Taf. 16: 144, 151, 155, 156; 17:171). Jedná sa o pomerne rozšírený druh šperku a aj ozdobné zakončenia nevyžadujú výnimočnú zručnosť, takže uvažujem o zrejme bežnom obchodnom artikle bronzových špirálovitých polotovarov, využívaných taktiež k výrobe náramkov. Taktiež išlo zrejme o typický šperk významnejšej spoločenskej vrstvy tohto historického obdobia. Druhovo tento depot zapadá ku *šperkovým depotom* (viď kap. 10).

Datácia: Vzhľadom k datácii podobných náramkov v susedných oblastiach do obdobia Ha D a zánikového horizontu hradiska do fázy Ha D1, môžem datáciu chronologicky upresniť.

8.2 Istebné – „Hrádok“, okr. Dolný Kubín

Nálezové okolnosti: Súbor týchto predmetov našli robotníci pri rozoberaní vyvýšeniny „Hrádok“ pre železničný prejazd hore Oravou. Podľa neskorších výskumov zrejme rozobrali veľkú časť výšinného halštatského sídliska so vstupnou bránou (Čaplovič 1987, 164).

Obsahová náplň zmieneného depotu: Jedná sa o veľký súbor bronzových ozdôb tvorených náramkami rôznych typov, diadémami, nákrčníkmi, ihlicami a prelamovanými šperkami (tab. 2).

Interpretácia a analógie depotu: Lokalita sa nachádza v severnom priestore mnou skúmanej oblasti, osídlenou dlhodobo lužickou kultúrou, ktorú práve pre halštatské obdobie reprezentuje prevažne keramický materiál. Pre jeho typickú ornamentiku a profiláciu v období Ha C–D, nazývame tento typ keramiky aj tzv. *oravským typom lužickej kultúry* (Čaplovič 1987, 91). Už v predchádzajúcich statiach som spomínal, že miestne osídlenie lužickou kultúrou pretrváva v tomto priestore dlhodobo od mladšej doby bronzovej až do laténu. Preto i ich depoty sa vyznačujú prevažne skladbou bronzových artefaktov, ktorých obsah je veľmi chronologicky rozmanitý. Rôzne špirálovité formy zdobená pretrvávajú ešte z doby bronzovej, ale zjavne sa už jedná o jednoduchšiu ornamentiku. Obsahovo je depot typický pre lužickú kultúru severného Slovenska a oblasti Malopoľska (Novotná 1970, 63), čo potvrdzuje aj J. Žurowski podľa typológie diadémov, ktoré sa na Poľskej strane objavujú v povodí Dunajca (Žurowski 1927, 49; Čaplovič 1987, 165). Typologicky nesú tieto diadémy názov podľa lokalizácie depotu, ako tzv. *diadémy typu Istebné* (Novotná 1970, 62). Diadémy sú podobné diadémom z bronzového depotu z Blatnice, okr. Žilina, datovaného do Ha 1a (Novotná 1970, 66), čo práve svedčí o chronologickej rozmanitosti depotov lužickej kultúry doby halštatskej v tomto regióne. Chronologicky je citlivejšia zrejme ihlica s dvojitou ružicou z tohto depotu, nakoľko ju už J. Kostrzewski datuje do obdobia Ha D, s výskytom aj na Poľskom území v tomto období (Kostrzewski 1952, 51), kdežto M. Novotná upozorňuje na nálezy týchto ihlic a ihlic *typu Istebné* v hrobových a sídliskových celkoch, datovaných do obdobia Ha C (Novotná 1970, 61). Ani náramky s rebrami nemôžeme priradiť k chronologicky citlivému artefaktu z tohto depotu, nakoľko sa v severnej časti Slovenska vyskytujú od obdobia Ha D až do LT B. Napríklad depot z Blatnice – „Rovná“, okr. Žilina nemôžeme presnejšie datovať pre neprítomnosť ďalšieho sprievodného inventára, jedná sa o detektorový nález a na tomto hradisku sú bežné nálezy z mladšej doby halštatskej až po strednú dobu laténsku (Pieta 2012, 317). Okrem toho sa vyskytujú v rôznych nálezových celkoch v priestore susednej Moravy pomerne často (Golec – Fojtík 2020, 123, obr. 40), s pomerne presným datovaním do obdobia Ha D1–D2, avšak vzhľadom na výnimočné prežívanie lužickej kultúry na strednom Považí si toto datovanie neodvážim s istotou priradiť k podobným náramkom na území Slovenska. Pre tento depot je zrejme ale táto dátácia pomerne presná, nakoľko v ňom nenachádzame mladší sprievodný materiál. Dátáciu môžu potvrdiť aj prelamované šperky, podobné nálezom opäť už zo zmienenej Hrabůvky – „Býčej skály“ na susednej Morave, aj s upresňujúcou dátáciou. Pre množstvo ženských šperkov sa mi vynára tiež možná interpretácia tohto depotu ako vena miestnej ženskej elity, prípadne aj dedičný majetok tejto elity. Druhovo tento depot radíme ku *šperkovým depotom* (viď kap. 10).

Dátácia: M. Novotná k tomuto depotu priradzuje stupeň Ha D, taktiež v jej prácach je toto obdobie nazývané aj tzv. *horizont Istebné* (Novotná 1970, 69). Pre ružicové formy zdobená

šperkov by mohlo ísť aj možno o skoršie obdobie, ale práve kvôli pečatidlovému nákrčníku, prelamovaným ozdobám a náramkom s rebrami by sme mohli tento depot ponechať chronologicky v stupni Ha D. Vzhľadom aj k možnému dlhodobějšímu prežívaniu niektorých artefaktov v lužickej kultúre tohto regiónu.

8.3 Krásna Hôrka – „–“, okr. Tvrdošín

Nálezové okolnosti: Súbor týchto predmetov našiel Ján Greš z Krásnej Hôrky roku 1891 v priestore dnešného kameňolomu na tejto lokalite pri kopaní štrku. Od neho získal celý nález M. Kubínyi (*Čaplovič 1987*, 166).

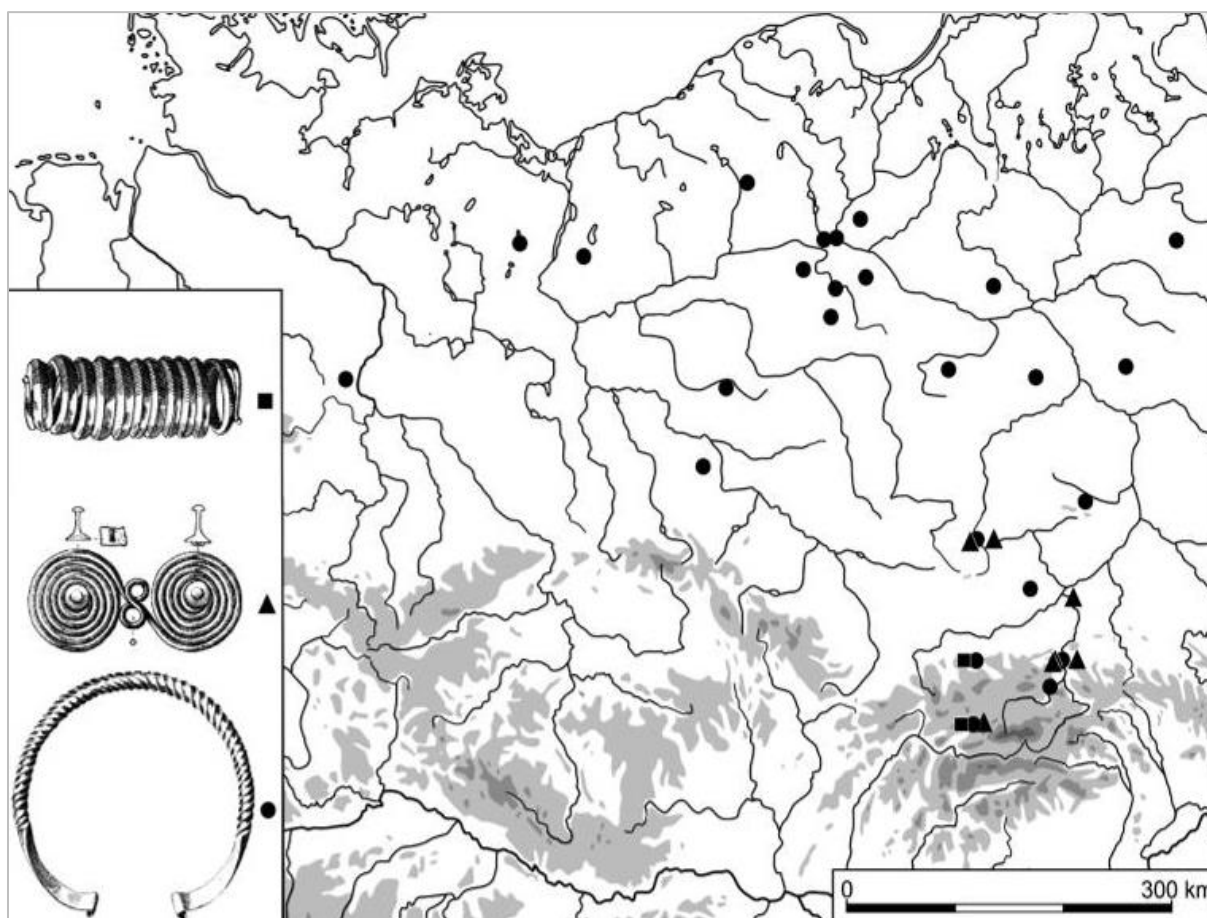
Obsahová náplň zmieneného depotu: Jedná sa o veľký súbor bronzových ozdôb tvorených náramkami/nápažníkmi, nákrčníkmi, sponou a inými šperkami, ktorý je obohatený o inventár železných sekier a hrudy (lupy) surového železa (tab. 3–5).

Interpretácia a analógie depotu: Lokalita sa nachádza v severnom priestore mnou skúmanej oblasti, osídlenou dlhodobo lužickou kultúrou. Už v predchádzajúcich statiach som spomínal, že miestne osídlenie lužickou kultúrou pretrváva v tomto priestore dlhodobo od mladšej doby bronzovej až do laténu. Preto i ich depoty sa vyznačujú prevažne skladbou bronzových artefaktov, ktorých obsah je veľmi chronologicky rozmanitý. Obsahovo je tento depot veľmi podobný halštatskému depotu zo susedného Poľska, zo Zagórze, okr. Wadowice (*Blajer 2018*, 319–338; *Danielová 2018*, 84), kde máme analógie so špirálovitými náramkami/nápažníkmi, tordovanými nákrčníkmi typu *Kujawa* a binokulárnou sponou. Zrejme to svedčí hlavne o tom, že táto oblasť si bola kultúrne veľmi blízka. Bronzové špirálovité náramky/nápažníky sa bežne vyskytujú už v neskorej dobe bronzovej (*Studeníková 2000*, 64) v priestore strednej Európy, ale pre chronologické zaradenie tohto depotu sú najvhodnejšie masívne bronzové tordované nákrčníky tzv. *kujawského typu* a bronzová binokulárna spona. Tordované nákrčníky so zdobenými tepanými zakončenými plochami, následne stočené do jednoduchej špirály, sú typologicky radené k tzv. *kujawskému typu* (*Kostrzewski 1964*, 20) a M. Novotná ich radí k importu z tejto oblasti, príp. oblasti Pobaltia (*Novotná 1984*, 54). Analógie máme na Slovensku iba na nekropoli lužickej kultúry Dolný Kubín II – „Medzihradné“, alebo na výšinnom sídlisku lužickej kultúry v Dobšinej – „–“, okr. Rožňava (*Novotná 1984*, 52). Ďalšie analógie tohto šperku nachádzame už iba v Poľsku, v smere od výrobného centra v Kujawe na Slovensko. Napríklad v spomínanom depote zo Zagórze, ďalej v depotoch z Wakijówa, Orchówa, či Bialej Wielkej (*Studeníková 1984*, 54). Tento typ nákrčníku je datovaný do obdobia Ha D (*Kostrzewski 1958*, 66). Keďže ho nachádzame v mnohých šperkových depotoch i hrobových celkoch, ide zrejme o využívanie tohoto šperku tamojšími elitami. Veľká bronzová dvojdielna binokulárna spona s osmičkovitou slučkou v strede, vyrobená z drôtu kosoštvorcového profilu, je identická so sponami typu *Strzebielinko* v susednom Poľsku (*Gedl 2004*, 65–69; Taf. 43–48:170–186), i keď niektoré sú z okrúhleho drôtu, ale spona z eponymnej lokality *Strzebielinko* (tiež z depotu) je taktiež z drôtu kosoštvorcového profilu, ako aj spony z lokalít hromadných nálezov: Biala Wielka (okr. Czestochowa), Deszkowice (okr. Zamosc), Świdnik (okr. Nowy Sacz), Świdnik (okr. Limanowa) atď. Veľká väčšina práve pochádza z depotov (*Gedl 2004*, 68). Oblasť s najväčším výskytom uvádzajú Pobaltie (*Pabst-Dörrer 2000*, map 1). Menšie typy okuliarovitých spôn sa vyskytujú v širokej oblasti, ale takéto veľké spony

sa vôbec v južnejšom geografickom priestore strednej Európy doby halštatskej nenachádzajú. Ich dátáciu zaraďujeme do stupňa Ha D (Gedl 2004, 69). Sekery s kvadratickou tuľajkou sú taktiež príznačné pre toto obdobie doby halštatskej. Zbytok artefaktov nemá pre chronológiu významnejšiu hodnotu. Celkovo môžeme tento druhovo bohatý nález interpretovať ako majetok miestnej elity, alebo elitný obchodný celok, nakoľko obsahovo zahŕňa veľké množstvo importov. Zrejme aj železná surovina mohla byť obchodným tovarom. Druhovo tento hromadný nález radíme ku *kombinovanému typu depotov* (viď kap. 10).

Dátácia: Podľa chronologicky citlivých šperkov a sekier s kvadratickou tuľajkou k tomuto depotu priraďujeme stupeň Ha D, taktiež je toto obdobie nazývané aj tzv. *horizont Istebné* (Novotná 1970, 69).

Obr. 5: Rozsah nálezov bronzových nákrčníkov *kujawského* typu, veľkej bronzovej binokulárnej spony typu *Strzebielinko* a bronzových špirálovitých náramkov/nápažníkov z trojuholníkového drôtu, nachádzajúcich sa v depote Krásna Hôrka – „–“, okr. Tvrdošín. Mapa znázorňuje nálezy v Poľsku, najjužnejšie sa nachádza koncentrácia všetkých troch artefaktov na lokalite Krásna Hôrka – „–“ (Daniellová 2018, Fig. 4).

8.4 Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“, okr. Piešťany

Nálezové okolnosti: Depot bol nájdený detektorármi v priestore lužického hradiska na vrchole Marhát, k. ú. Nitrianska Blatnica, v pohorí Považský Inovec. Bližšie okolnosti nám nie sú známe. Depot bol ukrytý pod nepravidelným kameňom a uložený v keramickej amfore (Ondrkál 2020, 493–494).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Dve bronzové nádoby, dve zlaté náušnice, veľké množstvo bronzových šperkov, ako sú: nákrčníky, nánožníky a náramky. Súčasťou je aj keramická amfora, v ktorej bol depot uložený (tab. 6).

Interpretácia a analógie depotu: Jednoznačne sa jedná z hľadiska početnosti o najväčší depot z územia Slovenska, z prelomu neskorej doby bronzovej a počiatku doby halštatskej (Ondrkál 2020, 492). Bronzová šálka *halštatského typu* je už podľa názvu zastúpená v eponymnej lokalite Hallstatt (Rakúsko), v elitných hrobových celkoch z hrobov 220 a 298 (Schauer 1971, 197; Betzler 1974, 139). Koncentrácia nálezov je situovaná do Bavorska a stredodunajského priestoru, s dátáciou do Ha C1 (Jacob 1995, 61). V mnou skúmanej oblasti a susediacich kultúrach a skupinách nenachádzame analógie tejto šálky. Bronzová bikonická miska *typu Baumgarten* má najbližšie analógie (mimo eponymnej lokality vo východných Alpách) v depote zo Třtěna, okr. Louny s dátáciou Ha B3 (Kytlicová 1991, 56). V blízkom okolí mnou skúmaného priestoru nemáme podobné analógie. Najcennejším a najzaujímavejším artefaktom tohto depotu je dvojica náušnic *typu Šarengrad*. Koncentrácia nálezov je na Kaukaze, stepných a lesostepných oblastiach Povolžia v 9. a 8. stol. pred n. l. (Anfimov 1961) V závere doby bronzovej ich evidujeme taktiež v hrobových celkoch kultúry Mezőcsát, v susednom Maďarsku, na lokalitách Szeged-Öthalom a Sirok (Reizner 1904; Patek 1989; Ondrkál 2020, 498). Dané náušnice súvisia s prenikaním tejto kultúry aj do nášho priestoru a zrejmy súvis s obchodnými, príp. inými aktivitami na našom území v tzv. trácko-kimmérskom horizonte. Jednoznačne majú súvis so vtedajšími elitami v tomto geografickom priestore. Masívne nákrčníky so pseudotordovaním sú chronologicky pomerne necitlivé, nakoľko sa vyskytujú v našom priestore v rôznych obmenách v dobe bronzovej od Ha A1, s presahom do doby halštatskej, a v rôznych nálezových súvislostiach (Prašník-Hrádok, Domaníky, Počúvadlo, ad.). Zvyčajne sa datovanie určuje podľa sprievodného materiálu v tomktorom nálezovom celku (Novotná 1984, 33–35, Taf. 41–44). Bronzové sedlovité náramky a kruhové náramky patria do skupiny bežného inventára rôznych nálezových celkov, avšak pomerne s presným chronologickým určením do horizontu Ha B2–B3 v stredoeurópskom priestore (Salaš 2005, 30, 97). Zmysel deponovania týchto predmetov môže súvisieť s ohrozením napadnutia, prípadne uloženie obchodného artiklu na horšie časy. Zrejme sa jedná o súbor predmetov prináležiaci miestnej elite, ale či jednému jedincovi, alebo komunite je otáznne. Všeobecne bolo toto výšinné sídlisko osídlené od obdobia Ha A1 a pretrváva aj v dobe halštatskej (Ožďáni 2007, 155), čiže hierarchické usporiadanie v rámci miestnej komunity mali určite vytvorené. Bohužiaľ detektorári pomerne často túto lokalitu obľubovali a mnohé kontexty sú poničené, chýba aj systematickejší výskum na hradisku. Ucelenú predstavu o vývoji a stykoch miestnej elity zatiaľ máme iba v teoretických rovinách. Keďže sú súčasťou depotu aj bronzové nádoby a uložený bol v keramickej amfore, môžeme druhovo priradiť tento celok ku *kombinovaným depotom* (viď kap. 10).

Datácia: I keď väčšina skúmaného materiálu spadá prevažne do obdobia Ha B3, práve šálka *typu Hallstatt* nám umožňuje sa domnievať, že chronologicky môžeme depot zaradiť do počiatku doby halštatskej, do subfázy Ha C1a (Novotná 1994, 92).

8.5 Nováky – „–“, okr. Prievidza

Nálezové okolnosti: Depot bol údajne vykopaný r. 1926 na poli v blízkosti mestečka Nováky (Novotná 1994, 92). Žiadnu bližšiu lokalizáciu nepoznáme, ani či na sever alebo na juh od mesta Nováky sa nachádzalo dané pole, apod. Hodnovernosť nálezu je tým pádom veľmi ťažko overiteľná. Inak ležal dlhé roky nepovšimnutý v zbierkach prievidskeho múzea (Novotná 1994, 92). Výnimočnosť tohto depotu spočíva v tom, že nikde v Karpatskej kotline nenájdeme podobné typy nádob, ktoré patria prevedením a výrobou k etruskej proveniencii (Novotná 1991, 73).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Veľká bronzová misa pôvodne na nôžkach (*tripoda*) so vztýčenými liatymi uchami, bronzový kotlík, zlomky ďalších bronzových nádob a kovaní (tab. 7–9).

Interpretácia a analógie depotu: V stredoeurópskom priestore ide v celku o výnimočný zjav, nenachádzame žiadne podobné paralely podobných nádob. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o znak obchodovania s kultúrami Apeninského polostrova. Vo vázovom etruskom maliarstve sa podobné tripody nachádzajú na zobrazeniach hostín. Aj v etruskom prostredí sú podobné tripody veľkou zvláštnosťou. Analógie nachádzame iba z dvoch kniežacích hrobových celkov v Taliansku, Castel San Mariano a Monteleone. Na skúmanej tripode máme iba viditeľné odtlačky po trojnožke a otvory po nitoch na jej prichytenie (Novotná 1991, 74, Taf. 13). Kotlík s výrazným lomom v hornej tretine má analógie jedine z neznámej lokality v župe Fejér v Zadunajsku, kde ich ešte r. 1938 publikoval A. Radnóti a zaradil ich medzi rímsky kuchynský riad, s datáciou do 3. stol. pred n. l. Pri hľadaní paralel môžeme vychádzať z profilácie spomínanej lomenej hornej tretiny nádoby, ktorú nachádzame na nádobách z neskoršej doby halštatskej (Novotná 1991, 74, Taf. 14). Typologicky tento depot radíme ku *kuchynsko-servírovacím depotom* (viď kap. 10).

Datácia: Je veľmi obtiažna, nakoľko podobné tripody sú vzácnosťou i v etruskom prostredí, no podľa datácie spomínaných hrobov, je ich obsah datovaný podľa archaických gréckych prác, medzi roky 560 až 500 pr. n. l. Kotlík podľa prevedenia môžeme zaradiť do tej istej doby. Čiže podľa Reineckeého datovania nám vychádza neskorá doba halštatská, fáza Ha D2. Avšak musíme brať aj na zreteľ, že dlhšie prežívanie v cudzom prostredí je možné, či možno viac než pravdepodobné (Novotná 1994, 92).

8.6 Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“, okr. Martin

Nálezové okolnosti: Cielenou a odbornou prospekciou bol na hradisku, najskôr v máji 2002, nájdený bronzový depot z neskoršej doby bronzovej a ešte v tom istom roku K. Pieta, L. Veliačik, R. Kujovský a J. Somer za pomoci cieľného prieskumu detektorom kovov našli na úpätí vrcholovej plošiny ďalší depot, dokumentujúci osídlenie hradiska i v staršej dobe železnej, čo potvrdzovali už aj ojedinelé nálezy z predchádzajúceho výskumu (Pieta – Veliačik 2014, 6).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Bronzové šperky: spony, náramky a kombinovaný pektorál pozostávajúci z jantárových rozdeľovačov a korálikov, bronzových špirálok a mušlí (tab. 10–12).

Interpretácia a analógie depotu: Bronzová jednodielna harfovité spona so širokým vinutím a nezdobeným lučíkom, typ *Roggenorf*, má v mnou skúmanom priestore analógie iba s nepublikovaným depotom, uvedeným v mojej práci, z Nitrianskeho Rudna – „Predný Rokoš“, ktorá má síce kratšie vinutie a zdobený lučík, ale typologicky je konštrukcia veľmi podobná. Bronzové harfovité spony sú skôr typické pre neskorú fázu doby bronzovej Ha B3, kde sú vedené na rôznych lokalitách i v rôznych nálezových celkoch (Novotná 2001, 36). Niektoré druhy týchto spôn pretrvávajú až do doby halštatskej, kedy sa začínajú vyrábať aj exempláre zo železa (Betzler 1974, 90). Na susednej Morave evidujeme jeden nález podobnej spony v nepublikovanom depote Bánov-„Skalky“, okr. Uherské Hradiště (informácie poskytol J. Bartík). Bronzová loďkovitá spona typu *Šmarjeta* je jednou z najrozšírenejších typov spôn halštatského obdobia. Výroba týchto spôn bola sústredená do priestoru juhovýchodných Álp, odkiaľ sa rozšírila do viacerých oblastí VHK, na územie súčasnej Moravy, Slovenska a Maďarska. Najväčší počet týchto spôn nachádzame na pohrebisku v Hallstatte (Teržan 1990, 220, Karte 16; Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, Abb. 7; Novotná 2001, 76–79; Stöllner 2002, 56, Abb. 20; Stegmann-Rajtár 2009, 81, 82, Fig. 14; Felcan – Stegmann-Rajtár – Tirpák 2019, 151, Fig. 6). Zaujímavosťou práve u tohto typu spôn vyvstáva z toho, že na iných hradiskách a pohrebiskách kalenderberskej skupiny VHK sa s nimi stretáme výnimočne (Novotná 2001, 75, 76; Stegmann-Rajtár 2009, 80–82) a západne od Váhu sa nevyskytujú na bohatých pohrebiskách vôbec (Studeníková 2005, 76; Stegmann-Rajtár 2009, 82). Sponu z tohto depotu môžeme priradiť k variante s dlhým zachycovačom, čo nám potom umožňuje presnejšiu datáciu depotu. Najväčšia koncentrácia týchto spôn, v mnou skúmanej oblasti, je na lokalite Smolenice – „Molpír“, kde je koncentrácia dvadsiatichdvoch kusov tohto typu v rôznych nálezových celkoch, taktiež sú aj súčasťou depotu. Najbližšie paralely k druhej bronzovej loďkovitej spony z tohto depotu pochádzajú z viacerých slovinských pohrebísk, a to najmä z bohatých ženských hrobov (Dular 2003, 117–130, sl. 70:2, 5, 21; 75: 1–4; tab. 5:4; 6: 7; 16: 10). Ich výskyt začína v stupni Stična II a trvá až po horizont hadovitých spôn (Gabrovec – Teržan a kol. 2008, 49, 293, tab. 42). Početná skupina loďkovitých spôn, ale s odlišnou výzdobou je známa z jaskyne Habrůvka – „Býčí skála“ na susednej Morave (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 16–19, Taf. 1:17). Náramky s rebrami a tyčinkovité náramky som popisoval v súvislostiach už vyššie v mojej práci. Bohato zdobený pektorál nemá v blízkom okolí podobné analógie, počtom korálikov sa približuje nálezu z Habrůvky – „Býčej skály“, odkiaľ však pochádza len jeden porovnateľný jantárový rozdeľovač a dva malé zlomky, ďalšie sú buď z bronzu, alebo z kosti (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 55, tab. 22: 251–253). Takmer identické rozdeľovače pochádzajú z hrobu 160, v mohyle 48 na pohrebisku Stična II v Slovinsku (Gabrovec 2006, tab. 92:15), majú však v porovnaní s rozdeľovačmi z tohto depotu iba polovičnú veľkosť. Na susednej Morave sú jantárové koráliky súčasťou viacerých depotov. Napr.: depot z Prostějova-Čechůvek – „Kopaniny“, okr. Prostějov, depot z Pavlovic – „Ve Žlebcách“ (okr. Vyškov), depot z Provodova – „Rýsova“, okr. Zlín a i. Všetky analógie nám napovedajú, že súbor patril elitnej ženskej osobnosti v tomto geografickom priestore a v tejto dejinnej dobe. Druhovovo sa jedná o bohatý celok tzv. *šperkového depotu* (viď kap. 10).

Datácia: Bronzová harfovité spona je datovaná do stupňa Ha C (Pieta – Veliačik 2014, 18). Naproti tomu nám bronzová loďkovitá spona typu *Šmarjeta* s dlhým zachycovačom umožňuje podľa Parzingera (s dlhým zachycovačom sú chronologicky mladšie typy) presnejšiu datáciu do fázy Ha D1 (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 19; Čambal – Makarová 2020, 213).

Tyčinkové náramky, ale kruhového prierezu, pochádzajúce z Habrůvky – „Býčí skály“ sú datované do fázy Ha D2 (*Parzinger – Nekvasil – Barth 1995*, 41, Taf. 11: 89–96) a zrejme môžeme použiť túto datáciu aj pre exempláre z tohoto depotu. Čiže nám vychádza komplexná datácia do fáz Ha D1–D2.

8.7 Smolenice 1 – „Molpír“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Súbor výlučne železných predmetov bol nájdený behom hneď prvej sezóny rozsiahleho systematického výskumu na výšinnom hradisku neďaleko Smoleníc, na lokalite Molpír (*Dušek 1965*, 492). Výskum prebiehal v rokoch 1963–1971 pod vedením M. a S. Dušekových, kde sa preukázalo, že táto výšinná poloha bola obývaná vo viacerých fázach historického obdobia (*Dušek – Dušek 1995*, 71). Ťažisko osídlenia spočíva v dobe halštatskej, najmä v jej staršej fáze, kedy sa tu začalo postupne budovať rozsiahle hradisko, ktoré najneskôr na konci 7. stol. pr. n. l. nadobudlo centrálné postavenie v rámci celej severozápadnej časti Karpatskej kotliny (*Ludwig – Stegmann-Rajtár – Tirpák 2010*, 41). Tento depot bol nájdený v južnej časti akropoly (podľa Dušekovcov pod označením sektoru, nádvorie III) v chate č. 2 (obr. 7).

Obsahová náplň depotu tvorí: Jedná sa o súbor dvanástich predmetov zo železa. Súčasti uzdy (6 ks), zubadlo, sekera s tuľajkou, hrot oštepú, klin/ingot, kosák, sekera s ramienkami (tab. 13).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ je významné nielen svojou strategickou polohou (na rozhraní lužickej kultúry, platénickej skupiny VHK a kalenderberskej skupiny VHK), ale aj množstvom depotov z doby halštatskej. Radíme ho ako zrejme centrálné hradisko kalenderberskej kultúry (*Stegmann-Rajtár 2005*, 60). Behom systematických výskumov sa na hradisku našlo nesmierne množstvo artefaktov kovových, keramických, sklenených, antropologických atď. Odkrylo sa tu doteraz najväčšie hradisko z mladšej doby halštatskej, s rozlohou 12 až 14 ha. Bolo opevnené troma kamennými múrmi a čiastočne valmi s kamennou konštrukciou. Kamenné múry I., II. a III. boli cca 2 m široké, stavané nasucho. Cez múr II. viedla v blízkosti severozápadnej časti 3 m široká brána. K múru III. bola pristavaná 2 m široká drevená komorová konštrukcia, vyplnená hlinou a kameňmi, spojená priečnymi brvnami s kamenným múrom. Viedla cezeň 3 m široká brána, strážená dvoma vežami po krajoch. Z prednej strany múru v blízkosti brány bola pristavaná veža približne kruhového pôdorysu. Kamenný múr bol podľa zvyškov 2,2–2,5 m vysoký a podľa nájdených kusov zuhoľnateného dreva aj nadstavaný drevenou ochrannou stenou. Na severozápadnej strane hradiska sa nachádzal podobným spôsobom stavaný kamenný múr s drevenou komorovou konštrukciou. V tomto múre sa nachádzala tretia 3 m široká brána (*Dušek 1971*, 429). Kamenné múry rozdelili areál hradiska na tri časti: 1. nádvorie (I.), 2. nádvorie (II.) a akropolu (III.) na najvyššej časti Molpíru (*Dušek – Dušek 1984*, 7). Na nádvorí II. boli vytvorené umelé terasy pre domy s kamennou podmurovkou, ktoré mali zrubovú alebo drevenú konštrukciu a obdĺžnikové alebo približne štvorcové pôdorysy (*Dušek 1971*, 429). Celkovo sa v areáli hradiska našlo 62 domov, 7 pecí, cisterna a kultové miesto (*Stegmann-Rajtár 1999*, 263). Akropola bola tiež terasami prispôbená na budovanie domov, ktoré vytvárali ulice. Na najvyššej terase sa zistila centrálna trojkrídlová kamenná budova. Domy

mali rôznu veľkosť a dĺžku a boli vymazané ílovitou zeminou. Našli sa v nich kamenné pece alebo ohniská. Jednotlivé domy boli aj rôzne funkčne zamerané. Centrálnu funkciu hradiska podporuje aj tu situované kultové miesto – dlhé 20 m a široké 6 m, čiastočne vytesané do skaly s tromi oltármi, zvyškami detských kostier, s nálezmi ženských a mesiacovitých idolov (*Dušek 1971*, 430). Zánikový horizont je dosť sporný a aj jeho interpretácia je tým pomerne komplikovaná. Podstatnými nálezmi v tomto smere sa zdajú byť trojboké bronzové hroty šípov, ktoré sa dávajú do súvisu dobytia skýtmi. Ale analýza nálezov z akropoly ukazuje, že žiadny z predmetov nie je mladší ako zo začiatku 6. stol. pr. n. l., čo znamená, že „Molpír“ zanikol ešte pred vznikom vekerzugského pohrebiska v Chotíne (*Sedlák 2020*, 116), čo však novým zhodnotením nálezov v hrobových celkoch vyvracia práca A. Kozubovej, ktorá vekerzugský horizont pochovávaní na tomto pohrebisku datuje do Ha D1 (*Kozubová 2013*, 407), čo práve korešponduje so zánikovým horizontom na hradisku Molpír. Hrotov sa našlo viac ako päťsto a veľa ich je v domoch s inými nálezmi. S. Stegmann-Rajtár sa domnieva, že ide o výzbroj obrancov hradiska. Ich výroba je tu doložená aj nálezom kadľubu na ich odlievanie. Avšak A. Hellmuth uvádza, že až 49 % hrotov má ohnutú alebo odlomenú špičku, čo je dôsledkom nárazu na tvrdú stenu múrov. Taktiež uvádza ich najväčší výskyt v okolí brán. Pri inej analýze sa ukázalo, že väčšina typov šípok sa vyskytovala na pohrebiskách v Sedmohradsku a v zánikových horizontoch sídlisk v strednej Európe. Pôvod týchto šípok teda dáva sem a domnieva sa, že Molpír bol zničený obyvateľmi vtedajšieho Sedmohradska. Možné a aj pravdepodobné je, že útočníci aj obyvatelia Molpíru mali podobnú výzbroj (*Hellmuth 2006*, 191–199, 201, 203, 208; 2007, 285–294; *Stegmann-Rajtár 2005*, 153). Osídlenie na Molpíre je doložené už aj v stupňoch Ha B2–B3, keramikou podolskej a lužickej kultúry, čiže zrejme v neskorej dobe bronzovej tu bolo malé sídlisko, ktoré v stupni Ha C1 naberá na význame. Opevnené a rozšírené bolo v stupni Ha C2, kedy začína rozkvet a ten končí v stupni Ha D1, kedy prichádza náhly a násilný zánik (*Stegmann-Rajtár 2005*, 152–154). Z obsahovej náplne depotu, môžeme uvažovať o pravdepodobnej výstroji a výzbroji obrancu hradiska. Podľa skladby tohto depotu nachádzame analógie železných predmetov aj v stredo európskom priestore. Podobné zubadlá máme napríklad v nálezoch z bohatých hrobových celkov v Brne-Holáskach (horákovská skupina VHK) a Hradenine (bylanská skupina VHK). V bohatom veľmožskom hrobe zo Strettwegu (*Egg 1996*, 162) sú taktiež skoro identické zubadlá s presnou datáciou do Ha D1 a taktiež v hrobe H 3815 v Modřicích – „Rybníky“ nachádzame takmer identické zubadlá, avšak s veľkostne rozdielnymi očkami na koncoch (*Kos a kol. 2022a*, 150, obr. 59:4). Sekera s ramienkami je známa z viacerých lokalít VHK a podľa Wesseho typológie sa jedná o typ III2A,1 (*Wesse 1990*, 190), kde začiatok jej výroby tiež datujeme do obdobia Ha C2 s používaním do konca doby halštatskej (*Wesse 1990*, 186). Kosák nemá dochované zakončenie tŕňa, takže je ťažšie typologicky zaraditeľný, no kvôli širokej čepeli ide zrejme o typ I (*Studeníková 2007*, 55) a má analógie s kosákom z Habrůvky – „Býčej skály“ na Morave s datáciou taktiež do Ha D1 (*Parzinger – Nekvasil – Barth 1995*, 80, Taf. 45:404). Ani kopija nemá chronologicky citlivejšie zaradenie, nachádzame podobné typy aj na pohrebisku vekerzugskej kultúry v Chotíne (*Kozubová 2013*, 96, obr. 31). Sekera s kvadratickou tuľajkou má analógie vo východoeurópskych náleziskách, k nášmu skúmanému regiónu máme v blízkosti podobnú v depote z Nižnej Myšle, okr. Košice (*Miroššayová 1980*, 385, obr. 1: 4) a jej používanie vo východnej časti Európy pretrváva do doby laténskej (*Gedl 2004*, 66). Druhovo je to súbor tzv. *kombinovaného depotu*, v ktorom nachádzame súčasti konského postroja, poľnohospodárske náradie a zbrane (viď kap. 10).

Datácia: Vzhľadom na chronologicko slabšie citlivý materiál artefaktov v tomto súbore môžeme železné predmety z tohto depotu, keďže nepresahujú zánikový horizont hradiska, zaradiť chronologicky do fáz Ha C2 až Ha D1 Reineckeého škály.

8.8 Smolenice 2 – „Molpír“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Súbor bol nájdený detektorovým prieskumom súkromných osôb na hradisku ešte v 90. rokoch minulého storočia, bez prítomnosti archeológa, čiže nálezové okolnosti sú pomerne neznáme a dôveryhodnosť zdroja taktiež. Depot je lokalizovaný do priestoru akropoly hradiska, do južnej časti (obr. 7).

Obsahovú náplň depotu tvorí: V tomto súbore sa nachádza šesť železných kosákov a jeden bronzový prelamovaný kolesový závesok s tepanými trojuholníkovými príveskami (tab. 14).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. K tomuto depotu však musíme priradiť dosť nejasné nálezové okolnosti, nakoľko sa týka detektorových nálezov na hradisku (týka sa aj depotu č. 3) a samotná autorka E. Studeníková ich radí do diskutabilných depotov, zrejme aj samotný nálezcovia nevedeli udať úplne presnú lokáciu (*Studeníková 2007*, 48–50). Samotné miesto nálezu definujeme opäť v južnej časti akropoly. Typológia železných kosákov je ťažko určiteľná a ako poľnohospodárske náradie máme analógie v celej strednej Európe, no napriek tomu sa E. Studeníková pokúsila vo svojej práci o typologické členenie kosákov územne súvisiacich s nálezmi na Slovensku (*Studeníková 2007*). Najpočetnejšie zastúpenie v depote majú tri kosáky typu II, tieto kosáky sa vyznačujú miernym zakrivením, výrazne širokou čepelou, so zosilnenou temennou časťou čepele, s odsadenou rukoväťou a zahnutým trňom do pravého uhla v bazálnej časti trňa (*Studeníková 2007*, 56). Tento typ má analógie prevažne vo východnej a juhovýchodnej Európe. Jeden kus tvorí súčasť významného halštatského depotu z Nižnej Myše, v ktorom je zastúpených až osem kosákov. Môžeme ich nájsť aj v skýtskych hroboch na Ukrajine, alebo v Maďarsku. Jeden exemplár bol súčasťou hrobovej výbavy detského hrobu na skýtskom pohrebisku Törökszentmiklós-Surján (*Csalog – Kisfaludi 1985*, Fig. 1:2) a taktiež v hrobe skýtskeho bojovníka na pohrebisku v Malaja Ofirma, na strednom Dnepri (*Daragan 2004*, 133). Ďalším typom kosákov v tomto depote je podľa Studeníkovej typ V. Je to kosák s jazykovitou rukoväťou, širokou čepelou, ktorá je od rukoväte odsadená skobovitým výbežkom. V tomto depote sú zastúpené dvomi kusmi tohoto typu kosákov. Analógie tohto typu nachádzame v celej alpskej a podunajskej oblasti (*Studeníková 2007*, 61). Chronologicky sú taktiež pomerne zložito zaraditeľné, pretože ich výskyt sa vo východnej zaalpskej oblasti datuje do celého obdobia stupňa Ha D (*Moosleitner 1979*, 72), kde sa opierame o nález z výšinného sídliska v Salzburgu – „Hellbrunnerbergu“ (*Stöllner 1996*, Abb. 89:290; 2002, 105). V juhoalpskej oblasti nachádzame tento typ v depote z Greinwalden/Grimaldo (južné Tirolo) v počte troch kusov, s datáciou taktiež do Ha D (*Lunz 1974*, Abb. 7:3–5). Jeden exemplár pochádza taktiež zo žiarového hrobu v Limade (severné Taliansko) s datáciou na začiatok 6. stol. pr. n. l. (*Nascimbene 1999*, Fig. 31:379), čiže do stupňa Ha D1 podľa Reineckeého. Najbližšiu geografickú analógiu k tomuto typu kosáka nachádzame na susednej Morave v depote z výšinného hradiska Provodov – „Rysov“, s datáciou do fázy Ha D2a (*Čížmár – Golec Mirová – Golec 2022*, Fig. 2:34; 3:34). Jedným kusom je v depote zastúpený

kosák typu IB (*Studeníková 2007, 55*), tzv. kosák s rovným trňom. Studeníková podľa zakončenia trňa rozlišuje 2 typy (IA a IB), inak oba sa vyznačujú širokou, s takmer polkruhovo zakrivenou čepeľou a zosilneným chrbtom čepele. Typ IB má trň viac odsadený od čepele smerom nadol ako typ IA. Taktiež typ IB je na náleziskách menej zastúpený ako typ IA, v našom priestore máme analógie iba z nálezu na hradisku Nižná – „Ostražica“ (*Čaplovič 1987, tab. 70:4*), s pomerne ťažko chronologicky zaraditeľným. Pravdepodobne aj jeden z dvoch kosákov z Hrabůvky – „Býčí skály“ by mohol byť typologicky taktiež typ IB (*Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 80, Taf. 45:404; Studeníková 2007, 55*). Kosáky typu I niektorí bádatelia zaraďujú už do stupňa Ha C, podľa koncentrovaného výskytu v hornom Sliezsku (*Gedl 1995, 100–101*), avšak v zaalpskom priestore máme datovanie týchto typov prevažne do horizontu Ha D. Napr. v náleze z Tauberbischofsheimu, v Bádensko-Württembersku (*Primas 1986, 185; Taf. 122:2063*), alebo už v spomínanom depote z Provodova – „Rysova“, s dátáciou do Ha D (*Čižmár – Golec Mírová – Golec 2022, Fig. 2:34; 3:34*). Bronzový kolesový závesok s tepanými trojuholníkovými príveskami, príp. súčasť konského postroja, má analógie v blízkosti mnou skúmaného regiónu iba na susednej Morave z Habrůvky – „Býčí skály“ na skládaném ženskom opasku (*Nekvasil 1993, 361, obr. 240:15*), kde sa však nejedná o kolesový závesok. Bronzové kolesové závesky nachádzame v nálezových kontextoch už od strednej doby bronzovej, zväčša so 6 alebo 8 lúčmi v kolese (*Kossack 1954; Wels-Weyrauch 1974; Studeníková 2007, 63*), čiže sú z chronologického aspektu pomerne necitlivé. Spolu s tepanými plieškami sú skôr typické pre dobu halštatskú (*Fekete 1973, Taf. 60: 30; Dušek – Dušek 1995, Taf 86:20; Teržan 2003, Abb. 5–6*). A práve kolesový závesok so 7 lúčmi nemáme v rámci stredoeurópskeho priestoru doby halštatskej nikde inde doložený (*Studeníková 2007, 63*). Taktiež analógia závesku spolu s kosákmi v jednom súbore je vôbec v rámci doby halštatskej úplne jedinečná. Čo sa týka interpretácie železných kosákov v nálezových súboroch javí sa tu výrazné prepojenie s vyššou spoločenskou vrstvou (*Studeníková 2007, 64*) a v rámci súčasti bohatých hrobových celkov je zaujímavá myšlienka E. Studeníkovej, že môžu mať aj apotropaický symbolický význam (*Studeníková 2007, 57*). Taktiež výskyt kosákov v nálezových súboroch spolu s obetnými darmi (Habrůvka – „Býčí skála“, Enkenbach-Alseborn, Sanzeno, Pherai, ad.) evokuje myšlienku, že sa v týchto celkoch nachádzajú v rámci symbolu náboženských a rituálnych predstáv (*Studeníková 2007, 71*). Tento depot radíme druhovo medzi *kombinované depoty* (viď kap. 10), ale práve z týchto spomenutých dôvodov môže mať pomerne silný votívny charakter (?). A kvôli už zmieneným skutočnostiam zániku hradiska Molpír to nie je vôbec zanedbateľná úvaha. V najnovších výskumoch na východnom Slovensku máme taktiež depot kosákov z Letanoviec – „Čertovej Sihoti“ na Spiši, v Slovenskom raji. Sú síce úplne iného technického prevedenia, ale jedná sa čisto o depot kosákov, bez sprievodného materiálu (*Benediková – Soják 2021, 19*). Zase sa natíska predstava, že kosák v dobe halštatskej nemusel plniť vždy len svoju pracovnú funkciu, ale mohol slúžiť i k rituálnym účelom. Ale taktiež sa môže úplne bežne jednať o obchodný artikel ukrytý a následne nevyzdvihnutý. Železné kosáky z Letanoviec sa našli na ploche 30 x 30 cm, čo môže značiť, že boli asi zabalené v textilnom, koženom púzdre apod., ktoré sa nedochovalo (*Benediková – Soják 2021, 19*). Samozrejme kosáky určite v tejto dobe používaly hlavne na žatevné práce, lebo nezabúdajme, že podstatou prežitia stále ostáva na prvom mieste dostatok poľnohospodárskych produktov v zásobách počas zimy. Keďže kvalitnejšie a ostrejšie železné kosáky slúžili k rýchlejšiemu zberu úrody, zrejme si mohli dovoliť obhospodarovať aj väčšie polia, uchovať viac úrody, čiže železný kosák bol určite symbolom prosperity a s ňou ruka

v ruke taktiež moci. Núka sa aj myšlienka, či vtedajšie elity nemohli tieto kosáky vlastniť a iba ich zapožičiavať počas žatevných prác, čo by dávalo aj zmysel podstate myšlienky, už vyššie spomenutej, že mohli byť symbolmi moci a preto sú taktiež nachádzané vo väčších množstvách spolu.

Datácia: Vzhľadom na chronologicko slabšie citlivý materiál artefaktov v tomto súbore ho môžeme datovať podľa závesku, ktorého použitie nachádzame v nálezových súboroch od Ha C2 až do Ha D3. Kosáky zo železa sú chronologicky radené do fáz Ha D1–D3. Čiže tieto kovové predmety z tohto depotu, keďže nepresahujú zánikový horizont hradiska zaraďujeme do časového horizontu stupňa Ha D1 Reineckeho škály.

8.9 Smolenice 3 – „Molpír“, okr. Trnava

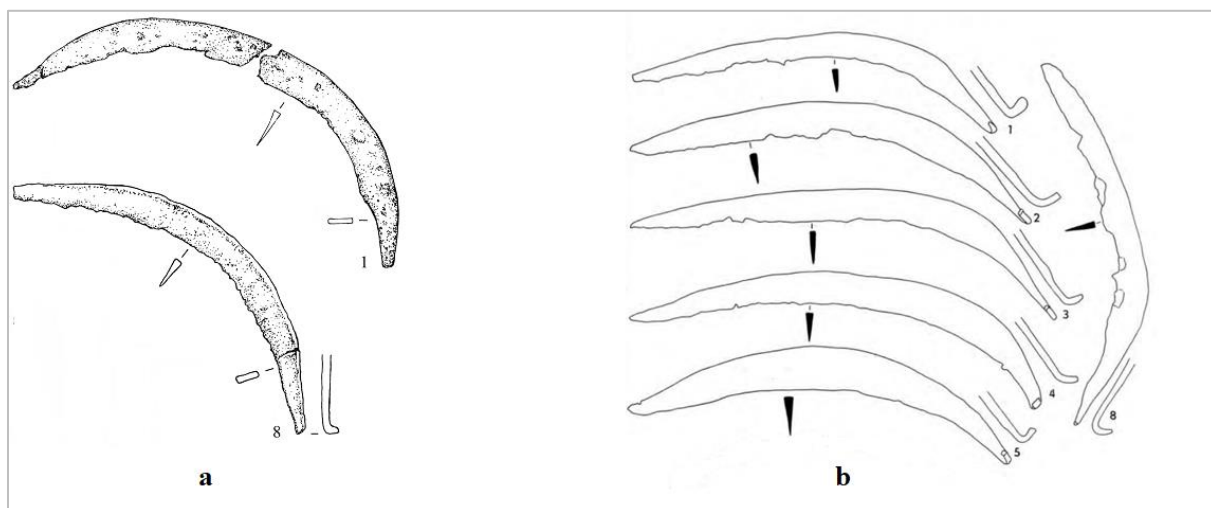
Nálezové okolnosti: Súbor bol nájdený detektorovým prieskumom súkromných osôb na hradisku ešte v 90-ych rokoch minulého stol., bez prítomnosti archeológa, čiže nálezové okolnosti sú pomerne neznáme a dôveryhodnosť zdroja taktiež. Depot je lokalizovaný do priestoru akropoly hradiska, do južnej časti (obr. 7).

Obsahovú náplň zmierneného depotu tvorí: Celok obsahuje výhradne železné artefakty, tri kosáky, ihla, dlátka, tyčinka, šidlo, hlavica pukličky, sekera s tuľajkou (tab. 15).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. K tomuto depotu však musíme priradiť dosť nejasné nálezové okolnosti, nakoľko sa týka detektorových nálezov na hradisku (týka sa aj depotu č. 2) a samotná autorka E. Studeníková ich radí do diskutabilných depotov, zrejme aj samotný nálezovia nevedeli udať úplne presnú lokáciu (*Studeníková 2007*, 48–50). Samotné miesto nálezu definujeme opäť v južnej časti akropoly. Dva železné kosáky podľa typológie E. Studeníkovej radíme k typu III (*Studeníková 2007*, 57) a ich analógie nachádzame v stupni Ha D v celej východnej Európe s prežívaním až do stupňa LT A. Jedná sa o štíhle kosáky, s mierne odsadenou rukoväťou (trňom) a zahnutím trňa v bazálnej časti smerom od čepele. Kosáky z tohto depotu sú pomerne plynule oblé, takmer polkruhovitého tvaru, čomu zodpovedá podobný kosák z depotu Zástranie – „Straník“, okr. Žilina (*Studeníková 2007*, 57), v mnou sledovanom území. E. Studeníková do tohto typu radí aj šesť kosákov z veľkého depotu z Nižnej Myšle – „Sazalíka“, okr. Košice datovaného do fázy Ha D3 (*Miroššayová 1980*, 384, 390, obr. 2:1–5, 8), no väčšina týchto kosákov je pomerne rovnej konštrukcie čepele, s ostrým zakrivením tesne pred trňom, čo bol zrejme aj výrobný zámer a mohli slúžiť k iným žatevným prácam (podľa druhu pestovanej plodiny) ako typické polkruhovité. Analogicky podobný s kosákmi z depotu Smolenice 3 – „Molpír“ je v depote z Nižnej Myšle – „Sazalíka“ iba kosák č. 5, ktorý je pravidelne polkruhovito zahnutý a aj dĺžkou zodpovedá typológii kosákov z tohto depotu, kdežto kosáky s rovnou čepeľou č. 2–4 a 8 sú znateľne dlhšie. Vo všeobecnosti by sa zrejme mohli ešte rozdeliť na viac podskupín, ale to nie je úloha tejto práce. Najnovšie máme analógie v Maďarsku, kde na lokalite Dédestapolcsány-Verebce-bérc odkryli 14 depotov a práve v jednom z nich sa nachádzali úzke kosáky podobné typu III, ako v tomto depote. V ďalšom depote z tejto maďarskej lokality boli kosáky s tým ostrým zakrivením ako v depote z Nižnej Myšle – „Sazalík“. Depoty z lokality Dédestapolcsány-Verebce-bérc sú ešte vo fáze hlbšieho spracovania, ale už boli publikované (*Szabó et al. 2023*, 287, Fig. 1–2). Tuľajková

sekera patrí k neskorohalštatským formám so širokým geografickým záberom (*Studeniková 2000*, 66), analógie nachádzame hneď za riekou Moravou v Habrůvke – „Býčí skále“ (*Parzinger – Nekvasil – Barth 1995*, Taf. 29:318; 30:319–322) a taktiež v depote z Provodova – „Rysova“, s datáciou do Ha D (*Čižmár – Golec Mírová – Golec 2022*, Fig. 2:30; 3:30–32). Nôž, ale skôr sa prikláňam k názoru, že sa jedná o pítku, príp. pítkovitý nástroj, nemá vo východohalštatskom priestore žiadne analógie. Dva podobné fragmenty sú zachytené na významnom halštatskom hradisku v nemeckom Heuneburgu (*Sievers 1984*, 61, Abb. 167:1860–1861). Ostatné artefakty z tohto depotu nie sú chronologicky veľmi citlivé a sú používané bežne i v iných oblastiach halštatskej Európy. Keďže funkciu železnej pukličky veľmi ťažko doložiť (gombík, ozdoba na opasok apod.), môžeme tento depot druhovo priradiť k *remeselným depotom* (viď kap. 10).

Datácia: Vzhľadom na chronologicko slabšie citlivý materiál artefaktov v tomto súbore ho môžeme datovať podľa dostupných podobných materiálových súborov od Ha D1 až do Ha D3. Čiže tieto kovové predmety z tohto depotu, keďže nepresahujú zánikový horizont hradiska zaraďujeme do fázy Ha D1 Reineckeho škály.

Obr. 6. Porovnanie typológie úzkych kosákov zo Smoleníc 3 – „Molpír“ (a), Nižnej Myšle – „Sazalíka“ (b) (a podľa *Čambal – Makarová 2020b*, Fig. 5; b podľa *Miroššayová 1980*, obr. 2).

8.10 Smolenice 4 – „Molpír“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Súbor bol nájdený detektorovým prieskumom súkromných osôb na hradisku v roku 2002 a zapožičaný na zdokumentovanie. Je súčasťou troch depotov z tohto hradiska zdokumentovaných v rokoch 2005 až 2007 archeológmi SNM, R. Čambalom a E. Makarovou. Depot je lokalizovaný do priestoru akropoly hradiska, do juhovýchodnej časti od centra akropoly (obr. 7; *Čambal – Makarová 2020b*, 205).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Celok obsahuje trinásť bronzových a pätnásť železných artefaktov, pozostáva teda celkovo z 28 kovových artefaktov. Dva zlomky loďkovitých spôn s priečnym, mriežkovým ryhovaním, bez zachovaných ihiel (jedna s dlhým zachycovačom u druhej sa zachycovač nedochoval a majú tiež rozdielne ryhovanie na

lučíku, síce podobné), bronzová ihlica/nit, tri bronzové koráliky, hlavica bronzovej ihlice, šesť bronzových plieškov, železné dlátko s tuľajkou, železná sekerka s tuľajkou, železné kladivko s tuľajkou, železné dlátko, dva železné troskové koláče, železný zlomok nožíka, železný valček, železné rydlá, železný klin a štyri kvadratické železné ingoty (tab. 16).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. Samotné miesto nálezu definujeme opäť na akropoly. Chronologicky najcitlivejším materiálom sú z tohto súboru bronzové loďkovité spony. Výroba týchto spôn bola sústredená do priestoru juhovýchodných Álp, a nachádzame ich sporadicky taktiež na území súčasnej Moravy, Slovenska a Maďarska (Novotná 2001, 86). Najväčší počet týchto spôn na východ od Álp je práve na hradisku Smolenice – „Molpír“ (Felcan – Stegmann-Rajtár – Tirpák 2019, 151). Jedna má jednoduché priečne, trojdielne mriežkovanie na lučíku a analógiu nachádzame už vo viackrát zmieňovanom depote z Provodova – „Rysova“, s datáciou do Ha D1b (Čížmár – Golec Mirová – Golec 2022, Fig. 2:3–4; 3:3–4), síce tieto majú na lučíku päťdielne mriežkovanie. Druhá spona má líniové ryhovanie viackrát delené a trojuholníkové ryhovanie na boku lučíku (Čambal – Makarová 2020b, 213), a s touto analógiou sa v Karpatskom priestore nestretávame bežne. Poznáme zatiaľ iba jednu, z depotu v Maďarskom Kisravazde (Fekete 1973, 28, Taf. 45), kde je s podobnou ornamentikou až štrnásť spôn, aj s podobne dlhým zachycovačom. Avšak tieto spony zase nemajú ornamentiku uprostred lučíku (Čambal – Makarová 2020b, 213). V oblasti juhovýchodných Álp spony s trojuholníkovitým ryhovaním na boku lučíku datujú do fáz Ha C2–D1 (Teržan 1980, 200, sl. 54: 5; Gabrovec 2006, 171, tab. 145:2). Ak však vychádzame zo všeobecnej analýzy, že používanie dlhého zachycovača s profilovaným ukončením spadá do mladšieho obdobia z tohoto horizontu, tak podľa Parzingera by sme túto sponu mohli presnejšie datovať do obdobia Ha D1 (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995, 19; Čambal – Makarová 2020, 213). Súčasťou tohto depotu sú aj dve hlavice z ihlíc, jedna bronzová s polguľovitým tvarom a druhá železná s guľovitým tvarom. Odhliadnuc od toho, že polguľovitá bronzová hlavica môže byť aj bronzový nit, máme takmer totožnú analógiu v susednej Morave, v hrobe H1247 na lokalite Moravičany – „Dílečky“ (Makarová 2017, 52, obr. 17:7). Z chronologického hľadiska môžeme vychádzať z nálezov podobných ihlíc na hradisku Heuneburg, kde sú tieto ihlice datované do fáz Ha D1–D2 (Sievers 1984a, 34, 89; 1984b, Abb. 60:744–752; 61:778–789). Na pohrebisku v Moravičanoch – „Dílečky“ máme analógie ku železnej ihlici s guľovitou hlaviceou hneď v pätnástich hrobách. V prostredí platěnickej skupiny VHK sú častým javom na pohrebiskách, či hradiskách (Makarová 2017, 53). Podľa nálezov na hradisku Podivice – „Na Valech“, okr. Vyškov sa ich používanie zrejme datuje už od obdobia Ha C1 (Fojtík – Golec 2007, 42). Fragment železného noža s ostro lomenou hornou časťou čepele má analógie opäť za riekou Moravou na pohrebisku v Moravičanoch – „Dílečky“, kde sa dochovali štyri kusy (Makarová 2017, 72, obr. 25:4) a taktiež na nekropoly Modřice – „Rybníky“ (Kos a kol. 2022a, 146, obr. 55: 3–4). Sú pomerne chronologicky necitlivé a datovanie je od Ha C1 do Ha D2 (Kos a kol. 2022a, 145). Taktiež sekera s tuľajkou a kladivo s tuľajkou nie sú chronologicky spoľahlivo určiteľné, i keď železné artefakty s kruhovou tuľajkou sú zrejme staršie ako s kvadratickou tuľajkou, ale tri exempláre podobných sekier máme v skúmanej oblasti, v depote z Krásnej Hôrky – „–“, ktorý je datovaný do Ha D (Novotná 2001, 56). Ostatné artefakty z tohto depotu nie sú chronologicky veľmi citlivé a sú používané bežne i v iných oblastiach halštatskej

Európy. Druhovo sa zase jedná o súbor tzv. *kombinovaného depotu* (viď kap. 10), v ktorom nachádzame kombináciu remeselného náradia so šperkami a polotovarmi.

Datácia: Podľa zánikového horizontu na hradisku môžeme nálezy datovať podľa tejto schémy do Ha D1. Vzhľadom na chronologicko citlivý materiál, akým sú spony z tohto depotu, tak mriežkovanú sponu v troch poliach na lučíku datujeme do fáz Ha C2 až Ha D1 (*Teržan 1990*, 182; *Říhový 1993*, 91). Ďalšiu sponu podľa Feketeho datácie depotu s Kisravazdu môžeme datovať do obdobia Ha C1 až Ha C2 (*Fekete 1973*, 350, 355), ale myslím si, že v cudzom prostredí môže prežívať dlhšie a aj ornamentika nie je presne tá istá, čiže môže byť datácia podobne určená do obdobia Ha D1, keďže sme tu aj v zánikovom horizonte hradiska.

8.11 Smolenice 5 – „Molpír“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Súbor bol nájdený detektorovým prieskumom súkromných osôb na hradisku v roku 2003 a zapožičaný na zdokumentovanie. Je súčasťou troch depotov z tohto hradiska zdokumentovaných v rokoch 2005 až 2007 archeológmi SNM, R. Čambalom a E. Makarovou. Depot je lokalizovaný do priestoru akropoly hradiska, do juhovýchodnej časti od centra akropoly v blízkosti depotu č. 6 (obr. 7; *Čambal – Makarová 2020*, 205).

Obsahová náplň zmieneného depotu tvorí: Celok obsahuje tri artefakty. Železný kosák a železný troskový koláč dopĺňa brúsená kamenná sekera (tab. 17).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. Samotné miesto nálezu definujeme opäť na akropole. Chronologicky najcitlivejším materiálom z tohto súboru je železný kosák, ktorý však šírkou čepele nezodpovedá typologicky už zmieňovaným kosákom typu II ani III podľa typológie E. Studeníkovej. Prikláňam sa k názoru, že patrí do rozhrania medzi oboma typmi (*Čambal – Makarová 2020b*, 218). Analógie k obom typom som uvádzal už vyššie v mojej práci. Železný troskový koláč len umocňuje skutočnosť, že sa jedná o druh tzv. *výrobného depotu*. Zaujímavosťou je brúsená kamenná sekera zaraditeľná chronologicky skôr do obdobia eneolitu, ale keďže nepoznám jej štruktúru, môžem sa len domnievať, že mohla slúžiť k brúseniu daného kosáka. Práve skutočnosť, že v tomto depote máme spoločne surovinu, výrobok aj prípravok na ostrenie čepele, môžeme z tohoto pohľadu aj vystavať interpretáciu depotu. Keďže je tu prítomný kompletný výrobný cyklus, tak môže byť dosť pravdepodobné aj tvrdenie E. Studeníkovej o výrobe kosákov priamo na hradisku, čo dokladá veľké množstvo suroviny, výrobkov aj taviacich pecí koncentrovaných priamo v tomto priestore (*Studeníková 2007*, 70). Čiže u tohto depotu ide druhovo o *remeselný/výrobný depot* (viď kap. 10).

Datácia: Podľa vyššie uvedenej chronológie kosákov typu II, III a zánikového horizontu na hradisku, môžeme tento depot priamo datovať podľa tejto schémy do Ha D1.

8.12 Smolenice 6 – „Molpír“, okr. Trnava

Nálezové okolnosti: Súbor bol nájdený detektorovým prieskumom súkromných osôb na hradisku v roku 2003 a zapožičaný na zdokumentovanie. Je súčasťou troch depotov z tohto hradiska zdokumentovaných v rokoch 2005 až 2007 archeológmi SNM, R. Čambalom

a E. Makarovou. Depot je lokalizovaný do priestoru akropoly hradiska, do juhovýchodnej časti od centra akropoly v blízkosti depotu č. 5 (obr. 7; *Čambal – Makarová 2020*, 205).

Obsahová náplň zmieneného depotu tvorí: Celok obsahuje osem kovových artefaktov, z toho bronzových je päť a tri artefakty sú železné. Bronzová loďkovitá spona, bronzová oblúková spona, bronzový náramok, bronzová tyčinka, bronzový zliatok, železné troskové koláče a železné dláto (*Čambal – Makarová 2020b*, 209, Fig. 9). Chronologicky najcitlivejším materiálom z tohto súboru sú spony a náramok, podľa toho budem odvíjať datáciu (tab. 18).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. Samotné miesto nálezu definujeme opäť na akropole. Chronologicky najcitlivejším materiálom sú z tohto súboru spony. Bronzová loďkovitá spona typu Šmarjeta je jednou z najrozšírenejších typov spôn halštatského obdobia. Výroba týchto spôn bola sústredená do priestoru juhovýchodných Álp, odkiaľ sa rozšírila do viacerých oblastí východohalštatských kultúr, na územie súčasnej Moravy, Slovenska a Maďarska. Najväčší počet týchto spôn nachádzame na pohrebisku v Hallstatte (*Teržan 1990*, 220, karte 16; *Parzinger – Nekvasil – Barth 1995*, Abb. 7; *Novotná 2001*, 76–79; *Stöllner 2002*, 56, Abb. 20; *Stegmann-Rajtár 2009*, 81, 82, Fig. 14; *Felcan – Stegmann-Rajtár – Tirpák 2019*, 151, Fig. 6). Zaujímavosťou práve u tohto typu spôn vyvstáva z toho, že na iných hradiskách a pohrebiskách kalenderberskej skupiny VHK sa s nimi stretáme výnimočne s (*Novotná 2001*, 75, 76; *Stegmann-Rajtár 2009*, 80–82) a západne od Váhu sa nevyskytujú na bohatých pohrebiskách vôbec (*Studeníková 2005*, 76; *Stegmann-Rajtár 2009*, 82). Sponu z tohto depotu môžeme priradiť k variante *Šmarjeta II*, s krátkym zachycovačom a pozdĺžnym ryhovaním na lučíku. Stav dochovania nám však neumožňuje presnejšiu datáciu ako všeobecne používanú pre tento typ spony, čo je obdobie Ha C2–D1 (*Teržan 1990*, 42, 182; *Novotná 2001*, 77–78; *Stegmann-Rajtár 2009*, 81). Na hradisku Smolenice – „Molpír“ sa doposiaľ našlo 22 spôn typu Šmarjeta, z toho iba 6 kusov je práve varianty II (*Müller 2012*, 214). Bronzová oblúkovitá spona má viditeľné rebrovanie v troch poliach po obvode lučíku a dlhý zachycovač bez ozdobného ukončenia, ktoré nie je dochované (*Čambal – Makarová 2020b*, 209, obr. 9). Podobné analógie nachádzame v Zadunajsku, vo väčšom počte sú na hradisku Velem-Szentvid (*Fekete 1985*, 79, 90) a typologicky sa približuje k typom „g“ a „h“ podľa typológie M. Feketeho (*Fekete 1985*, 79, 90, obr. 10:8–14). Zaujímavosťou je, že podobné spony sa vyskytujú v stredodunajskom priestore iba výnimočne a ani na hradisku Smolenice – „Molpír“ sa nenachádza podobný exemplár. Konštrukčne, nie však výzdobou, sa jej približuje iba jedna železná spona nájdená na akropole medzi pecami 3 a 4 (*Dušek – Dušek 1984*, 17, 18, Taf. 20: 13). Bronzový náramok z tenkého drôtu s prekrývajúcimi sa koncami, ktoré sú zdobené výrazným rebrovaním, nemá v Karpatskej oblasti VHK žiadne zatiaľ známe analógie (*Čambal – Makarová 2020b*, 214). Najbližší nález podobného typu máme až z hrobu H 24 na pohrebisku v Hallstatte (*Kromer 1959a*, 45; *1959b*, Taf. I:5; *Siepen 2005*, 81, Taf. 46:711), kde sa taktiež môžeme oprieť o chronologicky citlivejší materiál vo výbave tohoto hrobu (spony, opaskové háčiky) a datujú tento hrob do obdobia Ha D (*Siepen 2005*, 81). I keď sa konštrukčne podobné náramky nachádzajú aj na blízkej Morave, sú však väčšinou zo silnejšieho drôtu a zvyčajne bez výraznejšieho rebrovania alebo hladké, prípadne zo splošteného drôtu (Habrůvka – Býčí skála, Brusné – „Křídlo“, Drahanovice, ad.). Ostatné artefakty z tohto depotu nie sú chronologicky veľmi citlivé a sú používané bežne i v iných oblastiach halštatskej Európy. Druhovo ide opäť o príklad typického *kombinovaného depotu* *Studeníková 2007*, 70) (viď kap. 10), ktorý opäť

dokumentuje obchodné a výrobné vzťahy hradiska s geograficky širokým halštatským prostredím (viď kap. 10).

Datácia: Podľa zánikového horizontu na hradisku môžeme nálezy datovať podľa tejto schémy do Ha C2–D1. Vzhľadom na chronologicko citlivý materiál, akým sú spony z tohto depotu, tak sponu Šmarjeta II datujeme do obdobia Ha C2 s presahom do obdobia Ha D1 (Teržan 1990, 42, 182; Novotná 2001, 77, 78; Stegmann-Rajtár 2009, 81). Ďalšiu oblúkovitú sponu podľa M. Feketeho datujeme do obdobia Ha C (Fekete 1985, 90), ale myslím si, že v cudzom prostredí môže prežívať dlhšie a aj ornamentika nie je presne tá istá, čiže môže byť datácia podobne určená do obdobia až Ha D1, keďže sme tu aj v zánikovom horizonte hradiska.

8.13 Smolenice 7 – „Molpír“, okr. Trnava

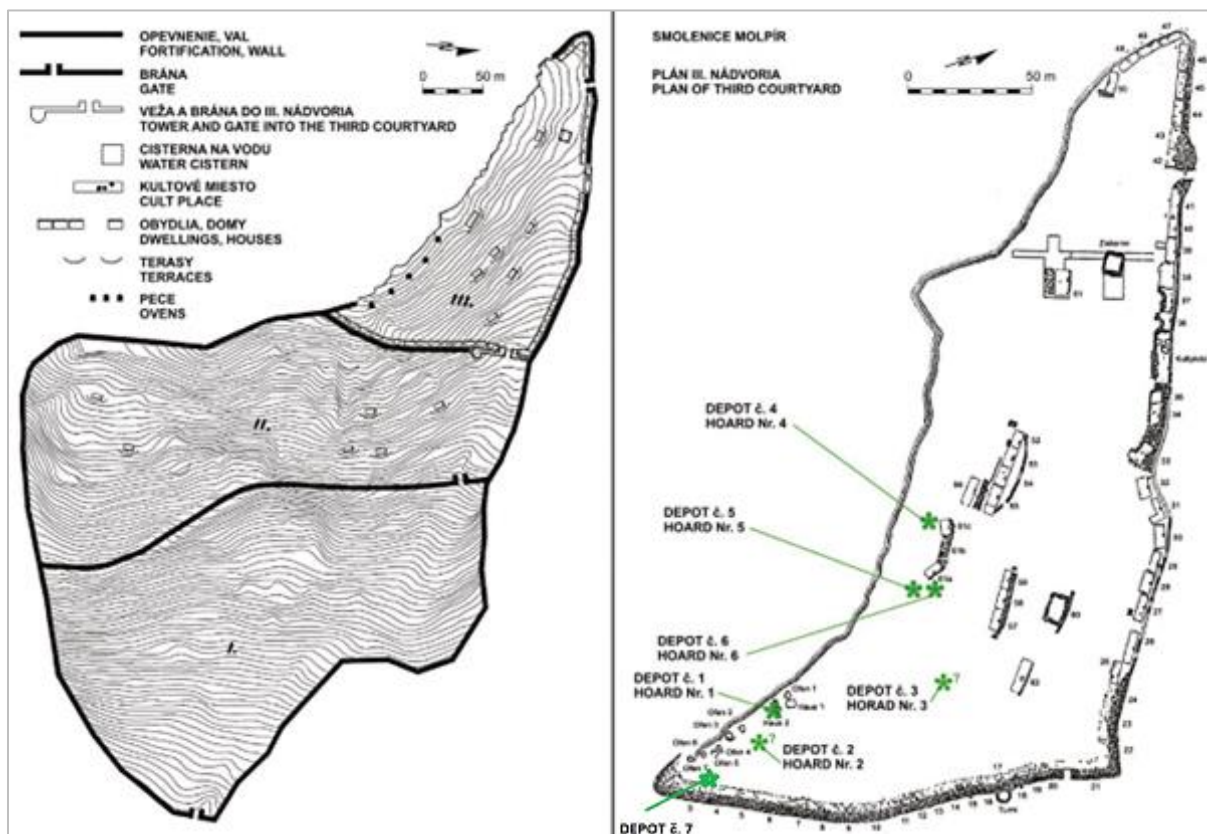
Nálezové okolnosti: Neexistujú. Súbor je spomínaný iba v literatúre, že bol umiestnený na akropoly pri múre, medzi pecami a domom č. 3 (Studeníková 2007, 62; Müller 2012, 36). Najskôr som tento depot chcel umiestniť medzi sporné a nepublikované depoty, ale umiestnil som ho v rade s ostatnými depotmi z tohto hradiska, nakoľko dopĺňa celkový obraz funkcie a významu zrejme obchodno-výrobného centra v celom karpatskom priestore.

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Celok údajne obsahoval 47 kusov špicatých železných polotovarov (zrejme hotová surovina na kovácke spracovanie) používaných k obchodovaniu v priestore celej Európy (tab. 19).

Interpretácia a analógie depotu: Výšinné hradisko Smolenice – „Molpír“ a jeho význam v rámci doby halštatskej som podrobne opísal vyššie. Nález hotovej železnej suroviny by značne dokumentoval, že lokalita bola výrobnou-obchodným centrom v tejto oblasti. Značne by to taktiež potvrdzovalo teóriu E. Studeníkovej o výrobe a distribúcii kosákov priamo z tohto centra po tzv. „Dunajskej ceste“ smerom do alpskej oblasti a intenzívnom obchodnom styku práve v najintenzívnejšej fázy osídlenia hradiska (Studeníková 2007, 62), čo si myslím, že vzhľadom na množstvo nálezov surovinovej trosky, železných lúp i tohto depotu, a samozrejme nesmierne množstvo hotových výrobkov, len umocňuje toto tvrdenie a nie je to vôbec vylúčené. Bližšie by nám tento problém pomohli vyriešiť podrobné metalografické rozborov kosákov a suroviny v priestore celej halštatskej kultúry. Analogicky podobné špicaté polotovary (hrivny) pochádzajú z Habrůvky – „Býčí skály“ (Golec 2019, 100, obr. 30) a najnovšie aj z Maďarska, z už spomínanej lokality Dédestapolcsány-Verebce-bérc (Szabó et al. 2023, 296, Fig. 18). Druhovo je tento depot typickým príkladom tzv. výrobného depotu (viď kap. 10).

Datácia: Podľa zánikového horizontu na hradisku môžeme tento „sporný“ depot datovať do fázy Ha D1, ale vzhľadom k sporným nálezovým okolnostiam a skutočnosti, že sa využívali tieto polotovary v stupni Ha D, tak by bolo zrejme prijateľnejšie, ho zaradiť do tohto stupňa.

Obr. 7: Akropola na hradisku Smolenice – „Molpír“ s rozmiestnením depotov na situačnej mapke v pravo (podľa Čambal – Makarová 2020b, Fig. 2; depot č. 7 doplnil J. Dubec).

8.14 Šterusy – „Orlie skaly“, okr. Piešťany

Nálezové okolnosti: Depot bol odovzdaný do SNM-Archeologické múzeum v Bratislave bez bližších nálezových okolností, iba z popisom lokality v prírodnej rezervácii „Orlie skaly“, v k. ú. obce Šterusy.

Obsahová náplň zmieneného depotu tvorí: Súbor hlinených a bronzových plastiek zmenšených foriem zvierat, nádob a kostí (tab. 20).

Interpretácia a analógie depotu: Svojim obsahom ide o jedinečný nález v tomto priestore. Zdrobnené hlinené figúrky zvierat vo fragmentárnej forme nachádzame v tomto priestore iba na mohylníku z lokality Nové Košariská, v mohyle VI, kde sú vo väčšej forme, v podobe hrkálky, tri artefakty znázorňujúce vodného vtáka. V tejto mohyle je aj zdrobnenina miskovitého tvaru a zmenšené ploché podstavce. Tieto artefakty slúžili k obradnému uloženiu pozostatkov (Pichlerová 1969, 137, 175–176, tab. 37:1–2, 38:10, 42:a–c). Najbližšie analógie v stredoeurópskom regióne nájdeme iba v susedných Čechách na kultovom halštatskom areáli Nemějice – „vrch Burkovák“, okr. Písek. Dochovaný súbor obsahuje úctyhodných 1855 zdrobnených hlinených artefaktov (niektoré aj vo fragmentárnej forme) podľa najnovších revidovaných zistení (Chytráček a kol. 2009, 194). Kultový areál na vrchu Burkovák je veľa krát zmiňovaný vo svetovej archeologickej literatúre a patrí k najznámejším halštatským lokalitám južných Čiech (Chytráček a kol. 2009, 183). Podľa najnovšieho stavu poznania je jednou z možností interpretácie tohto kultového areálu aj ako možná svätyňa, obdobná venetským rituálnym svätyniam (Chytráček a kol. 2009, 211). Pri nalievacích obetných

rituáloch sa zhromaždilo nesmierne množstvo posvätených nádob, zväčša čaší, kalichov a pohárov. Takéto súbory sa podarilo odkryť pri výskume svätyne z 2. pol. 7. až 5./4. stor. pred n. l. pri termálnych prameňoch na brehu jazera San Pietro Montagnon, v severnom Taliansku, kde hľadali pomoc taktiež chorí a prinášali votívne dary v podobe miniatúrnych modelov ľudských orgánov, nôh a rúk (*Dämmer 1986*, 8, 48, Taf. 5). Bronzové votívne plechy a plastiky vyrábali zrejme miestny remeselníci, podľa zadania zákazníkov priamo v priestore svätyne (*Roth 1978*, 173). Medzi bronzovými votívnymi predmetmi sú doložené tiež hlinené cievky a miniatúrne prasleny. Sakrálne areály poskytujúce často veľké súbory uložených votívnych bronzových i hlinených predmetov sú v severnom Taliansku evidované v nížinách, ale aj na vrcholoch kopcov (*Dämmer 1986*, 49). Taktiež bronzové figúrky koní boli súčasťou artefaktov nájdených pri výskume tejto svätyne (*Dämmer 1986*, 52, Taf. 10–14). Nakoľko hradisko Smolenice – „Molpír“ je vzdušnou čiarou od Šterús – „Orlie skaly“ necelých 15 km a v tesnej blízkosti máme ďalšie halštatské hradisko Prašník – „Tlstá hora“, tak sa mi natíska myšlienka dosť „kacírka“, ale že by sme mali halštatskú svätyňu? Aj keď sú moje úvahy dosť odvážne, ale v tomto prípade môžem s najväčšou pravdepodobnosťou konštatovať, že sa jedná o *kombinovaný depot* (viď kap. 10) bronzových a hlinených plastík. blast' nálezu tohto depotu by si zaslúžila dôkladné preskúmanie a prezistiť možnosti, či sa nejedná o svätyňu, podobne ako v Nemějiciach – „vrch Burkovák“.

Datácia: Chronologické zaradenie tohto depotu nám umožňuje práve zmienený kultový areál Nemějice – „vrchu Burkovák“, okr Písek. Datácia zmieneného areálu spadá do stupňa Ha D, čo je zrejme rovnaký stupeň i pre náš depot.

Obr. 8: Rituálne miesto v Archeoskanzene pravěku vo Všetároch, okr. Hradec Králové, podľa predstáv uloženia hlinených plastiek v Nemějiciach – „vrch Burkovák“ (foto: J. Dubec).

8.15 Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“, okr. Trenčín

Nálezové okolnosti: Sú nám neznáme. Údajne bol depot nájdený v priestore hradiska a odovzdaný bez bližších nálezových okolností do zbierok SNM-Archeologického múzea v Bratislave (Čambal 2015, 211).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Súbor železných predmetov pozostávajúci z nožov, dlátka, hrotu kopije a fragment kosáka (tab. 21).

Interpretácia a analógie depotu: Vo východohalštatskom priestore sú železné nože v hromadných nálezoch výnimočnosťou. Nože prezentované v tomto depote vychádzajú z bronzových predlôh nožov *typu Stillfried* (Říhový 1972, 57–58, Taf. 18–20). Analógie nenachádzame v žiadnom z depotov strednej Európy. Kosák, síce nie je zachovaný v celom stave, ale typologicky sa vymyká typickým kosákom z doby halštatskej v tomto priestore a zmieňovaných už vyššie, nakoľko má trň zahnutý smerom k čepeli. Zrejme vychádza tiež z predlôh svojich bronzových predchodcov z doby bronzovej (Čambal 2015, 215).

Zaujímavosťou je železná kopija s perforovanými otvormi v spodnej časti hrotu, ktorá je v stredoeurópskom priestore spájaná s kimméerskymi artefaktami a máme ju doloženú aj v mnou sledovanom území. V riečisku Váhu, pri nadjazde spájajúcom mesto Šaľa s mestskou časťou Šaľa-Veča v roku 1983 našli podobný hrot aj s perforáciou po oboch stranách kopije v spodnej časti hrotu (*Studeníková 1987*, 211, obr. 1). Na susednej Morave je podobný hrot súčasťou hrobovej výbavy v Brne-Obřanoch, v hrobe 169 (*Golec 2005*, 39). Tento typ kopije je doložený aj v hrobových nálezoch z Ukrajiny, z Poltavskej oblasti, pri dedine Butenki, v hrobe kimméerskeho bojovníka (*Skorij 1999*, 96, obr. 23:11–12), čo potvrdzuje zrejme pôsobnosť tohto etnika aj v našom regióne ešte aj v dobe halštatskej. Interpretácia je vzhľadom na osobitý obsah tohto depotu pomerne problematická. Istým spôsobom to mohla byť súčasť kompletu bojovníka, ale skôr sa prikláňam k druhovému typu tzv. *kombinovaného depotu* (viď kap. 10), nakoľko aj podľa R. Čambala je práve kopija najspornejším článkom tohto depotu, lebo bola dodaná ako súčasť depotu až dodatočne (*Čambal 2015*, 211). Síce na druhej strane dopomáha k upresneniu datácie tohto depotu.

Datácia: Najmladšie hroby, ku ktorým spomínaný hrob 169 v Brne-Obřanoch patrí spadajú do subfázy Ha C1a (*Golec 2005*, 40; *Golec – Fojtík 2020*, obr. 68). Hrob bojovníka s kopijou z ukrajinského nálezu je datovaný do polovice 8. do začiatku 7. stol. pred n. l. (*Skorij 1999*, 96), čiže opäť do tejto subfázy. Iné nám neostáva, ako tento depot zaradiť do subfázy Ha C1a.

8.16 Zástranie – „Straník“, okr. Žilina

Nálezové okolnosti: Sú neznáme, je zmieňovaný iba v práci E. Studeníkovej.

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Súbor železných predmetov obsahujúci kosák, sekery s tuľajkou, sekeru s ramienkami, kladivo a neidentifikovateľný masívny krúžok (tab. 22).

Interpretácia a analógie depotu: Železný kosák patrí k typu III podľa typológie E. Studeníkovej (*Studeníková 2007*, 57) a jedná sa o bežný severoalpý typ podobný z depotu Smolenice 3 – „Molpír“ uvedených aj v tejto práci, kde je aj zhodnotenie a porovnanie analógií v sledovanom geografickom priestore. Železné sekery s kvadratickou tuľajkou som taktiež už zhodnotil v práci vyššie. Za zmienku stojí železná sekera s ramienkami umiestnenými v stredovej časti a so zaoblenou tylovou časťou, čo nie je bežný typ a má paralely iba v lokalite Batina (Kisköszeg), v dnešnom Chorvátsku (*Wesse 1990*, 76, Taf. 24: 131). Železné kosáky s úzkou čepelou sú rozšírené na skýtskych lokalitách južnej časti Bieloruska, aj na lesostepnej a stepnej Ukrajine (*Šramko 1973*, 158; *Mel'nikovskaja 1967*, 57, Taf. 20:1–3, 21:1–3, 22:1–5). V tejto oblasti boli aj súčasťou depotov a druhovo podobný depot evidujeme v lokalite Goroškovo (*Mel'nikovskaja*, 1967, 57; *Wesse 1990*, 165). Hradisko Zástranie – „Straník“ patrí medzi významné hradiská púchovskej kultúry doby laténskej, s významným nálezom depotu z tejto doby, tridsaťdva strieborných mincí typu *Vel'ký Bysterec* (*Pieta 2008*, 204). Naš depot dokumentuje dlhodobé polykultúrne osídlenie tejto lokality. Druhovo môžeme tento depot zaradiť medzi *kombinované depoty* (viď kap. 10), vzhľadom k tomu, že mimo remeselné náradie obsahuje zrejme železný šperk – náramok/nápažník.

Datácia: Vzhľadom na už vyššie zmienené paralely podobných artefaktov z tohto depotu v mojej práci môžeme tento depot zaradiť do stupňa Ha D.

Obr. 9: Vrch Straník v súčasnosti. Pohľad z východnej strany (foto: J. Dubec).

8.17 Abrahám – „–“, okr. Galanta

Nálezové okolnosti: Patrí medzi diskutabilné depoty, preto je v mojej práci zaradený medzi sporné depoty. Nepoznáme ani jeho umiestnenie a čerpám iba z literatúry. Už J. Paulík vo svojej práci upozorňoval na nezrovnalosti v tomto depote, ktorý bol zakúpený do AÚ SAV v Nitre od J. Godoviča, a zaoberal sa myšlienkou, či predmety z depotu nepochádzajú z hrobových celkov pohrebiska na tejto lokalite (Paulík 1956, 186).

Obsahovú náplň zmieneného depotu tvorí: Súbor bronzových loďkovitých spôn a jednej bronzovej hadovitej spony (tab. 23–24).

Interpretácia a analógie depotu: Bohužiaľ som musel vychádzať iba zo staršej literatúry a z nekvalitného fotografického materiálu. Podľa E. Studeníkovej sú všetky spony cudzej proveniencie s ťažiskom výskytu na strednom Balkáne, kde reprezentujú horizont Glasinac IV C1, čiže druhú polovicu 7. stol. pr. n. l., iba hadovitá spona svojim prevedením patrí do horizontu Este IIIB, s koncentráciou v oblasti severného Talianska, kultúry Este (Studeníková 2001, 83), čo korešponduje s predchádzajúcou datáciou. Zaujímavosťou tohto súboru spôn je, že boli takmer všetky poškodené a už opravované (Paulík 1960, 336; Studeníková 2001, 85), čiže tu vyvstáva otázka interpretácie tohto depotu, či neboli sústredené zámerne k ďalšej oprave. Vzhľadom však k nejasným nálezovým okolnostiam je to iba jedna z možností a neodvažujem sa ďalej polemizovať o interpretácii tohto depotu. Jednoznačne ho môžeme priradiť k *šperkovým depotom* (viď kap. 10) doby halštatskej.

Datácia: Podľa predchádzajúcich zistení môžeme tento depot zaradiť do stupňa Ha D1–D2, čo konštatujem aj vzhľadom na ich opotrebovanosť a možnosť dlhodobšieho prežívania v cudzom prostredí.

8.18 Depot Hurbanovo – „–“, okr. Komárno

Nálezové okolnosti: Zostávajú neobjasnené, v niektorých interpretáciách ide o hrobovú výbavu a nie o depot (*Studeníková 2001*, 93) a v článku M. Duška je iba fotografia zmieneného depotu s popisom, ale v práci už nie je o ňom žiadna zmienka (*Dušek 1971*, 423–464, obr. 19:1–15). Preto je taktiež zaradený medzi sporné depoty.

Obsahová náplň zmieneného depotu tvorí: Súbor bronzových šperkov rôzneho konštrukčného prevedenia. Spony, liaty náramok, náramky z drôtu, špirálovité ozdoby, tepaná platnička a neurčiteľné liate krúžky (tab. 25–26).

Interpretácia a analógie depotu: Zase som u tohto depotu (?) musel vychádzať iba zo staršej literatúry a nekvalitného fotografického materiálu. Ak pripustíme, že sa jedná o depot, tak tu máme opäť jedinečnú skladbu šperkov, ktorá nemá podobné analógie v širšom stredoeurópskom priestore. Dobře zachované bronzové loďkovité spony s kosoštvorcovým tvarom lučíku a s gombíkovitými výbežkami v stredovej časti lučíku sú podľa M. Novotnej importy zo severného Talianska, s datáciou v tomto prostredí do fázy Ha C2 (*Novotná 1970*, 82, Taf. 20: 215–218). Svojím obsahom pripomína podobné depoty z Maďarska. Konkrétne z Kisravazdu (*Fekete 1973*, 349) a Vaskeresztesu (*Mozolics 1942*, 155), kde je v oboch súboroch zastúpená aj tepaná platnička s otvorom v strede, ako v tomto depote (*Studeníková 2001*, 93). Pomerne menšie rozmery týchto šperkov zrejme prispievajú k interpretácii ako súčasť ženskej garderóby. Typologicky tento depot radíme k *šperkovým depotom* (viz kap. 10). Avšak musíme v prvom rade priznať, že nálezy 3 nádob spoločne so šperkami (*Dušek 1971*, obr. 19) potvrdzujú už zmienenú myšlienku E. Studeníkovej, že sa jedná o hrobovú výbavu.

Datácia: Datovanie podľa spôn nám určuje fázu Ha C2, no náramky s rebrami sú už viackrát v tejto práci datované do stupňa Ha D a keďže aj na týchto sponách evidujeme dlhé zachycovače, tak by som sa prikláňal k datácii k Ha D1, taktiež z dôrazom možnosti dlhšieho prežívania bronzových artefaktov v cudzom prostredí, čo už v tejto práci bolo viackrát spomenuté. Ostatný materiál z tohto súboru je chronologicky slabšie citlivý.

8.19 Depot Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“, okr. Prievidza

Nálezové okolnosti: Depot predstavili ako zatiaľ verejne neznámy a nespracovaný. Čiže nálezové okolnosti sú neznáme a vieme, že lokačne sa jedná o výšinnú lokalitu v Strážovských vrchoch. Zaradil som ho do sekcie sporných a nepublikovaných depotov.

Obsahová náplň zmieneného depotu tvorí: Bronzová harfovité spona a železná sekera s ramienkami (tab. 27).

Interpretácia a analógie depotu: Jedná sa o predmety bežné v stredoeurópskom priestore s analógiami popísanými už vo vyšších statiach tejto práce. Svojim obsahom ide o *kombinovaný depot* (viď kap. 10).

Datácia: Ha C2–D1.

8.20 Žaškov – „–“, okr. Dolný Kubín

Nálezové okolnosti: Súbor sa našiel pri kopaní cestného kanála roku 1876. Je publikovaný ako depot z doby bronzovej z fázy Ha A1 (*Novotná 1970*, 125–126, Taf. 22–23), ale už P. Čaplovič vo svojej práci upozorňuje, že sa v ňom miešajú predmety oveľa mladšie predmety (*Čaplovič 1987*, 164). Rozhodol som sa vyčleniť tieto predmety a uverejniť ich v tejto práci medzi spornými depotmi. V evidenčnej knihe SNM v Martine je zmienka, že ich M. Kubínyi dodatočne dokopal na inkriminovanom mieste nález.

Obsahovú náplň zmierneného depotu tvorí: Jedná sa o bronzové predmety, dva krúžky s očkami po obvode (4 a 6) a puklicu s elipsovými výrezmi po oboch stranách (tab. 28).

Interpretácia a analógie depotu: Podobné bronzové krúžky nachádzame v celom stredoeurópskom priestore s možnosťou interpretácie ako súčasť konských postrojov. Puklica s elipsovými výrezmi je zrejme súčasť opasku, alebo faléra z konského postroja. Tieto predmety neuvádzam s druhovým zaradením. Depot len ťažko zaradiť do nejakej kategórie depotov, mohol by zapadať medzi *depoty konského postroja* (viď kap. 10).

Datácia: Ha D1–D2.

9. Chronológia depotov

9.1 Chronológia doby halštatskej v západnej časti Slovenska

V rámci doby halštatskej na Slovensku neexistuje jednotný ucelený systém chronológie pre všetky kultúry v skúmanej oblasti. Podľa hrobových inventárov usudzuje Z. Stegmann-Rajtár o diferencovanom procese kultúrnych zmien v rámci stredodunajskej oblasti, ktoré prebiehali po celé obdobie 8. stol. pr. n. l. a vyvíjali sa podľa kontaktov so susednými oblasťami (*Stegmann-Rajtár 1994*, 320–330). Podľa chronológie depotov od M. Novotnej sa časový horizont doby halštatskej (Ha C–D) zhoduje s jej horizontom *Istebné – Krásna Hôrka* (*Mitáš – Veliáčik 2016*, 363, obr. 2–3), čo podľa obsahového fondu oboch depotov upresňujeme v tejto práci do stupňa Ha D. V rámci chronológie by bolo azda najvhodnejšie ustáliť trácko-kimérsky horizont do Ha B2–B3 (*Kossack 1980*, 137; *Nevizánsky 1985*, 603; *Stegmann-Rajtár 1994*, 326). i keď prieniky východohalštatskej kultúry s kultúrou Mezöcsát do subfázy Ha C1a potvrdzuje aj prezentovaný depot v tejto práci, Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“ (*Ondrkál 2020*, 492). Všeobecne som nenašiel relevantný chronologický systém pre dobu halštatskú na Slovensku. Používa sa prevažne datačný systém pre lužickú kultúru, ktorý je však viac-menej prednostne určený pre dobu bronzovú, s koncom fázy Ha B3 v roku 750 pr. n. l. (*Mitáš – Veliáčik 2016*, 367, obr.8), v najnovších prácach rozdeľujú chronologicky pôsobenie lužickej kultúry na Slovensku do 9 fáz, kde pre dobu halštatskú evidujeme poslednú 9. fázu pre celý

horizont Ha C–D. Pre určenie týchto datačných schém sa využíva prevažne typológia keramiky, niekedy upresnená kovovými nálezmi (*Kujovský 2022, 99*).

Pre zjednotenie chronológie skúmaných depotov podľa najnovších periodizačných systémov som používal chronologické dáta, využívané Z. Golec Mírovou, M. Golcom a P. Fojtíkom pre horákovskú skupinu a platěnickú skupinu, porovnateľné s inými európskymi periodizačnými systémami (vid' obr. 10). Umožnilo mi to sa lepšie orientovať hlavne v analógiách podobných nálezov v susedných krajinách. Zjavne aj preto, že množstvo analógií z našich depotov nachádzame na významnej lokalite z Moravy, Habrůvka – „Býčí skála“, čo mi umožnilo upresniť datáciu skúmaných depotov taktiež v našej oblasti.

BC	Koutecký 1968	Parzinger 1988; 1995	Pare 1992; 1998	Hennig 2001	Trachsel 2004	Venclová (ed.) 2008	Mírová 2019 and Golec/Fojtík 2020
800–780	Ha C1	1	Ha C1a	Ha C0	Ha C1 früh	Ha C1a	Ha C1a
780–750					Ha C1 mitte		
750–725					Ha C1 spät		
725–700	Ha C2	2	Ha C1b	Ha C1	Ha C2 früh	Ha C1b	Ha C1b
700–675					Ha C2 mitte		
675–650	Ha C3	3	Ha C2	Ha C2	Ha C2 spät	Ha C2	Ha C2a
650–625		4			Ha D1 früh		Ha C2b
625–600	Ha D1	5	Ha D1	Ha D1	Ha D1 mitte + spät	Ha D1	Ha D1a
600–575		6			Ha D2 früh + spät		
575–550					Ha D3 früh		Ha D1b
550–525		7a	Ha D2	Ha D2	Ha D3 mitte + spät	Ha D2	Ha D2a
525–500		7b/c			LT A früh		Ha D2b
500–450		8	Ha D3	Ha D3	LT A mitte	Ha D3	Ha D3
450–425		9		LT A	LT A spät	LT A	LT A
425–370		10					

Obr. 10. Chronologická tabuľka doby halštatskej v strednej Európe (podľa: *Golec Mírová – Golec – Fojtík 2023*, in press).

9.1 Chronológia depotov v skúmanej oblasti – západnej časti Slovenska

V skúmaných depotoch sa nachádzajú predmety málo citlivé na chronologické zaradenie, niektoré prežívajú ešte z doby bronzovej (bronzové diadémy, tordované nákrčníky s ružicami apod.), železné predmety zase dožívajú ešte v dobe laténskej (remeselné náradie apod.). Chronologicky citlivejšie predmety som podrobne popísal v predchádzajúcej kapitole pre každý depot jednotlivo. Aby som mohol presne chronologicky zaradiť ten-ktorý depot, vychádzal som prevažne z predmetov s datáciou minimálne do chronologického stupňa Reineckeého škály pre dobu halštatskú. Chronologicky najcitlivejšími sú prevažne spony, ktoré môžeme datovať do jednotlivých fáz tejto škály. Problémom datácie u spôn však bola pomerne veľká oblasť používania v západnej a strednej Európe. Preto som farebne vyčlenil v nasledujúcej tabuľke (obr. 11) fázu používania týchto spôn vo výrobnej oblasti (slabo zelená), ktorá však nemusí korešpondovať s fázou používania týchto spôn v skúmanej oblasti Slovenska. Vzhľadom k tomu, že niektoré spony nesú zjavné znaky opotrebovania, príp. opráv, je to viac-menej aj pravdepodobné (*Paulík 1960, 336; Studeníková 2001, 85*). Podobné farebné

rozlíšenie som využil aj u predmetov, ktoré nemajú pomerne presné datovanie a vyskytujú sa v iných regiónoch Európy skôr, ako na našom území.

Predmet/chronológia	HaC1a	HaC1b	Ha C2	Ha D1	Ha D2	Ha D3
Bronzová loďkovitá spona <i>typ Šmarjeta</i> (tab. 11:9, 18:1, 23:3)						
Bronzová loďkovitá spona s priečnymi rebrami (tab. 16:2)						
Bronzová loďkovitá spona s gombíkmi na lučíku (tab. 25:1–3, 5; 26:1–4)						
Bronzová oblúkovitá spona s rombickým prierezom (tab 18:2)						
Bronzová oblúkovitá spona s výraznými rebrami na lučíku (tab. 23:7, 24:2)						
Bronzová hadovitá spona (tab. 23:10, 24:1)						
Bronzová harfovité spona <i>typ Roggendorf</i> (tab. 11:7)						
Bronzová binokulárna spona <i>typ Strzebielinko</i> (tab. 3:16, 4:6, 5:1)						
Bronzový náramok s rebrami (tab. 2:5, 6; 11:1, 3; 25:15; 26:20)						
Bronzový náramok s ryhami (tab. 18:3, 11:5)						
Bronzový náramok s vrúbkami (tab. 25:7, 10; 26:14, 17)						
Bronzový náramok špirálovitý z tenkého drôtu (tab. 1:1–3)						
Bronzová prelamovaná ozdoba (tab. 2:1, 2)						
Bronzová kruhová ozdoba s očkami po obvode (tab. 28:1, 2)						
Bronzový kruhový závesok s tepanými prívěskami (tab. 14:7)						
Bronzový diadém <i>typ Kujawa</i> (tab. 4:8)						
Bronzový tordovaný diadém s tepanými ružicami (tab. 2:3, 10, 13, 18)						
Bronzový tordovaný nákrčník s malými ružicami (tab. 2:12; 3:14, 15; 6:7)						
Bronzový nákrčník s pečatidlovými koncami (tab. 2:17)						
Bronzová šálka/konvička <i>typ Hallstatt</i> (tab. 6:3)						
Bronzová tripoda so vztýčenými držadlami (tab. 7, 8)						
Bronzový kotlík so zatiahnutým ústím (tab. 7, 9)						
Bronzová tepaná faléra (tab. 25:8, 26:16)						

Železné tordované zubadlo (tab. 13:3)						
Železná sekera s ramienkami (tab. 13:12, 22:1, 27)						
Železná sekera s okrúhlou tuľajkou (tab. 4:5; 5:2, 3; 16:15)						
Železná sekera s neuzavretou kvadratickou tuľajkou (tab. 13:8)						
Železná sekera s uzavretou kvadratickou tuľajkou (tab. 15:9; 22:3, 4)						
Železné kosáky s vertikálnym trňomom (tab. 15:1, 8; 22:7)						
Železné kosáky s vodorovným trňom (tab. 13:11; 14:1, 3–5; 17:1)						
Železné kosáky s jazykom a bočným trňom (tab. 14:2, 6)						
Železná kopija s otvormi na liste (tab. 21:6)						
Železná kopija s rombickým stredovým rebrom (tab. 13:9)						
Železná lupa/polotovar (tab. 3:1; 16:23–26; 17:3; 18: 7, 8)						
Železná hrivna s obojstrannými hrotmi (tab. 19)						

Obr. 11. Chronológia predmetov obsiahnutých v depotoch zo skúmanej oblasti Slovenska.

Z danej tabuľky (obr. 11) nám následne vychádza konečná dátácia pre daný depot v skúmanej oblasti, ktoré následne korešponduje s tabuľkou nižšie (obr. 12). Vzhľadom k tomu, že prevažujú depoty so šperkami, dokážeme niekedy datovať daný depot až do fázy doby halštatskej, ale minimálne do stupňa Reineckeho systému dokážeme každý depot chronologicky zaradiť. V ďalšej tabuľke (obr. 12) som ešte zvýraznil aj polohu uloženia depotov – tj. typ lokality (nížinná lebo výšinná lokalita, hradisko), nakoľko aj tá hraje podstatnú úlohu pri následnej celkovej syntéze a interpretácii.

Poloha – lokalita – depot / chronológia		Ha C1a	Ha C1b	Ha C2	Ha D1	Ha D2	Ha D3
Nížinná lokalita	Abrahám – „–“						
	Hurbanovo – „–“						
	Nováky – „–“						
	Žaškov – „–“						
Výšinná lokalita	Buková/Smolenice – „Záruby“						
	Krásna Hôrka – „–“						
	Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“						
	Šterusy – „Orlie skaly“						

Hradisko	Istebné – „Hrádok“						
	Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“						
	Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“						
	Smolenice – „Molpír“ – 1						
	Smolenice – „Molpír“ – 2						
	Smolenice – „Molpír“ – 3						
	Smolenice – „Molpír“ – 4						
	Smolenice – „Molpír“ – 5						
	Smolenice – „Molpír“ – 6						
	Smolenice – „Molpír“ – 7						
	Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“						
	Zástranie – „Straník“						

Obr. 12: Tabuľka zadelenia depotov podľa chronológie a polohy umiestnenia.

Podľa tabuľky (obr. 12) vidieť, že najpočetnejšia skupina hromadných nálezov v dobe halštatskej v mnou sledovanej oblasti, je evidovaná na hradiskách. Táto skutočnosť je samozrejme spôsobená aj tým, že na lokalite Smolenice, poloha Molpír, evidujeme až sedem depotov, čo je vôbec najväčšia koncentrácia depotov v dobe halštatskej vo východohalštatskom okruhu. Zároveň je to určite spôsobené taktiež skutočnosťou, že na hradiskách pôsobili elity vtedajšej spoločnosti, kde sústreďovali svoj majetok, chránený za fortifikáciou a v okruhu bojovej družiny. Keď sa sústredíme na skutočnosť, že depoty z výšinných polôh môžu byť taktiež súčasťou pôsobenia elitárnej spoločnosti v tomto okruhu, tak nám vychádza množstvo desiatich lokalít. Práve všetky depoty z výšinných polôh uvedené v tejto štatistike sú nájdené v tesnej blízkosti halštatských hradísk. Depot z Bukovej/Smoleníc, poloha Záruby, je v tesnej blízkosti hradiska Molpír. Depot zo Šterús, poloha Orlie skaly, je v blízkosti halštatského hradiska Tlstá hora, v katastrálnom území Prašník a k hradisku Molpír je to tiež vzdialenosť vzdušnou čiarou možno 15 km. Taktiež depot z Krásnej Hôrky, v okrese Tvrdošín je v blízkosti preskúmaného hradiska v Sedliackej Dubovej, poloha Háj (*Lofajová-Danielová – Furman 2022, 105*). Depot z Nitrianskeho Rudna, poloha Predný Rokoš je zase v blízkosti lokality Nováky, kde máme výnimočný depot etruských mís, evidovaný v tejto práci. Aj nížinné lokality v Abraháme a Hurbanove, ktoré sú síce dosť problematické vôbec sami o sebe, nakoľko neevidujeme k nim relevantné nálezové okolnosti, ale ich umiestnenie je práve v priestore nálezov bohatých hrobových celkov z doby haštatskej v týchto lokalitách. Lokalita Žaškov je v tesnej blízkosti hradiska Hrádok, v katastrálnom území Istebné, kde evidujeme jeden z depotov prezentovaných aj v tejto práci. Lokalitu Nováky som už spomínal v súvislosti s depotom z Nitrianskeho Rudna, poloha Predný Rokoš. Z nasledovných zistení nám vyplýva skutočnosť, že takmer všetky skúmané depoty majú výrazné prepojenie s elitnou spoločnosťou vtedajšej dejinnej doby. Možnosť, že mohli byť práve pre potreby týchto elít exkluzívnou značkou ich postavenia, príp. súčasťou ich rituálnych praktík pre upevnenie si moci v danom regionálnom priestore, tiež nie je vylúčená. Práve ak si uvedomíme, že v dobe halštatskej už

ide o spoločnosť výrazne ekonomicky a mocensky rozdelenú, ovládanú vtedajšími elitami so silnou vojenskou družinou. Upevňovanie a udržanie si moci muselo mať pre ne zrejme tú najväčšiu prioritu a k dosiahnutiu tohto cieľa, museli podriadiť všetko svoje úsilie. Ovládanie obchodu a spracovanie železa bolo výlučne v rukách týchto elít a mohli to uskutočňovať aj formou určitých rituálov, príp. ako som už spomínal v predchádzajúcej stati, mohli mať výrobky zo železa vo svojej držbe a iba ich zapožičiavať na určitý druh prác (prevažne poľnohospodárskych a remeselných). Produktami z týchto prác následne mohli platiť za zapožičanie. Moja myšlienka vyviera aj zo skutočnosti, že mimo Molpíra neevidujem správu, že by boli na iných hradiskách doby halštatskej nájdené pece na spracovanie železa, minimálne troska by zrejme bola prítomná, ak by tam prebiehala tavba. Je to samozrejme iba moja hypotéza k interpretácii ukladania depotov v staršej dobe železnej, no ešte som ju v žiadnej z prác o tejto historickej dobe nezaznamenal. Možno je to aj odvážne tvrdenie, ale existuje tu aj fakt v iných geografických priestoroch, že železo zohralo veľmi dôležitú úlohu na vzostupe moci apod. Stačí spomenúť len rozmach Chetitskej ríše spôsobený dokonalým spracovaním a používaním železných zbraní. Aj v dnešných časoch si môžeme zobrať analógie napr. len zo začiatku 90. rokov minulého, keď mobilný telefón, vzhľadom k jeho cene a neprístupnosti sieťových prepojení, si mohol dovoliť naozaj iba veľmi bohatý človek. Na konci toho istého desaťročia už to bola bežná vec aj v rukách teenagerov. Ak si len uvedomíme, že niečo podobné sa mohlo odohrávať v dobe halštatskej so železnými žaciami a remeselnými predmety, lebo masová výroba železa ešte neexistovala, tak to musela byť záležitosť iba vybraného a veľmi bohatého okruhu ľudí vtedajšej spoločnosti. Skutočnosť, že žili na hradiskách a museli udržať poslušnosť podriadenej triedy, tak určite im nerozdávali železné kosáky, sekery apod. Aby ich mohli potom ohroziť prípadnou vzburou na živote. Nie je vylúčené, že všetky tieto prostriedky boli majetkom výlučne iba elity, ktorá však určite neohýbala svoj chrbát na poli. A zrejme nie je vylúčené, že aj toto zapožičanie a následné vrátenie železných predmetov mohol dopĺňať aj určitý rituál, s tým spojený. Zaujímavosťou je aj fakt, že v stupni Ha C v depotoch lužickej kultúry na severe Slovenska evidujeme stále veľké množstvo bronzových artefaktov, železo výnimočne, aj to iba v podobe ingotov alebo sekier, ako je to napr. v depote z Krásnej Hôrky. Sekery mohli byť import a železná surovina majetkom významnej elitnej osobnosti v tomto regióne. Možno ten, čo vlastnil surovinu mal jediný prístup aj k osobe, čo ju vedela spracovať. Toľko len k úvahám, že železo v tej dobe muselo byť nesmierne lukratívnou záležitosťou a muselo byť výhradne v rukách silnej elitnej vrstvy vtedajšej spoločnosti.

Ak sa pozrieme na tabuľku z chronologického hľadiska, tak nám z nej vychádza skutočnosť, že najväčšiu kumuláciu depotov priradíme do obdobia konca strednej doby halštatskej, do fázy Ha D1. Depoty z obdobia počiatku halštatu u nás, vo fázi Ha C1a, čo sa spája prevažne s doznievaním tzv. trácko-kimmérskeho horizontu, sú umiestnené výlučne na hradiskách. Druhovo sú odlišné a aj skutočnosti ich deponovania môžu mať odlišné okolnosti. Vo fázy Ha D1 sú depoty prevažne spojované s rozvojom hradiska Molpír a zrejme jeho mocenského postavenia v regióne nad Dunajom. Väčšinu depotov v stupni Ha D1 evidujú aj v okolnom prostredí doby halštatskej, v regióne za riekou Moravou aj v susednom severnom Poľsku. Čiže ide tu evidentne o jav, kedy vtedajšia elitná spoločnosť dosahuje svojho vrcholu. Následne hneď v období Ha D2 je pokles evidencie depotov spôsobený násilným zánikom hradiska Molpír, aby sa v stupni Ha D3 skoro úplne vytratil. Na susednej Morave z tejto doby už hromadné nálezy miznú taktiež. Priestor zrejme ovláda, alebo napáda silná vojenská enkláva

prichádzajúca z východného priestoru na sever od Dunaja, príslušníci vekerzugskej kultúry, o čom svedčí veľké množstvo nálezov militárií tejto kultúry v spomínanej oblasti, oblasť dnešnej Moravy, nevynímajúc.

10. Rozdelenie depotov podľa funkcie predmetov

Podľa obsahového fondu jednotlivých depotov a predpokladanej funkcie predmetov v nich, som vyčlenil nasledovné druhové členenie skúmaných depotov: 1. Kuchynsko-servírovacie depoty; 2. Šperkové depoty; 3. Depoty plastík; 4. Depoty zbraní; 5. Depoty konského postroja; 6. Remeselné/výrobné depoty; 7. Kombinované depoty.

Vzhľadom veľkému počtu kombinovaných depotov, som tieto ešte následne rozdelil do druhových podskupín, podľa predpokladaných funkcií daných predmetov v nich. Taktiež remeselné/výrobné depoty som rozdelil do podskupín, aby sa vyčlenili suroviny a náradie/zbrane, samostatne i v celku.

10.1 Kuchynsko-servírovacie depoty

Nováky – „–“ (tab. 7–9; kat. 5): etruský import bronzovej misy (tripody) a bronzového kotlíka. Chronologicky zaradený do fázy Ha D2.

10.2 Šperkové depoty

Abrahám – „–“ (tab. 23–24; kat. 17): depot bronzových spôn (loďkovité, oblúkovitá a harfovité). Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

Buková/Smolenice – „Záruby“ (tab. 1; kat. 1): depot bronzových špirálových náramkov s ozdobným zakončením. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

Istebné – „Hrádok“ (tab. 2; kat. 2): depot bronzových torovaných diadémov, bronzových nákrčníkov, bronzových náramkov (s rebrovaním, s vrúbkovaním), bronzových špirálovitých náramkov/nápažníkov, bronzových ihlíc, bronzových prelamovaných ozdôb, bronzových krúžkov. Chronologicky zaradený do stupňa Ha D.

Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“ (tab. 10–12; kat. 6): depot spôn (loďkovité, harfovité), náramkov (s rebrovaním, s ryhovaním, hladký), bronzových krúžkov a pektorálu zloženého z jantarových korálikov, jantarových rozdelovačov, bronzových špirálok, mušlí „kauri“. Chronologicky zaradený do fáz Ha D1–D2.

Z uvedených skutočností vyplýva, že chronologicky najviac šperkových depotov súvisí s najväčším rozkvetom skúmanej oblasti v dobe halštatskej, vo fázy Ha D1, keď aj hradisko Smolenice – „Molpír“ zrejme plnilo v tejto oblasti centrálnu funkciu.

10.3 Depoty plastík

Šterusy – „Orlie skaly“ (tab. 20; kat. 14): depot dvoch bronzových plastík koní, hlinených zdobných plastík zvierat, cievok, nádob a predmetov, zrejme slúžiacich k rituálnym praktikám. Chronologicky zaradený do stupňa Ha D.

10.4 Depoty zbraní

Neevidujeme v skúmanej oblasti. Zbrane sú súčasťou kombinovaných depotov.

10.5 Depoty konského postroja

Žaškov – „–“ (tab. 28; kat. 20): jedná sa síce o súčasť kombinovaného depotu z obdobia doby bronzovej (Ha A1), avšak z dôvodu dokopania týchto predmetov samostatne, môžeme druhovo ku konskému postroju priradiť z neho 3 artefakty. Kruhové bronzové krúžky s očkami po obvode a bronzovú puklicu s elipsovými otvormi. Chronologicky zaradíme do fáz Ha D1–D2.

10.6 Remeselné/výrobné depoty

10.6.1 Nástroje/zbrane

Smolenice 3 – „Molpír“ (tab. 15; kat. 9): depot železných kosákov s vertikálnym trňom, železnej sekery s kvadratickou tuľajkou, železného noža/pílky, drobných železných nástrojov (šidlo, dlátko, tyčinka, ihla) a zrejme železného gombíka. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

10.6.2 Nástroje/zbrane-polotovary

Smolenice 5 – „Molpír“ (tab. 17; kat. 11): depot pozostávajúci zo železného kosáka s vodorovným trňom, kamennej brúsenej sekery a železného polotovaru. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

10.6.3 Polotovary

Smolenice 7 – „Molpír“ (tab. 19; kat. 13): depot železných dvojhrotých hrivien/polotovarov pre ďalšie spracovanie. Chronologicky zaradený do stupňa Ha D.

Remeselné depoty súvisia s rozmachom využívania železa v dobe halštatskej v stupni Ha D a hradisko Smolenice – „Molpír“ so svojou významnou polohou bolo zrejme centrom remesiel a obchodu v tejto oblasti, čo potvrdzujú aj tieto remeselné depoty.

10.7 Kombinované depoty

10.7.1 Šperky-nádoby

Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“ (tab. 6; kat. 4): depot bronzových náramkov/nápažníkov (kruhové, sedlovité), bronzových tordovaných nákrčníkov, zlatých náušnic (typ Šarengrad), bronzovej misky (typ Baumgarten), bronzovej šálky (typ Hallstatt), uložené v keramickej amfore. Chronologicky zaradený do subfázy Ha C1a.

10.7.2 Šperky-nástroje/zbrane

Nitrianské Rudno – „Predný Rokoš“ (tab. 27, kat. 19): depot železnej sekery s ramienkami a bronzovej harfovitej spony. Chronologicky ho radíme do fáz Ha D1–D2.

Smolenice 2 – „Molpír“ (tab. 14; kat. 8): depot železných kosákov (s vodorovným trňom, s jazykovitou rukoväťou a bočným trňom), doplnený o bronzový prelamovaný závesok s tepanými príveskami. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

Zástranie – „Straník“ (tab. 22; kat. 16): depot železných sekier (s ramienkami, s kvadratickou tuľajkou), železného kosáka s vertikálnym trňom, železného kladiva s kruhovou tuľajkou a železného náramku/nápažníku. Chronologicky zaradený do stupňa Ha D.

10.7.3 Šperky-nástroje/zbrane-polotovary

Krásna Hôrka – „–“ (tab. 3, 4, 5; kat. 3): depot bronzových drôtených polkruhových ozdôb, bronzových tordovaných nákrčníkov, bronzových špirálovitých náramkov/nápažníkov, bronzovej špirálovej trubičky, bronzovými gombíkmi, veľkej bronzovej okuliarovitej spony s osmičkovou slučkou, bronzovými kruhmi stanominského typu, doplnené o tri železné polotovary/lupy. Chronologicky zaradený do stupňa Ha D.

Smolenice 4 – „Molpír“ (tab. 16; kat. 10): depot bronzových loďkovitých spôn, bronzových korálikov a plieškov, bronzovej hlavy ihlice, železnej hlavy ihlice, železnej sekery s kruhovou tuľajkou, železného kladiva s kruhovou tuľajkou, železného dláta s kruhovou tuľajkou, železných rydiel, železného valčeka, železného noža a šiestich železných polotovarov. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

Smolenice 6 – „Molpír“ (tab. 18; kat. 12): depot bronzových spôn (loďkovitá a oblúkovitá), bronzového náramku, bronzového zliatku, železnej tyčinky, železného predmetu trojuholníkového tvaru a dva železné polotovary. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1.

10.7.4 Šperky-konský postroj-nádoby

Hurbanovo – „–“ (tab. 25, 26; kat. 18): depot bronzových loďkovitých spôn, bronzových náramkov (s rebrami, s vrúbkovaním), špirálovitých ozdôb z bronzového drôtu, bronzovej faléry s tepaním, bronzových krúžkov, železného krúžka a troch keramických nádob. Chronologicky zaradený do fázy Ha D1. Aj v tejto stati pripomínam, že sa zrejme skôr jedná o hrobovú výbavu, ako o depot.

10.7.5 Konský postroj-nástroje/zbrane-polotovary

Smolenice 1 – „–“ (tab. 13; kat. 7): depot železných súčastí konského postroja s tordovaným udidlom, železného kosáka s vodorovným trňom/jazykom, železnej sekery s kvadratickou tuľajkou, železnej sekery s ramienkami, železnej kopije a železného polotovaru. Chronologicky zaradený do fáz Ha C2–D1.

10.7.6 Zbrane-nástroje

Trenčianské Teplice – „Čvirigovec“ (tab. 21; kat. 15): depot železných nožov s trňom, železného kosáka s vertikálnym trňom, železného dláta s kruhovou tuľajkou (príp. špičky hrotu kopije) a pravdepodobne aj železný hrot kopije s otvormi na liste. Chronologicky zaradený do

subfázy Ha C1a.

Podľa obsahu skúmaných depotov máme v západnej časti Slovenska v dobe halštatskej početne najviac nálezov tzv. *kombinovaných depotov* (presnú polovicu, čiže 10) a to vďaka veľkému množstvu depotov tohto druhu v Smoleniciach – „Molpíre“. Opäť sa budem opakovať, že to svedčí o výnimočnosti používania železných predmetov v oblasti, ktorú v tejto práci prezentujem. Podstatnou časťou sa jedná o kombináciu šperku a remeselného náradia, príp. aj v kombinácii so železnými polotovarmi. Väčšina je datovaná do fázy Ha D1. Druhou najpočetnejšou skupinou depotov, podľa svojho zloženia sú tzv. *šperkové depoty*. Prevažujú bronzové spony a náramky, v lužickom prostredí evidujeme ešte prítomnosť bronzových nákrčníkov aj bohatých jantárových šperkov. Zo spôn sú to prevažne lod'kovité spony, náramky prevažujú s rebrami a jemným ryhovaním. Prevažne sa jedná o šperky typické pre celý východohalštatský okruh. V lužickom prostredí pretrvávajú taktiež šperky z neskorej doby bronzovej, čo je zrejme spôsobené dlhodobým osídlením tejto oikumény na severe Slovenska a pretrváváním tradičných zvyklostí. Postupne však životná nevyhnutnosť využívania nového produktového spektra predmetov zo železa ovplyvnila aj tento geografický priestor a taktiež priestor ďalej na sever do susedného Poľska, s podobným kultúrnym prostredím. Remeselné depoty sú všetky koncentrované na hradisku Smolenice – „Molpír“, zrejme významného obchodno-remeselného centra tejto oblasti. Iba jeden depot v skúmanom priestore nachádzame a priradíme druhovo k tzv. *kuchynsko-servírovacím depotom*. Podrobnejšie som sa mu venoval priamo v stati o tomto depote.

V šiestich, zo skúmaných depotov, je súčasťou železná sekera. Typologicky sa jedná o sekery s ramienkami, sekery s kruhovou tuľajkou, sekery s otvorenou kvadratickou tuľajkou a najpočetnejšie sú sekery s uzavretou kvadratickou tuľajkou. O ich funkcii ako zbraniach môžeme len polemizovať. Mohli slúžiť zrejme ako náradie i ako zbraň.

Pomerne významným fenoménom v skúmanej oblasti sú depoty, v ktorých súčasťou sú železné kosáky (v šiestich skúmaných depotoch). Typologicky sa v depotoch zo skúmanej oblasti nachádzajú kosáky s vodorovným trňom, kosáky s vertikálnym trňom, kosáky s jazykovitou rukoväťou a bočným trňom. Ako som vyššie pripomínal interpretáciu E. Studeníkovej, že železný kosák v nálezových celkoch je výlučne spájaný s elitami vtedajšej doby a pridáva im aj rituálny charakter ich uloženia, tak aj v skúmaných depotoch plní symbolickú funkciu, zrejme moci a ochrany. Symbolikou kosákov som sa hlbšie zaoberal pri spomínanej interpretácii. Možno ešte pripomenúť, že žatevné práce a bohatá úroda bola taktiež symbolom moci danej spoločnosti ľudí v tom-ktorom regióne a nielen za doby halštatskej. Čiže, keď sa miestny vládca postaral, že mohli rýchlejšie a jednoduchšie zožať obilie na obživu, musel byť aj v očiach nižšej triedy spoločnosti uznávanou osobou, čím si ich samozrejme viazal k poslušnosti a mohol ich jednoduchšie ovládať. Tieto depoty nájdeme výhradne na hradiskách, čo je tiež jedným zo symptómov o spojitosti tohto náradia s vtedajšou elitou doby halštatskej.

Výrazne veľkú skupinu tvoria depoty, ktorých obsahom sú aj náramky. V skúmaných depotoch sa prevažne jedná o náramky s rebrami, náramky s jemným ryhovaním, špirálové náramky z drôtu a špirálové dlhé náramky/nápažníky. Dlhé špirálové náramky/nápažníky evidujeme iba v prostredí s lužickou kultúrou, kde sú pozostatkom ešte doby bronzovej. Ostatné náramky sú pomerne časté v halštatskom prostredí strednej Európy, mnohé svojim technickým

prevedením pretrvávajú aj v laténskom prostredí, čiže sú chronologicke pomerne dosť necitlivé, ale zároveň to symbolizuje popularitu tohto šperku vo vtedajšej spoločnosti (Pieta 2012, 323). Zase sa jedná o nálezy prevažne z výšin a hradísk, čo opäť evokuje spojitosť s elitami vtedajšej spoločnosti.

V dobe halštatskej sa v stupni Ha D stávajú populárnymi prevažne bronzové loďkovité spony, no v skoršom období nájdeme v našich skúmaných depotoch aj spony pretrvávajúce z neskorej doby bronzovej. Veľká bronzová okuliarovitá spona z trojuholníkového drôtu je fenoménom úzkeho okruhu lužickej kultúry na severe Slovenska a juhu Poľskej oblasti. Z doby bronzovej prežíva aj populárna forma bronzovej harfovitej spony. V našich depotoch sú halštatske formy s dlhým vinutím (Novotná 2001, 36). Loďkovité spony rôznych typov nachádzame v širokom okruhu západnej i východnej sféry halštatskej spoločnosti, čo svedčí o popularite tohto šperku, ktorý je zvyčajne zdobený jemným rebrovaním na lučíku, populárne sú aj typy s gombíkovitým zakončením na zachycovači, či s gombíkovitými výčnelkami na lučíku. Avšak na rozdiel od doby rímskej nie sú ešte chronologicky pomerne citlivé (Novotná 2001, 83). Výroba týchto spôn je sústredená prevažne v prialpskej oblasti, v našom prostredí sú zrejme importom a prežívanie v cudzom prostredí dlhšie, je zrejme bežná záležitosť v tejto dejinnej dobe. Svedčí o tom aj skutočnosť, že veľké množstvo spôn z našich skúmaných depotov nesie známky opráv, čiže neboli spotrebnou záležitosťou, ale šperkom, ktorý mal svoju hodnotu a musel byť pomerne cenený (Studeníková 2001, 85). Kvôli tomu zrejme v našom prostredí pretrváva dlhšie, ako vo výrobe prostredí Álp. Aj datovanie sa musí uskutočňovať skôr v súvislosti aj s inými artefaktmi aby sme ich mohli správne chronologicky zaradiť v našom geografickom regióne (Novotná 2001, 83). Bronzová hadovitá spona je súčasťou iba jedného, aj to sporného depotu z Abraháma – „ – “ (tab. 23, 24).

11. Zaradenie skúmaných depotov podľa kultúrnych okruhov

Najpočetnejšiu skupinu depotov, v mnou skúmanej oblasti, tvoria depoty kalenderberskej skupiny Východohalštatskej kultúry. Je to spôsobené samozrejme kumuláciou veľkého množstva depotov práve na hradisku Smolenice – „Molpír“, prináležiacemu tejto skupine východohalštatskej kultúry. K tejto skupine priradujeme desať depotov z celkového množstva mnou skúmaných depotov. Deväť depotov súvisí s osídlením lužickej kultúry od stredného Váhu až po severné oblasti stredného Slovenska. Jeden depot, ktorý je však veľmi diskutabilný, môžeme priradiť do regiónu s osídlením vekerzugskej kultúry aj s datáciou do horizontu osídlenia južného Slovenska touto kultúrou doby halštatskej. V priloženej tabuľke sú farebne odlíšené depoty podľa zariadenia ku kultúrnym skupinám a kultúram doby halštatskej na skúmanej oblasti západnej časti Slovenska.

Depot/kultúrne zaradenie	kalenderberská skupina VHK	lužická kultúra	vekerzugská kultúra
Abrahám – „–“			
Buková/Smolenice – „Záruby“			
Šterusy – „Orlie skaly“			
Smolenice 1 – „Molpír“			
Smolenice 2 – „Molpír“			
Smolenice 3 – „Molpír“			
Smolenice 4 – „Molpír“			
Smolenice 5 – „Molpír“			
Smolenice 6 – „Molpír“			
Smolenice 7 – „Molpír“			
Istebné – „Hrádok“			
Krásna Hôrka – „–“			
Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“			
Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“			
Nováky – „–“			
Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“			
Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“			
Zástranie – „Straník“			
Žaškov – „–“			
Hurbanovo – „–“			

Obr. 13: Zaradenie skúmaných depotov podľa kultúrnych skupín a kultúr na Slovensku.

Kalenderberská skupina VHK (žltá); lužická kultúra v dobe halštatskej (modrá); vekerzugská kultúra (zelená).

12. Symbolický zmysel depotov

Bohatosť a rozmanitosť skúmaných depotov potvrdzuje ich zrejmu spojitosť s vtedajšími elitami, čo potvrdzujú aj už vyššie spomínané okolnosti uloženia depotov podľa polohopisu (obr. 12). Základné dôvody ukladania depotov podľa M. Salaša môžu byť rituálne alebo nerituálne (Salaš 2005, 226), čiže ak sa pokúsime rituálne depoty interpretovať ako votívne dary a nerituálne depoty ako sklady (remeselné, obchodné), tak nám vychádza konkrétna interpretácia našich skúmaných depotov, ktorú som sa snažil naznačiť samostatne u prezentácii každého depotu v statiach vyššie. Vychádzam aj z teórie, že aj keď ide výhradne o remeselný depot, každý depot vo svojej podstate nesie aj určitú symboliku. Môže byť spojená s uložením na exponovanom mieste, príp. porovnaním s inými nálezovými celkami, kde plnilo dané

náradie/nástroj symbolickú funkciu a ktorú môže plniť taktiež v rámci toho-ktorého depotu. Už v predchádzajúcich kapitolách som sa snažil vysvetliť symboliku železa ako kovu, ktorý prinášal danému spoločenstvu ľudí zvýšenú prosperitu poľnohospodárskych výnosov, trvácnejšie náradie pre remeselníkov a v neposlednom rade aj odolnejšie zbrane. Takéto spoločenstvo ľudí si budovalo v oblasti určitú prestíž a formovalo svoje vyššie hierarchické postavenie v regióne. Preto si myslím, že nielen šperky boli znakom elít, ale aj výroba a obchodovanie so železnými výrobkami musela byť riadená týmito elitami vtedajšej spoločnosti. Svedčí o tom aj umiestnenie hutníckych pecí na hradisku Smolenice – „Molpír“ priamo na akropole (Müller 2012, 89–95, 99, Abb. 42) a množstvo depotov vyzdvihnutých práve v blízkosti týchto pecí (Studeníková 2007, 62; Čambal – Makarová 2020b, 228), čiže tavenie a opracovanie železa muselo byť pod kontrolou najvyššie hierarchicky postaveného člena na hradisku. Musel zrejme aj riadiť následné obchodné využitie železných produktov z výroby. Možno bolo železné náradie výsostne iba majetkom tamojšieho vládcu. Spomínal som to už vyššie v iných kapitolách viackrát, prevažne v spojitosti so železnými kosákmi.

Symbolickú vypovedaciu schopnosť nám udávajú aj šperkové depoty, príp. kombinované depoty so šperkmi (evidujeme ich celkovo až dvanásť v skúmanej oblasti), čo nielenže značí ich priradenie k bohatej elite vtedajšej spoločnosti, ale možno aj spojenie deponovania so ženskou časťou vtedajšej populácie. Je to však len možná úvaha, vzhľadom k tomu, že napr. sporný depot Hurbanovo – „–“ je pravdepodobne ženská hrobová výbava (Studeníková 2001, 93).

Množstvo depotov na akropole hradiska Smolenice – „Molpír“ nám taktiež symbolizuje význam tohoto miesta v rámci vtedajšej doby. Nejde len o remeselno-obchodné centrum v tejto východohalštatskej oblasti, ale zrejme aj o centrum moci a duchovného sveta vtedajšej spoločnosti na tomto území. Vôbec najviac depotov zo skúmanej oblasti máme evidovaných na hradiskách, príp. výšinných polohách (obr. 12). Uloženie cenných a významných vecí pre vtedajšiu spoločnosť v hornatých polohách muselo symbolizovať možno aj ochrannú funkciu tohto exponovaného miesta a ukladanie predmetov mohlo mať i rituálny charakter. Je to iba moja úvaha, ale aj dnes si najcennejšie veci uschováваме do nedobytných trezorov, v minulosti mohli tieto polohy plniť podobnú funkciu.

Taktiež veľké množstvo uloženého náradia v skúmaných depotoch evokuje myšlienku nesmierne ceneného premetu tohto dejinného obdobia. Železné náradie muselo byť na tú dobu prestížnou záležitosťou a obchodovala s ním zrejme iba malá (elitná) skupina v oblasti. Tri železné lupy uprostred bronzových šperkov z depotu Krásna Hôrka – „–“ asi tiež symbolizujú výnimočnosť tohoto kovu pre vtedajšiu spoločnosť.

13. Záver

Cieľom mojej práce bolo, z dostupných zdrojov a samostatným bádáním, poskytnúť relevantnú predstavu o deponovaných celkoch v dobe halštatskej na západnej a severozápadnej časti Slovenska. Depoty nám dopĺňujú predstavu života vtedajšej spoločnosti, ktorá bola výrazne hierarchicky selektovaná a práve aj depoty nám vydávajú svedectvo o materiálnom vlastníctve elitnej spoločenskej vrstvy v tomto dejinnom období. Najväčšia koncentrácia depotov z tejto doby na akropoli hradiska Smolenice – „Molpír“ symbolizuje taktiež významné

postavenie tohto miesta pre celý karpatský priestor v dobe halštatskej. Syntéza skúmaných depotov a porovnanie s okolitým geografickým priestorom obohacuje bádanie a štúdium tohto dejinného obdobia pre laickú i odbornú verejnosť na Slovensku.

Zo spracovania všetkých 20 depotov (4 sú z toho sporné, príp. nepublikované) nám následne vo výstupoch vychádzajú pomerne významovo hodnotné dáta pre prípadné porovnávanie s inými nálezovými celkami. Chronologicky sme potvrdili, že najvýznamnejším a artefaktuálne najhodnotnejším obdobím doby halštatskej bolo v tejto skúmanej oblasti Slovenska, obdobie 625–550 pred n. l., čiže fáza Ha D1 podľa Reineckeého datačného systému (obr. 11). V rámci kontextuálneho uloženia skúmaných depotov sa javí skutočnosť deponovania prevažne na hradiskách a výšinných polohách (obr. 12), čo nám opäť symbolizuje spojitosť tohoto fenoménu s vtedajšími spoločenskými elitami. Výrazné množstvo šperkov v sledovaných depotoch taktiež potvrdzuje bohaté obchodné styky s centrami zo severného Talianska a Pobaltia v rámci vtedajšej vetvy jantárovej cesty, ale taktiež obchodné styky s kultúrami na území dnešnej Moravy, Maďarska a Poľska.

V dobe ranného obdobia využívania železa sa na tomto území prelínalo viacero kultúr, každá so svojim osobitým prejavom, dochovaným v mnohých hmotných i nehmotných podobách, ktoré sa snažíme preskúmať, pochopiť ich podstatu a následne správne interpretovať. Jedným z týchto prejavov je aj spôsob a funkcia deponovania skupiny predmetov na jednom mieste, čo je zvyčajne dokladom určitej interakcie vtedajšieho obyvateľstva s okolitým prostredím, ktoré má svoj vývoj a vystihuje aj okolité vplyvy, ktoré tento vývoj spôsobili. Fenoménom mnohých historických období je ukladanie hromadných celkov za rôznym účelom na rozličné miesta v prírode. V období využívania kovov sa zásadným artiklom deponovania stávajú najskôr bronzové a následne v dobe halštatskej aj železné artefakty. Deponovali sa predmety rôznej funkcie, vypovedajúc o hodnotách a využívaní prírodných zdrojov vtedajšieho obyvateľstva, dnes už zaniknutého sveta. Ak si uvedomíme námahu a um, ktorú musel vtedajší človek vynaložiť na odlievanie, spracovanie, vakovanie a príp. brúsenie toho-ktorého predmetu zo železa, evokuje nám to myšlienku podstaty ich deponovania. V prostredí lužickej kultúry, v strednej a severnej časti skúmanej oblasti, je prevažná väčšina depotov ešte z bronzových materiálov, železné predmety sa vyskytujú v podobe náradia, príp. železnej suroviny. Je to zrejme hodnotové prežívanie a využívanie bronzu a postupné zvykanie si na nový materiál, ktorý je tvrdší, ťažšie opracovateľný, ale vydrží dlhšie ostrý a pevnejší vo svojich tvaroch, čo museli oceniť prevažne vtedajší remeselníci a poľnohospodári. Využívaním bronzu a železa vyzdvihuje aj druhovú pestrosť depotov v dobe halštatskej. Mnohokrát nachádzame spoločne bronzové šperky súčasne so železným remeselným náradím, príp. železnými polotovarmi, čo druhovo obohacuje tieto nálezy. Niektoré súbory sú obsahovo doplnené o súčasti konských postrojov, nechýba jantár, mušle kauri, bronzové a hlinené plastiky zvierat (prevažne koní), čo nám naznačuje aj výrazný symbolický význam týchto predmetov pre vtedajšiu spoločnosť. Množstvo železnej suroviny a vyrobených predmetov evidovaných v depotoch na hradisku Smolenice – „Molpír“ vypovedá zase o významnej remeselnej produkcii priamo na tejto lokalite, tiež vzhľadom k tomu, že boli nájdené v blízkosti hutníckych pecí priamo na akropole.

V mnohých deponovaných celkoch nachádzame šperky, čo naznačuje, že ozdoby tela zrejme vypovedali o hierarchickom stupni a postavení jedinca vo vtedajšej spoločnosti. Myslím

si, že do dnešných čias sa toto pojmávanie šperkov hodnotovo nezmenilo. V dobe halštatskej už môžeme hovoriť o značne hierarchizovanej spoločnosti a deponovanie predmetov môže súvisieť zrejme aj s rituálnou podstatou týchto uložených predmetov. Určite vystihuje, že tieto predmety boli vo vtedajšej spoločnosti veľmi cenené a poukazujú na to nielen depoty, ale aj ukladanie podobných predmetov do hrobov. V spojení s organickým materiálom dokážeme určiť absolútnu chronológiu a následne upresniť aj datáciu hromadných nálezov. V práci som sa zaoberal aj myšlienkou zmyslu deponovania týchto predmetov v tomto dejinnom období. Musíme si priznať aj dnes, že nové technológie sú fenoménom posúvania ľudskej spoločnosti do predu. Určite tomu bolo aj v dobe halštatskej a železné predmety boli váženým obchodným i remeselným artiklom. Vlastníctvo predmetov z tohto kovu posilňovalo danú spoločnosť hospodársky, ekonomicky aj vojensky. Zrejma súvislosť až s rituálnou hodnotou týchto predmetov je potom možno na mieste. Preto môžeme prevažne niektoré remeselné depoty interpretovať aj inou skutočnosťou a mohli vypovedať možno aj o inom zmysle uvedeného celku. Je to však len v rovine úvah. Ak priradíme deponovaným predmetom túto významovú hodnotu, tak nám vychádza, že toto ukladanie týchto celkov súvisí s pôsobením prevažne vtedajších elít v oblasti nálezov. Ako som už viackrát spomínal o výrazne hierarchizovanej spoločnosti v dobe halštatskej, tak sa nám tu jedná o prejav prevažne tých najvyšších elít. Zrejme vládcov tej-ktorej oblasti, ktorí si museli udržiavať svoju moc a museli ju určite aj dávať najavo. Určitým javom týchto elít mohlo byť aj to, že dávali najavo svoju nadradenosť v podobe šperkov, prípadne zbraní a možno aj držanie väčšieho množstva remeselných predmetov. Pravdepodobne aj obchodná hodnota týchto predmetov bola pomerne vysoká a obchodné cesty naprieč Európou prinášali aj do našich končín exkluzívny tovar, o čom svedčia aj nálezy predmetov z iných provincií Európy v depotoch v skúmanej oblasti. Rôzne analógie predmetov zo susedných regiónov zase vypovedajú o prepojenosti rôznych kultúrnych okruhov na území strednej Európy, prevažne zo susednou Moravou a na severe Slovenska prevažne s Poľskom, ale výrazne taktiež aj s Moravou. Výrazným mocenským centrom tej doby bolo hradisko Smolenice – „Molpír“, kde sa v minulosti odkrylo množstvo nálezových celkov, do ktorých patrí aj sedem depotov publikovaných v tejto práci nájdených priamo na akropoli, vystihujúci pre Slovensko nezastupiteľný význam tejto lokality. Bohužiaľ sa však aj táto lokalita stala významným centrom detektorových prieskumníkov a zrejme aj množstvo depotov sa nám nepodarí už nikdy zadokumentovať, čo však nie je záležitosť iba tejto lokality, ale aj iných bohatých archeologických miest naprieč Európou. S týmto vykrádačstvom mnohých významných lokalít však archeológia bojuje svoj nerovný boj neustále a bolo tomu napríklad i v 19. storočí, ako som spomínal aj v tejto práci. Vďaka patrí však práve odborným pracovníkom, ktorí dokážu tieto celky nájsť a aspoň zadokumentovať, aby sme dokázali vydávať ucelenejší kontext o dejinných obdobiach našej ľudskej spoločnosti.

14. Literatúra

- Anfimov, N. V. 1961:* Protomeotskij mogyl'nik u sela Nikolajevskovo. In: N. V. Anfimov (ed.), Sbornik materialov po archeologii Adygei. Maiikop, 103–126.
- Bazovský, I. a kol. 2020:* Poklady z Malých Karpát. Nálezy z vrchov a nížin. Katalóg výstavy. Bratislava.
- Benediková, L. – Soják, M. 2021:* Depot von Sichel n aus der Hallstattzeit in Letanovce. In: Z. Robak – M. Ruttkay (eds.), Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta. Slovenská archeológia – Supplementum 2. Nitra, 19–27.
- Benediková, L. 2004:* Koniec doby halštatskej a začiatok doby laténskej v slovenských Karpatoch (na príklade lokality Istebné-Hrádok). In: J. Gancarski (ed.), Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Krosno, 93–120.
- Betzler, P. 1974:* Die Fibeln in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz I (Urnenfelderzeitliche Typen). Prähistorische Bronzefunde 14/3. München.
- Blajer, W a kol. 2018:* The hoard of bronze objects from site 8 at Zagórze. Wadowice District. Recherches Archéologiques Nouvelle Serie 9, 319–338.
- Bobek, P. 2016:* Doklady sekundárneho navršovania mohýl v strednej dobe bronzovej v oblasti stredného Podunajska. Študijné zvesti AÚ SAV 60, 31–49.
- Bradley, R. 1990:* The Passage of Arms. An archaeological analysis of prehistoric hoards and votive deposits. Cambridge.
- Budinský-Krička, V. 1993:* Moja účasť na archeologickom výskume na Slovensku a v Čechách v rokoch 1929 – 1989. Študijné zvesti AÚ SAV 29, 281–333.
- Buchvaldek, M. – Lippert, A. – Košnar, L. 2007:* Archeologický atlas pravěké Evropy. Praha.
- Buchvaldek, M. a kol. 1985:* Dějiny pravěké Evropy. Praha.
- Csalog, Z. – Kisfaludi, J. 1985:* Skythenzeitliches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján-Ujtelep. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 37, 307–344.
- Čambal, R. – Makarová, E. 2020a:* Depot náramkov z doby halštatskej z vrchu Záruby v Malých Karpatoch. In: A. Kozubová – E. Makarová – M. Neumann (eds.), Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám. Slovenská Archeológia – Supplementum 1. Nitra, 79–85.
- Čambal, R. – Makarová, E. 2020b:* Hallstatt hoards from the Molpír hillfort in Smolenice. Zborník Slovenského národného múzea 114, 205–225.
- Čambal, R. 2015:* Železné predmety z neskorej doby bronzovej a staršej doby železnej z Čvirigovca. In: J. Bartík (ed.), Zborník na pamiatku Jozefa Paulíka. Štúdie. Zborník Slovenského národného múzea – Supplementum 9. Bratislava, 211–219.

- Čambal, R. 2020: Hromadné nálezy a poklady mincí zo železnej doby. In: I. Bazovský a kol. (eds.), Poklady z Malých Karpát. Katalóg výstavy. Bratislava, 35–50.
- Čaplovič, P. 1977: Dolný Kubín II – halštatské popolnicové pohrebisko. Martin.
- Čaplovič, P. 1987: Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin.
- Čižmář, I. – Golec Mírová, M. – Golec, M. 2021: Remarkable continuum: Provodov – “Rysov” hillfort between 650–370 BC. In: Z. Robak – M. Ruttkay (eds.), Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta. Slovenská archeológia – Supplementum 2. Nitra, 29–38.
- Čižmář, M. – Čižmářová, J. 2014: Pozdně halštatský nález z Pavlovic (okr. Vyškov) a několik dalších halštatských depotů z Moravy. In: J. Čižmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 35–56.
- Dämmer, H. W. 1986: San Pietro Montagnon (Montegrotto). Ein vorgeschichtliches Seeheiligtum in Vene tien – Un santuario protostorico lacustre nel Veneto. Studien zu vor- und frühgeschichtlichen Heilig tümern 1. Mainz am Rhein.
- Danielová, B. 2018: Northern elements in the Lusatian culture in Slovakia on the example of bronze artefacts from Orava. Acta Archaeologica Carpathica 53, 77–96.
- Daragan, M. N. 2004: Periodisierung und Chronologie der Siedlung Žabotin. Eurasia Antiqua 10, 55–146.
- Dular, J. 2003: Halštatske nekropole Dolenjske. Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko. Opera Instituti archaeologici Sloveniae 6. Ljubljana.
- Dušek, M. – Dušek, S. – Romsauer, P. 1980: Doba Halštatská. Slovenská archeológia 28/1, 181–191.
- Dušek, M. – Dušek, S. 1995: Smolenice-Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II. Materialia Archaeologica Slovaca – Tomus 13. Nitra.
- Dušek, M. 1961: Die thrako-skytische periode in der Slowakei. Slovenská archeológia 9, 155–170.
- Dušek, M. 1961: K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska. Študijné zvesti AÚ SAV 6, 59–82.
- Dušek, M. 1965: Výskum hradiska z mladšej doby halštatskej v Smoleniciach roku 1963. Archeologické rozhledy XVII, 487–495, 504–508.
- Dušek, M. 1971: Slovensko v mladšej dobe halštatskej. Slovenská archeológia 19/2, 423–465.
- Dušek, M. 1979: Zlatý diadém z doby halštatskej zo Senice. Archeologické Rozhledy XXXI, 404–408.

- Eisner, J. 1933:* Slovensko v pravěku. Bratislava.
- Fekete, M. 1973:* Der Hortfund von Kisravazd. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 25, 341–358.
- Fekete, M. 1985:* Adatok a koravaskori ötvösök és kereskedők tevékebségéhez. *Archaeológiai Értesítő* 112, 68–91.
- Fojtík, P. – Golec, M. 2007:* Časně halštatské hradisko „Na Valech“ u Podivic, okr. Vyškov a jeho přínos k poznání stupně Ha C1 na Moravě. *Pravěk – nová řada* 16, 37–75.
- Furmánek, V. – Veliačik, L. – Vladár J. 1991:* Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava.
- Fusán, O. 1972:* Geológia. In: M. Lukniš a kol. (eds.), *Slovensko 2: Příroda*. Bratislava, 19–123.
- Gabrovec, S. 2006:* Stična II/1. Gomile starejše železne dobe. Grabhügel aus der Älteren Eisenzeit. Ljubljana.
- Gabrovec, S. – Teržan, B. et al. 2008:* Stična II/2. Gomile starejše železne dobe. Razprave. Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien. *Catalogi et Monographiae* 38. Ljubljana.
- Gedl, M. 1995:* Die sicheln in Polen. *Prähistorische Bronzefunde* 18/4. Stuttgart.
- Gedl, M. 2004:* Die Beile in Polen IV (Metalläxte, Eisenbeile, Hämmer, Ambosse, Meissel, Pfrieme). *Prähistorische Bronzefunde* 9/24. Stuttgart.
- Gedl, M. 2004:* Die Fibeln in Polen. *Prähistorische Bronzefunde* 14/10. Stuttgart.
- Golec, M. – Čermáková, E. – Fojtík, P. 2016:* Vekerzugský kmenový svaz na Moravě? *Pravěk – nová řada* 24, 175–200.
- Golec, M. – Fojtík, P. 2020:* Centrum východohalštatské kultury na Moravě. Olomouc.
- Golec, M. 2005:* Horákovská kultura. Rkp. dizertačné práce uložené na ÚAM FF MU v Brně.
- Golec, M. a kol. 2017:* The Phenomenon of the Býčí skála Cave. Landscape, Cave and Mankind. *Archaeologica Olomucensia – Tomus I*. Olomouc.
- Golec, M. 2019:* Fenomén Býčí skála. Krajina, jeskyně a člověk. Praha.
- Hellmuth, A. 2006:* Smolenice – Molpír im Licht skythischer Angriffe auf die hallstattzeitlichen Siedlungen nördlich und südlich der Mährischen Pforte. *Slovenská Archeológia* 54, 191–208.
- Hellmuth, A. 2007:* Untersuchungen zum Gewicht skythischer Pfeilspitzen aus der hallstattzeitlichen Siedlung von Smolenice – Molpír. *Slovenská Archeológia* 55, 285–294.
- Chytráček, M. et al. (Chytráček, M. – Golec, M. – Chvojka, O. – Metlička, M. – Michálek, J. – Novotná, M. – Frolíková, D.) 2017:* Jantar starší doby železné a průběh jantarové stezky ve střední Evropě. *Památky archeologické CVIII*, 121–256.

- Chytráček, M. et al. (Chytráček, M. – Chvojka, O. – John, J. – Michálek, J.) 2009:* Halštatský kultovní areál na vrchu Burkovák u Nemějic. *Archeologické rozhledy LXI*, 121–256.
- Jacob, Ch. 1995:* Metallgefäße der Bronze und Hallstattzeit in Nordwest-, West- und Süddeutschland. *Prähistorische Bronzefunde 2/9*. Stuttgart.
- Janšák, Š. 1928:* Niektoré novoobjavené hradiská Slovenské. Martin.
- Janšák, Š. 1962:* Mohyly pri západnej päte Malých Karpát. *Študijné zvesti AÚS AV 9*, 241–249.
- Kavuljak, A. 1930:* Mikuláš Kubínyi. K jeho 90-tim narodeninám. *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 24/3-4*, 231–235.
- Kmeť, A. 1901:* Sitno a čo s neho vidieť. Ružomberok.
- Kolník, J. 1958:* Ďalšie nálezy z Abrahámu na Slovensku. *Archeologické Rozhledy X*, 535–543.
- Kos, P. – Přichystal, M. 2013:* Doba halštatská. In: K. Geislerová – D. Parma (eds.) a kol., *Výzkumy – Ausgrabungen*. Brno, 74–94.
- Kos, P. a kol. 2022a:* Nekropole halštatské kultury Modřice 2, hroby z tratí Sádky a Rybníky. *Pravěk – Supplementum 38/1*. Brno.
- Kos, P. a kol. 2022b:* Nekropole halštatské kultury Modřice 2, hroby z tratí Sádky a Rybníky. *Pravěk – Supplementum 38/2*. Brno.
- Kossack, G. 1954:* Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. *Römisch-Germanische Forschungen 20*. Berlin.
- Kossack, G. 1980:* „Kimmerische“ Bronzen. *Situla 20/21*, 109–141.
- Kostrzewski, J. 1958:* *Acta archaeologica 29*. Kobenhavn.
- Kostrzewski, J. 1964:* Skarby i luźne znaleziska metalowe od eneolitu do wczesnego okresu żelaza z górnego i środkowego dorzecza Wisły i górnego dorzecza Warty. *Przeгляд Archeologiczny 15*, 5–133.
- Kozubová, A. 2011:* Súčasti konských postrojov z lokalít vekerzugskej kultúry na juhozápadnom Slovensku (časť I). *Musaica XXVII*, 69–100.
- Kozubová, A. 2013:* Pohrebiská vekerzugskej kultury v Chotíne na juhozápadnom Slovensku – vyhodnotenie. Bratislava.
- Kozubová, A. 2018:* Kopfschmuck der Vekerzug-Kultur am Beispiel der Gräberfelder in Chotín, *Musaica archaeologica 3/1*, 13–63.
- Kozubová, A. 2019a:* „Something happened in the East but more in the West and South.“ Einige kritische Bemerkungen zu östlichen Einflüssen in der Vekerzug-Kultur, *Musaica archaeologica 4/1*, 55–185.

- Kozubová, A. 2019b:* „Mutig wie ein Adler, schnell wie ein Pferd.“ Untersuchungen zu den Gräbern der Veckerzug-Kultur mit Waffen und Pferdegeschirr: Fallstudie, *Musaica archaeologica* 4/2, 27–109.
- Kromer, K. 1959:* Das Gräberfeld von Hallstatt. Textband und Tafelband. Firenze.
- Kubínyi, M. 1883:* A felső-kubini urna-temető. *Archaeologia Ertésítő – U2*, 279–284.
- Kubínyi, M. 1886:* Árvamegyei régészeti emlékek. Az Országos Régészeti és Embertani Társulat Évkönyve 1879–1885. Budapest, 97–103.
- Kujovský, R. 2022:* Notes on development of the Lusatian culture in Slovakia. *Slovenská archeológia* 70/1, 81–104.
- Kytlicová, O. 1991:* Die bronzegefäße in Bohmen. *Prähistorische Bronzefunde* 2/12. Stuttgart.
- Lofajová Danielová, B. 2020:* Osobnosti archeológie na Orave – M. Kubínyi a P. Čaplovič. In: M. Neumann – J. Mellnerová-Šuteková (eds.), *Dejiny archeológie – Archeológia v Československu v rokoch 1918–1948*. Bratislava, 28–50.
- Lofajová-Danielová, B. – Furman, M. 2022:* Novoobjavené hradisko z doby železnej na Orave, v Sedliackej Dubovej, poloha Háj. *Štúdijské zvesti AÚ SAV* 69/1, 97–112.
- Ludwig, K. – Stegmann-Rajtár, S. – Tirpák, J. 2010:* Geofyzikálna prospekcia a obnovený systematický výskum na akropolev Smoleniciach-Molpíre. *Štúdijské zvesti AÚ SAV* 47, 41–51.
- Lukniš, M. 1972:* Reliéf. In: M. Lukniš a kol. (eds), *Slovensko 2: Príroda*. Bratislava, 124–202.
- Lunz, R. 1974:* Studien zur End-Bronzezeit und älteren Eisenzeit im Südalpenraum. Firenze.
- Mahel', M. 1986:* Geologická stavba československých Karpát: Palealpínske jednotky 1. Bratislava.
- Makarová, E. 2017:* Halštatská fáza pohrebiska v Moravičanoch. Rkp. dizertačné práce uložené na ÚAM FF MU v Brně.
- Mazúr, E. – Lukniš, M. 1986:* Geomorfologické členenie SSR a ČSSR. Časť Slovensko. Slovenská kartografia. Bratislava.
- Meľnikovskaja, O. N. 1967:* Plemena južnoj Belorussiji v rannem železnom vjeke. Moskva.
- Minárik, J. 2001:* Matej Bel – Oravská stolica. Dolný Kubín.
- Miroššayová, E. 1980:* Depot železných predmetov z Nižnej Myšle. *Slovenská Archeológia* 28, 383–391.
- Mitáš, V. – Furmánek, V. 2016:* Periodizačné a synchronizačné systémy pre štúdium doby popolnicových polí na Slovensku. *Studia Historica Nitrensia* 20/2, 358–377.

- Montelius, O. 1903:* Die älteren Kulturperioden im Orient und in Europa. Stockholm.
- Moosleitner, F. 1979:* Ein hallstattzeitlicher „Fürstensitz“ am Hellbrunnerberg bei Salzburg. *Germania* 75, 53–74.
- Mozsolics, A. 1942:* A magyarkeresztesi (Vas megye) bronzélet. *Archaeologia Ertésítő* 3, 155–160.
- Müller, S. 2012:* Smolenice-Molpir, Sered und Ratkovce. Studien zu Siedlungen der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei. Bonn.
- Nascimbene, A. 1999:* Caverzano di Belluno aspetti e problemi di un centro del' età dell Ferro nella media Valle del Piave. Quaderno 7. Trieste.
- Neumann, M. 2020:* Vojtech Budinský-Krička a činnosť Štátneho archeologického ústavu v rokoch 1939–1948. In: M. Neumann – J. Mellnerová-Šuteková (eds.), *Dejiny archeológie – Archeológia v Československu v rokoch 1918–1948*. Bratislava, 28–50.
- Neustupný, E. 2007:* Metoda archeologie. Plzeň.
- Neustupný, E. 2010:* Teorie archeologie. Plzeň.
- Nevizánsky, G. 1985:* Bronzový depot tzv. trácko-kimmerského horizontu zo Santovky. *Archeologické rozhledy* XXXVII, 601–606.
- Novotná, M. 1970:* Die Bronzehortfunde in der Slowakei. *Archaeologica Slovaca* 9. Bratislava.
- Novotná, M. 1980:* Die Nadeln in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* 13/6. München.
- Novotná, M. 1984:* Halsringe und Diademe in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* 11/6. München.
- Novotná, M. 1994:* Svedectvá predkov. Martin.
- Novotná, M. 2001:* Die Fibeln in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* 14/11. Stuttgart.
- Ondrkál, F. 2020:* The Nitrianska Blatnica II hoard: The hoard horizon of Lusatian culture in the Ha C1a period in Slovakia. *Praehistorische Zeitschrift* 95/2, 491–521.
- Ožďáni, O. 2007:* Sídliisko lužickej kultúry z Nitrianskej Blatnice. *AVANS* 2005, 154–155.
- Pabst-Dörrer, S. 2000:* Untersuchungen zu hallstattzeitlichen Frauentrachten mit Spiralbrillenfibeln zwischen Alpen, Karpaten und Ostsee. *Internationale Archäologie* 51, Rahden/Westfalen.
- Parzinger, H. – Nekvasil, J. – Barth, E. F. 1995:* Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. *Römisch-Germanische Forschungen* 54. Mainz am Rhein.
- Patek, E. 1989:* A Szabó János Győző által feltárt „preskíta“ síranyag. *Egri Múzeum Évkonzve* 25/26, 61–118.

- Paulík, J. – Novotná, M. – Benadik, B. 1962: Život a umenie doby železnej na Slovensku. Bratislava.*
- Paulík, J. 1956: Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej. Slovenská Archeológia 4/2, 177–212.*
- Paulík, J. 1960: Loďkovité spony z Abraháma na Slovensku. Archeologické rozhledy XII, 330–336.*
- Paulík, J. 1964: Význam ľudu severných „popolnicových“ polí pre vnútrokarpatský vývoj. Študijné zvesti AU SAV 13, 162–184.*
- Paulík, J. 1976: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Martin.*
- Pieta, K. – Veliačik, L. 2014: Pozoruhodné depoty zo Sklabinského Podzámku. Studia Archaeologica Brunensia 19/2, 5–26.*
- Pieta, K. 2012: Bronzové náramky s vývalkami z konca doby halštatskej a začiatku doby laténskej na severnom Slovensku. In: R. Kujovský – V. Mitáš (eds.), Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes XIII. Nitra, 315–324.*
- Pieta, K. 2008: Keltské osídlenie Slovenska. Nitra.*
- Pichlerová, M. 1969: Nové Košariská. Kniežacie mohyly zo staršej doby železnej. Bratislava.*
- Pichlerová, M. 1970: Mladohalštatské popolnicové pohrebisko vo Vrádišti. Slovenská Archeológia 8, 125–182.*
- Pichlerová, M. 1970: Východoalpská oblasť halštatskej kultúry na juhozápadnom Slovensku. Zborník SNM 64, História 10, 5–23.*
- Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda Moravská. Brno.*
- Primas, M. 1986: Die Sichel in Mitteleuropa. Prähistorische Bronzefunde 18/2. München.*
- Reizner, J. 1904: Leboi, othalomi es obebai asatasok. Archaeologiai Ertesitő 24, 76–88.*
- Romsauer, P. 1996: Bemerkungen zur Späthallstattzeit im Nordostalpenraum. In: E. Jerem – A. Lippert (Hrsg.), Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron 10.–14. Mai 1994. Archaeolingua 7. Budapest, 431–444.*
- Romsauer, P. 2004: Fragment kokily na odlievanie hrotov šípov skýtskeho typu zo Smoleníc. In: J. Bátoré – V. Furmánek – L. Veliačik (Hrsg.), Einfüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum. 70. Geburtstag. Nitra, 401–412.*
- Říhovský, J. 1972: Die Messer in Mähren und dem Ostalpenraum. Prähistorische Bronzefunde 7/1. München.*
- Říhovský, J. 1993: Die Fibeln in Mähren. Prähistorische Bronzefunde 14/9. Stuttgart.*

- Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno.*
- Sedlák, M. 2020: Archeologická topografia Trnavskej pahorkatiny a Dolnovážskej nivy v období praveku. Piešťany.*
- Schauer, P. 1971: Die Schwerter in Süddeutschland, Österreich und der Schweiz I (Griffplatten- Griffangel- und Griffzungenschwerter). Prähistorische Bronzefunde 4/2. München.*
- Siepen, M. 2005: Der hallstattzeitliche Arm und Beinschmuck in Österreich. Prähistorische Bronzefunde 10/6. Stuttgart.*
- Sievers, S. 1984a: Die Kleinfunde der Heuneburg. Die Funde aus den Grabungen von 1950–1979. Heuneburgstudien V. Römisch-Germanische Forschungen 42. Textband. Mainz am Rhein.*
- Sievers, S. 1984b: Die Kleinfunde der Heuneburg. Die Funde aus den Grabungen von 1950–1979. Heuneburgstudien V. Römisch-Germanische Forschungen 42. Tafelband. Mainz am Rhein.*
- Skorij, S. 1999: Kimmerijci v ukrajinskoj lesostepi. Kijev.*
- Staneková, Z. 2015: Nepochikované nálezy z hradiska Straník v Žiline-Zástraní. Vlastivedný zborník Považia 27, 31–44.*
- Stary, P. F. 1982: Zur hallstattzeitlichen Beilbewaffnung des circum-alpinen Raumes. Römisch-Germanische Forschungen. Mainz, 18–104.*
- Stegmann-Rajtár, S. 1992: Grabfunde der älteren Hallstattzeit aus Südmähren. Košice.*
- Stegmann-Rajtár, S. 1994: Vývoj stredodunajských popolnicových polí v neskorej dobe bronzovej (Ha B) a vznik halštatskej kultúry. Slovenská Archeológia 42/2, 319–333.*
- Stegmann-Rajtár, S. 1999: Spinnen und Weben in Smolenice – „Molpír“ ein Beitrag zum wirtschaftlichen und religiös – kultischen Leben der Bewohner des hallstattzeitlichen „Fürstensitzes“. Slovenská archeológia 46/2, 263–287.*
- Stegmann-Rajtár, S. 2005: Vplyvy juhovýchodoalpských centier na vývoj halštatskej kultúry v stredodunajskej oblasti. In: E. Studeníková (ed.), Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom. Zborník referátov z konferencie z 9. novembra 2004 v Bratislave. Studia Archaeologica et Mediavalia, Tomus VII. Bratislava, 60–72.*
- Stegmann-Rajtár, S. 2009: Žiarové pohrebisko východoalštatskej a vekerzugskej kultúry v Nových Zámkoch. Príspevok k pohrebiskám doby halštatskej vo východoalpsko-zadunajskej oblasti. Slovenská archeológia 57/1, 57–116.*

- Stegmann-Rajtár, S. 2017: Zur Abfolge der Osthallstatt- und der Vekerzug-Kultur: Ein Überblick zum Forschungsstand der Hallstattzeit in der Südwestslowakei. In: E. Mirošayová – Ch. Pare – S. Stegmann-Rajtár (Hrsg.), Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien. Archaeolingua 38. Budapest, 383–401.*
- Stöllner, T. 1996: Die Hallstattzeit und der Beginn der Latenezeit im Inn-Salzach-Raum. Archäologie in Salzburg, Band 3/II. Salzburg.*
- Studeníková, E. 1987: Nález hrotu kopije v Šali. Archeologické rozhledy XXXIX, 211–213.*
- Studeníková, E. 1993: Staršia doba železná (halštatská). In: T. Štefanovičová a kol. (eds.), Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, 116–142.*
- Studeníková, E. 2000: Endbronze- und hallstattzeitliche Eiserne Beile in der Slowakei. Zborník SNM 94, Archeológia 10, 61–78.*
- Studeníková, E. 2001: K výskytu niektorých typov spôn cudzej proveniencie v dobe halštatskej na juhozápadnom Slovensku. Zborník SNM 95, Archeológia 11, 83–104.*
- Studeníková, E. 2005: Kalenderberská kultúra na juhozápadnom Slovensku a juhovýchodná Európa. In: E. Studeníková (ed.), Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Zborník referátov z konferencie z 9. novembra 2004 v Bratislave. Studia Archaeologica et Mediavalia, Tomus VII. Bratislava, 73–88.*
- Studeníková, E. 2007: Fragment einer hallstattzeitlichen eisernen Sichel aus der Bratislavaer Region. Eiserne Sichel im Nordostalpinen Hallstattgebiet. Musaica XXV, 45–71.*
- Szabó, G. V. et al 2023: Investigations of an Early Iron Age Siege: Preliminary Report on the Archaeological Research Carried out at Dédestapolcsány-Verebce-bérc between 2020 and 2022. Dissertationes Archeologicae 3/10, 277–300.*
- Šramko, B. A. 1973: Der Ackerbau bei den Stämmen Skythiens im 7.–3. Jahrhundert v. u. Z. Slovenská Archeológia 21, 47–166.*
- Teržan, B. 1990: Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in Slovenian Styria. Catalogi et monographiae 25. Ljubljana.*
- Teržan, B. 2003: Goldene Ohringe in der späten Bronze und frühen Eisenzeit – Zeichen des Sakralen? Anzeiger die Germ. Nationalmuseums. Nürnberg, 68–82.*
- Torbrügge, W. 1992: Die frühe Hallstattzeit (Ha C) in chronologischen Ansichten und notwendige Randbemerkungen. Teil II: Der sogenannte „östliche Hallstattkreis“, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 39, 425–614.*
- Venclová, N. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech/6. Doba halštatská. Praha.*

Wels-Weyhrauch, U. 1978: Die Anhänger und Halsringe in Südwestdeutschland und Nordbayern. Prähistorische Bronzefunde 11/1. München.

Wesse, A. 1990: Die Ärmchenbeile der Alten Welt. Ein Beitrag zum Beginn der Eisenzeit im östlichen Mitteleuropa. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 3. Bonn.

Żurowski, J. 1927: Skarby halsztackiego okresu z doliny Dunajca. Práce i materialy antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. Kraków, 59–60.

15. Katalóg

1. Buková/Smolenice – „Záruby“, okr. Trnava

Výšinná lokalita

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: Nájdený pod vrcholom vrchu Záruby (kóta 747,4), najvyššom vrchu Malých Karpát, detektorármí. Odovzdané do SNM – Archeologické múzeum v Bratislave, bez bližších nálezových okolností.

Typologická náplň:

1.) Drôtený bronzový špirálovitý náramok, zložený zo štyroch a polovice závitov, husto vedľa seba navinutých, na oboch koncoch ukončený profilovanými koncami v podobe štvorice vývalkov, vyrobených pomocou štyroch rýh, náramok je pokrytý súvislou kvalitnou tmavozelenou patinou; $\varnothing$ drôtu: 2,0–2,11 mm, vnútorný $\varnothing$ náramku: 6,3–6,4 cm, vonkajší $\varnothing$ náramku: 6,8–6,9 cm, hmotnosť: 31,92 g (tab. 1:1).

2.) Drôtený bronzový špirálovitý náramok, zložený zo štyroch a polovice závitov, husto na seba navinutých, na oboch koncoch žalud'ovito ukončený, náramok je pokrytý súvislou kvalitnou tmavozelenou patinou; $\varnothing$ drôtu: 2,0 mm, vnútorný $\varnothing$ náramku: 6,96–6,84 cm, vonkajší $\varnothing$ náramku: 7,33–7,4 cm, hmotnosť: 35,30 g (tab. 1:2).

3.) Drôtený bronzový špirálovitý náramok, zložený zo štyroch závitov, rozťahnutých od seba, na oboch koncoch žalud'ovito ukončený, náramok je pokrytý súvislou kvalitnou tmavozelenou patinou; $\varnothing$ drôtu: 2,12 mm, vnútorný $\varnothing$ náramku: 7,45–7,65 cm, vonkajší $\varnothing$ náramku: 7,8–8,12 cm, hmotnosť: 34,65 g (tab. 1:3).

Literatúra: Čambal – Makarová 2020.

Uloženie: V zbierkach Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave, pod evidenčnými číslami AP 75749–AP 75751.

2. Istebné – „Hrádok“, okr. Dolný Kubín

Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha D

Nálezový kontext: Nájdený robotníkmi r. 1898 pri stavbe železničného prejazdu hore Oravou, pri demolačných prácach na lokalite bývalého hradiska.

Typologická náplň:

1.) Bronzový špirálovitý náramok z hrubého drôtu s ulomeným jedným koncom, druhý koniec zakončený ružicou, posledná špirála na oboch koncoch zdobená rebrovaním; vonkajší $\varnothing$: 15,2 cm, $\varnothing$ drôtu: 1 cm (tab. 2:14; SNM v Martine, ev. č. A-04496).

- 2.) Bronzový špirálovitý náramok z hrubého drôtu s ulomeným jedným koncom, druhý koniec zakončený ružicou, posledná špirála na oboch koncoch zdobená rebrovaním; vonkajší $\varnothing$: 16,4 cm, $\varnothing$ drôtu: 1 cm (tab. 2:15; SNM v Martine, ev. č. A-04497).
- 3.) Bronzový špirálovitý náramok/nápažník z plochého drôtu zakončený z oboch strán ružicami; vonkajší $\varnothing$ 8,2 cm, šírka drôtu: 0,5 cm (tab. 2:8; SNM v Martine, ev. č. A-04505).
- 4.) Bronzový špirálovitý náramok/nápažník z plochého drôtu bez ružíc, beúplný; bez parametrov (tab. 2:9; SNM v Martine, ev. č. A-04506).
- 5.) Bronzový náramok s oválnymi rebrami, mierne sploštený (oválny typ); vonkajší $\varnothing$: 12,1 x 9,4 cm, vnútorný $\varnothing$ 10,7 x 8 cm (tab. 2:5; SNM v Martine, ev. č. A-04480).
- 6.) Bronzový náramok s rebrami, značne sploštený (oválny typ), prasknutý (zachované 2 fragmenty); vonkajší $\varnothing$: 12,3 x 7,9 cm, vnútorný $\varnothing$: 10,9 x 6,5 cm (tab. 2:6; SNM v Martine, ev. č. A-04492).
- 7.) Bronzový náramok s rebrami; bez parametrov (bez obr.; zrejme Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne?).
- 8.) Bronzový náramok s hranatými rebrami; bez parametrov (bez obr.; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).
- 9.) Menší bronzový náramok s hranatými rebrami; bez parametrov (bez obr.; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).
- 10.) Bronzový náramok s vrúbkami, so zašpicatenými prebiehajúcimi koncami; bez parametrov (bez obr.; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).
- 11.) Bronzová prelamovaná ozdoba kruhová, s vnútorným krúžkom, na ktorý po obvode naväzujú paprsky a po vonkajšom obvode krúžky akoby spájané nitovaním; vonkajší $\varnothing$: 8,8 cm, vnútorný $\varnothing$ 3,6 cm (tab. 2:2; SNM v Martine, ev. č. A-04490).
- 12.) Bronzová prelamovaná ozdoba parabolická, po obvode zdobená toreutikou a taktiež na stredovom páse, na obvode sú taktiež v pravidelných rozstupoch akoby nity a vo špici až trojica nitov pri sebe, do každej strany od stredového pásu sú pravidelné 3 paprsky; dĺžka: 6,4 cm, spodná šírka: 5,5 cm (tab. 2:1; SNM v Martine, ev. č. A-04489).
- 13.) Bronzová ihlica so špirálovitou hlavicou (ružicou), spodná ihla je zatočená do elipsy a pred vrchnou ružicou je ztepaný drôt do trojuholníkovitého pliešku, taktiež nábeh do ružice je ešte sploštený tepaním; celková dĺžka: 38 cm, $\varnothing$ ružice 4,6 cm (tab. 2:7; SNM v Martine, ev. č. A-04488).
- 14.) Bronzová ihlica s krížovou hlavicou, plochy po stranách zdobené toreutikou a zakončené trojicou čočkovitých nitov, v strede na nábeh na ihlicu opäť jeden čočkovitý nit; bez parametrov (bez obr.; SNM v Martine, ev. č. A-04495).
- 15.) Bronzový tordovaný diadém z hrubého drôtu s tepanými plochami na zakončení, vyúsťujúce do dvojice ružíc na oboch koncoch, jedna koncová tepaná časť s ružicami

ulomená; vonkajší $\varnothing$: 22 cm, $\varnothing$ drôtu: 1,3 cm, $\varnothing$ ružíc: 5 cm (tab. 2:10; SNM v Martine, ev. č. A-04500).

16.) Bronzový tordovaný diadém z hrubého drôtu s tepanými plochami na zakončení, vyúsťujúce do dvojice ružíc na oboch koncoch; vonkajší $\varnothing$: 18,6 cm, $\varnothing$ drôtu: 1,3 cm, $\varnothing$ ružíc: 3,4 cm (tab. 2:13; SNM v Martine, ev. č. A-04499).

17.) Bronzový tordovaný diadém z tenšieho drôtu s tepanými plochami na zakončení, vyúsťujúce do dvojice ružíc na oboch koncoch; vonkajší $\varnothing$: 21,8 cm, $\varnothing$ drôtu: 1 cm, $\varnothing$ ružíc: 2,6 cm (tab. 2:18; SNM v Martine, ev. č. A-04498).

18.) Bronzový tordovaný diadém z tenšieho drôtu s tepanými plochami na zakončení, vyúsťujúce do dvojice ružíc na oboch koncoch; vonkajší $\varnothing$: 20 cm, $\varnothing$ drôtu: 1 cm, $\varnothing$ ružíc: 2,7 cm (tab. 2:3; SNM v Martine, ev. č. A-04501).

19.) Bronzový diadém z hrubého hladkého drôtu zakončený veľkými ružicami na oboch koncoch, pri nábehu na ružicu a v prvej špirále na ružici rebrovanie, v pravidelných odstupoch medzi rebrovaním hladká plocha; vonkajší $\varnothing$: 16,8 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,6 cm, $\varnothing$ ružíc: 4,6 cm (tab. 2:4; SNM v Martine, ev. č. A-04502).

20.) Bronzový diadém z hrubého hladkého drôtu zakončený veľkými ružicami na oboch koncoch, pri nábehu na ružicu a v prvej špirále na ružici rebrovanie, v nepravidelných odstupoch medzi rebrovaním hladká plocha; vonkajší $\varnothing$: 18,8 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,6 cm, $\varnothing$ ružíc: 4,4 cm (tab. 2:11; SNM v Martine, ev. č. A-03856).

21.) Bronzový nákrčník z hrubého drôtu zakončený špirálou do malej ružice na oboch koncoch; vonkajší $\varnothing$: 15,8 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,6 cm, $\varnothing$ ružíc: 1,8 cm (tab. 2:12; SNM v Martine, ev. č. A-04503).

22.) Bronzový nákrčník z dvoch prameňov drôtu zakončený pečatidlovými hlavicami, na jednom konci pod hlavicou ulomený, oba fragmenty na seba nenadväzujú a ani dĺžka nezodpovedá celému kusu; bez parametrov (tab. 2:17; SNM v Martine, ev. č. A-03857).

23.) Bronzová rúrkovitá špirála zakončená na jednej strane drobnou ružicou, bez parametrov (bez obr.; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).

24–29.) Bronzové krúžky (6 ks); vonkajší $\varnothing$: 5 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,4 cm (tab. 2:16; SNM v Martine, ev. č. A-04478, 82, 83, 86,87,91).

Literatúra: Čaplovič 1987.

Uloženie: Časť depotu je v zbierkach SNM v Martine, menšia časť v Oravskom múzeu P.O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne.

3. Krásna Hôrka – „–“, okr. Tvrdošín

Výšinná lokalita

Datácia: Ha D

Nálezový kontext: Nájdený J. Grešom 27. 6. 1891 pri kopaní štrku v priestore dnešného kameňolomu.

Typologická náplň:

- 1.) Tri lupy/hrudy surového železa (tab. 3:1; SNM v Martine, ev. č. A-03844 až 46).
- 2.) Železná sekera s okrúhlou/elipsoidnou tuľajkou, podľa Studeníkovej typ 1.1 (Studeníková 2000, 62); dĺžka: 16,1 cm, rozmer tuľajky: 4,6 x 4,1 cm (tab. 3:5, 5:2; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).
- 3.) Železná sekera s okrúhlou/elipsoidnou tuľajkou, podľa Studeníkovej typ 1.1 (Studeníková 2000, 62); dĺžka: 17,5 cm, rozmer tuľajky: 4,7 x 4,1 cm (tab. 5:3; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).
- 4.) Bronzová polkruhová ozdoba s veľkým stredovým parabolickým (oválnym) otvorom, z okrúhleho drôtu, tvorená zrejme jedným kusom drôtu (zachovaná v dvoch častiach); dĺžka: 23,9 cm, šírka: 14,9 cm, vnútorná šírka paraboly: 15,1 cm, vnútorná výška paraboly: 8,8 cm (tab. 3:2; SNM v Martine, ev. č. A-03831).
- 5.) Bronzová polkruhová ozdoba s veľkým stredovým parabolickým (oválnym) otvorom, z okrúhleho drôtu, tvorená zrejme jedným kusom drôtu (zachovaná v troch častiach); dĺžka: 29 cm, šírka: 17,3 cm, vnútorná šírka paraboly: 16,4 cm, vnútorná výška paraboly: 9,7 cm (tab. 3:3, 4:2; SNM v Martine, ev. č. A-03832).
- 6.) Bronzová polkruhová ozdoba s malým stredovým kruhovým otvorom, z okrúhleho drôtu, tvorená zrejme jedným kusom drôtu (zachovaná v dvoch častiach); dĺžka: 21,2 cm, šírka: 14 cm, vnútorný $\varnothing$ otvoru: 2,2 cm (tab. 3:4, 4:1; SNM v Martine, ev. č. A-03839).
- 7.) Bronzová polkruhová ozdoba s malým stredovým kruhovým otvorom, z okrúhleho drôtu, tvorená zrejme jedným kusom drôtu (zachovaná v dvoch častiach); dĺžka: 21,6 cm, šírka: 14 cm, vnútorný $\varnothing$ otvoru: 2,2 cm (tab. 3:5; SNM v Martine, ev. č. A-03840).
- 8.) Veľká dvojdielna bronzová okuliarovitá spona, s osmičkovitou slučkou v strede, z drôtu kosoštvorcového prierezu, zachovaná iba vrchná lučíková časť; dĺžka: 28,6 cm, vonkajší $\varnothing$ okuly: 13 cm, vnútorný $\varnothing$ osmičkového oka: 1,6 cm (tab. 3:16, 4:6, 5:1; SNM v Martine, ev. č. A-03841).
- 9.) Kratší bronzový špirálovitý náramok/nápažník z trojhraného tepaného drôtu, na zakončení s kruhovým prierezom drôtu, ktorý je na oboch koncoch roztepaný a zatočený do jednoduchej špirály; dĺžka: 14,3 cm, šírka trojhraného drôtu: 1,1 cm, vnútorný $\varnothing$: 6,8 cm (tab. 3:11, 4:4; SNM v Martine, ev. č. A-03900).
- 10.) Kratší bronzový špirálovitý náramok/nápažník z trojhraného tepaného drôtu, na zakončení s kruhovým prierezom drôtu, ktorý je na oboch koncoch roztepaný a zatočený do jednoduchej špirály; bez metriky (bez prílohy; Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne).

11.) Dlhý bronzový špirálovitý náramok/nápažník z tepaného drôtu, v stredovej časti drôtu vzniklo tepaním rebro, na oboch koncoch je posledná špirála tordovaná, zakončená jednoduchou ružicou; dĺžka: 39,3 cm, šírka tepaného drôtu: 1 cm, vnútorný $\varnothing$: 7,5 cm (tab. 3:12, 4:7; SNM v Martine, ev. č. A-03901).

12.) Malá bronzová rúrkovitá špirála zakončená na oboch stranách viacvrstvou ružicou, zachovaná v dvoch fragmentoch; celková dĺžka 26,8 cm, vonkajší $\varnothing$ ružice: 3,7 cm, vnútorný $\varnothing$ vinutia: 1 cm (tab. 3:10, 4:3; SNM v Martine, ev. č. A-03855).

13.) Bronzový tordovaný nákrčník oválny, z hrubého drôtu, na oboch koncoch ztepaný a zavnutý do jednoduchej špirály, na tepaných plochách zreteľné zdobenie bodkovaným gravírovaním – kujawský typ; vonkajší $\varnothing$: 19,6 x 18 cm, vnútorný $\varnothing$: 18 x 16,4 cm (tab. 3:14; SNM v Martine, ev. č. A-03902).

14.) Bronzový tordovaný nákrčník skoro kruhového tvaru, z hrubého drôtu, na oboch koncoch ztepaný a zavnutý do jednoduchej špirály, na tepaných plochách zreteľné zdobenie bodkovaným gravírovaním – kujawský typ; vonkajší $\varnothing$: 19,6 x 19,1 cm, vnútorný $\varnothing$: 18 x 17,5 cm (tab. 3:15, 4:8; SNM v Martine, ev. č. A-03903).

15–20.) Bronzové jednošpirálové oválne kruhy (tzv. ohnivká) stanominského typu (6 ks), rôzne rozťahnuté, päť kusov z okrúhleho drôtu a jeden kus z tepaného drôtu; vonkajší $\varnothing$: od 11 cm do 14 cm (tab. 3:13, 4:9; SNM v Martine, ev. č. A-03833 až 38).

21.) Bronzová kruhová gombíkovitá puklica, z vnútornej strany s očkom (faléra?); $\varnothing$: 9,2 cm (tab. 3:6; SNM v Martine, ev. č. A-03847).

22.) Bronzová kruhová gombíkovitá puklica, z vnútornej strany s očkom (faléra?); $\varnothing$: 5,6 cm (tab. 3:7; SNM v Martine, ev. č. A-03848).

23.) Bronzová kruhová gombíkovitá puklica, z vnútornej strany s očkom (faléra?); $\varnothing$: 9,4 cm (tab. 3:8; SNM v Martine, ev. č. A-03849).

24.) Bronzová kruhová gombíkovitá puklica, z vnútornej strany s očkom (faléra?); $\varnothing$: 5,8 cm (tab. 3:9; SNM v Martine, ev. č. A-03850).

Literatúra: Čaplovič 1987.

Uloženie: Časť depotu je v zbierkach SNM v Martine, menšia časť v Oravskom múzeu P.O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne.

4. Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“, okr. Piešťany

Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha C1a

Nálezový kontext: v areáli hradiska, jedná sa o detektorársky nález bez bližších kontextov.

Typologická náplň:

- 1.) Bronzová šálka s pákovou rukoväťou, typ Hallstatt, s lievikovitým okrajom, z veľmi tenkého plechu, pozostáva z dvoch častí, spojených stredom nitovaním, zdobená kombináciou priečného a zvislého rebrovania; hmotnosť: 53,9 g (tab. 6:3).
- 2.) Bronzová bikonická misa so zatahnutými plecami, typ Baumgarten, ústie zdobené šrafované vyrytými trojuholníkmi, dovnútra vtlačené dno, rukoväť je z oboch strán esovite prehnutá, v strede tordovaná, upevnená štvoricou nitov, telo nádoby značne leštené, vnútorný povrch bez korózie; hmotnosť: 129,3 g (tab. 6:2).
- 3.) 2 ks cylindrických zlatých náušnic, typ Šarengrad, zakončenie náušnic je užšie, prechádzajúce pod protiľahlou stranou, vonkajšia strana náušnic je zdobená rytými pozdĺžnym rebrovaním, majú rozdielnu veľkosť a hmotnosť; väčšia váži: 7,9 g, menšia váži: 5,4 g (tab. 6:4).
- 4.) 8 ks bronzových nákrčníkov – 2 ks s vytočenými špirálovitými koncami, so pseudotordovaním, s hmotnosťou 115,8 g a 92,5 g; 6 ks symetricky kruhových, jednoduchých nákrčníkov, bohato zdobených po povrchu okrasnou toreutikou (striedanie krokvovitého a priečného gravírovania v jemných paralelných ryhách), rozličných veľkostí, s rozličnou hrúbkou drôtu, s hmotnosťou 58,6–117,4 g (tab. 6:7).
- 5.) 37 ks bronzových sedlovitých náramkov, vyrobené z jemného splošteného drôtu, po povrchu zdobené jemnou toreutikou (striedanie krokvovitého a priečného gravírovania v jemných paralelných ryhách), s rovno zarezanými koncami, zväčša pravidelného oválneho tvaru; hmotnosť od 20,2–43,5 g (tab. 6:6).
- 6.) 71 ks jednoducho tvarovaných bronzových náramkov, s jemnou toreutikou (striedanie krokvovitého a priečného gravírovania v jemných paralelných ryhách), symetrického kruhového/oválneho tvaru, vyrobené zo strihaného splošteného drôtu; hmotnosť od 9,2–79,7 g (tab. 6:5).
- 7.) Keramická amfora, typická pre KLPP, slúžila ako schránka pre depot (tab. 6:1).

Literatúra: Ondrkál 2020.

Uloženie: V súkromnej zbierke, v Rakúsku.

5. Nováky – „–“, okr. Prievidza

Nížinná lokalita

Datácia: Ha D2

Nálezový kontext: Neznámy, nájdený r. 1926 v katastri mesta Nováky.

Typologická náplň:

- 1.) bronzová misa so vztýčenými liatymi držadlami, zo spodnej časti so znakmi po upevnení trojice nôh (tripoda), s vytiahnutým rovným okrajom na konci zalomeným, s rovným dnom – etruský import (tab. 7, 8; Hornonitrianske múzeum ev. č. A 303).

2.) bronzový kotlík výrazného konvexného tvaru, so zatahnutým ústím, bez okraju – etruský import (tab. 7, 9; Hornonitrianske múzeum ev. č. A 302).

Literatúra: Novotná 1994.

Uloženie: Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, zapožičané do stálej zbierky SNM na Bratislavskom hrade.

6. Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“, okr. Martin

Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha D1–D2

Nálezový kontext: Nájdený behom archeologického výskumu na lokalite r. 2002, približne v strede opevneného areálu hradiska.

Typologická náplň:

1.) Bronzová harfovité spona s úzkym lúčikom romboidného prierezu, so širokým vinutím a slučkovite ohnutým drôteným zachycovačom, ktorý prechádza do koncového špirálovitého terča, typ Roggendorf; dĺžka: 8,1 cm, šírka vinutia 6,5 cm: (tab. 11:7).

2.) Bronzová loďkovitá spona bez vinutia a ihly, plocha celého lučika je vymedzená z oboch strán skupinami striedavo širších a úzkych rebierok, vnútornú časť delia na štyri diely ďalšie podobné rebierka a plocha medzi nimi nesie výzdobu jemne rytých lomeníc (krokvy), v poslednej časti nad zachycovačom je v strede menší otvor; dĺžka: 10,3 cm (tab. 11:8).

3.) Bronzová loďkovitá spona bez vinutia a ihly, typu Šmarjeta, s dlhým zachycovačom, začiatok lučika z oboch koncov je zvýraznený, podobne ako na predchádzajúcom exemplári, nerovnako širokými priečnymi rebierkami, na nimi vymedzenej ploche listovitého tvaru sú okraje a stred zvýraznené priečne presekávanými rebrami; dĺžka: 7,8 cm (tab. 11:9).

4.) Bronzový náramok s rebrami plankonvexného prierezu, s výrazne sa presahujúcimi, mierne zúženými a zaoblenými koncami, po celom obvode je v širších rozostupoch zdobený plastickými oblými rebrami; vnútorný a vonkajší $\varnothing$: 5 a 5,3 cm (tab. 11:1).

5.) Bronzový náramok s rebrami plankonvexného prierezu, s výrazne sa presahujúcimi, mierne zúženými a zaoblenými koncami, po celom obvode je v širších rozostupoch zdobený plastickými oblými rebrami; vnútorný a vonkajší $\varnothing$: 5,2 a 5,6 cm (tab. 11:3).

6.) Bronzový otvorený náramok z hladkého drôtu, s mierne rozšírenými zaoblenými koncami plankonvexného prierezu, povrch je ošúchaný, len na užších stranách sú z výzdoby zachované hrubšie priečne ryhy; vonkajší $\varnothing$: 5,5 cm, $\varnothing$ drôtu: 4,5 x 6 mm (tab. 11:5).

7.) Bronzový otvorený náramok z hladkého drôtu, so zaoblenými koncami plankonvexného prierezu, bez výzdoby; vonkajší $\varnothing$: 5,7 cm, $\varnothing$ drôtu: 6 x 8 mm (tab. 11:6).

8.) Bronzový uzavretý krúžok so zachovaným odlievacím kanálikom, oválneho prierezu s náznakom obvodovej hrany; vonkajší $\varnothing$: 3,9 cm (tab. 11:2).

9.) Bronzový uzavretý krúžok oválneho prierezu s nepravidelným opotrebením; vonkajší $\varnothing$: 3 cm (tab. 11:4).

10.) Kombinovaný pektorál, pozostávajúci z jantárových rozdeľovačov a korálikov, bronzových špirálok a mušlí:

a) Sedem jantárových rozdeľovačov hranolovitého tvaru s jednou plochou a jednou zaoblenou stranou. Šesť z nich má päť otvorov, jeden rekonštruovaný a dopĺňaný exemplár má sedem otvorov. Rozmery: 4×1 cm; $4,2 \times 1,4$ cm; $4,1 \times 1,4$ cm; $4,1 \times 0,9$ cm; $4 \times 0,9$ cm; $3,9 \times 1,2$ cm; $4,2 \times 1,4$ cm (tab. 12:70–76).

b) 1613 celých a desiatky zlomkovitých jantárových korálikov. Podľa tvaru a veľkosti je medzi nimi zastúpených:

- 9 korálikov s priemerom 10–15 mm. Dva z nich majú plochý kotúčovitý tvar a telo prevrtané cez plochú stranu, dva sú dvojkónické, tri súdkovité a dva diskovité (tab. 12:59–62).

- 422 spravidla masívnych korálikov súdkovitého, stlačeného súdkovitého až takmer guľovitého tvaru, zriedkavejšie valcovitého, dvojkónického a plochého kotúčovitého tvaru, s priemerom 7–9 mm.

- 628 súdkovitých, stlačených súdkovitých, valcovitých, diskovitých, dvojkónických, prstencovitých a krúžkových korálikov s priemerom do 6–7 mm.

- 554 korálikov so stlačeným súdkovitým, valcovitým, prstencovitým i krúžkovým tvarom a s priemerom 3,5–5 mm.

- zlomky z desiatok prevažne drobných jantárových korálikov.

c) Jedna menšia a tri väčšie špirálovité trubičky, stočené z pomerne široko roztepaného drôtu; dĺžka 2,8 cm; 2,8 cm; 2,3 cm a 0,8 cm. Priemer 0,8–1,1 cm (tab. 12:63,65–67).

d) Tri celé kusy a dva zlomky ulít kauri (**obr. 12:64, 68, 69; príloha 3**; AU SAV v Nitre).

Literatúra: Pieta – Veliačik 2014.

Uloženie: AU SAV v Nitre.

7. Smolenice 1 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha (C2)–D1

Nálezový kontext: V interiéry chaty II na akropoli hradiska.

Typologická náplň:

1.) Železný hrot oštetu, predĺžený hrot sa v dolnej tretine najviac rozširuje a v strede je výrazná jednorebrová profilácia, spodnú časť tvorí kruhová tuľajka, vrchná časť hrotu je odlomená a list hrotu je z jednej časti mierne zahnutý, výrazné znaky korózie; dĺžka: 22,4 cm (tab. 13:9).

2.) Železná sekera s ramienkami, hrubý trojuholníkový tyl, ramienka sa smerom von zužujú, predná časť je takmer rovnobežná a v poslednej tretine sa mierne rozširuje až do reznej hrany, pomerne v dobrom zchovalom stave, podľa typológie A. Wesseho je to typ III2A,1 (Wesse 1990, 190); dĺžka: cca 19 cm (neuvádzaná v literatúre) (tab. 13:12).

3.) Železná sekera s tuľajkou, ide o typ so štvorcovou tuľajkou, telo sa smerom ku konvexnej reznej hrane mierne rozširuje; metrika neuvádzaná (tab. 13:8).

4.) Železný kosák s vodorovným trňom/jazykom – podľa typológie E. Studeníkovej ho môžeme zaradiť k typu I (Studeníková 2007, 52–56). Keďže trň sa celý nedochoval, nedá sa určiť jeho subvarianta (A, B). Jedná sa o typ so širokou čepelou (až do 5,6 cm), s takmer polkruhovitým zakrivením a zosilneným chrbtom čepele, ktorá dosahuje dĺžku až 27 cm (Studeníková 2007, 52–56); metrika neuvádzaná (tab. 13:11).

5.) Železný klin/ingot, masívny s nedochovanou špičkou, mohol slúžiť na kálanie dreva, v literatúre sa uvádza niekedy aj ako ingot (Čambal – Makarová 2020, obr. 3); metrika neuvádzaná (tab. 13:10).

6.) Železné dvojdielne zubadlo s tordovanými časťami a krúžkami na oťaze, ktoré sa typologicky bežne v Karpatskej kotline nevyskytuje; metrika neuvádzaná (tab. 13:3).

7.) Železné súčasti postroja – jedná sa o 4 krúžky, z toho 3 kusy majú privesenú slučku. Ďalej súbor obsahuje 2 kusy skobovitých závlačiek v tvare U, chronologicky ťažko zaraditeľné; metrika neuvádzaná (obr. 13:1).

Literatúra: Wesse 1990; Studeníková 2007; Müller 2012; Čambal – Makarová 2020.

Uloženie: AU SAV v Nitre.

8. Smolenice 2 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: V blízkosti chaty II na akropoli hradiska.

Typologická náplň:

1.) Železný kosák s vodorovným trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ide o typ II, vyznačujú sa mierne zakrivenou širokou čepelou, zosilnenou zadnou stranou čepele, ostro zakrivenou časťou smerom k rukoväti a zahnutým koncovým trňom do pravého uhla, ich celková dĺžka sa pohybuje od 19,5 cm až do 27 cm; dĺžka čepele: 26,8 cm, šírka čepele: 7,2 cm, dĺžka trňa: 7,5 cm (tab. 14:1).

2.) Železný kosák s vodorovným trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ide o typ II, vyznačujú sa mierne zakrivenou širokou čepelou, zosilnenou zadnou stranou čepele, ostro zakrivenou časťou smerom k rukoväti a zahnutým koncovým trňom do pravého uhla, ich celková dĺžka sa pohybuje od 19,5 cm až do 27 cm; dĺžka čepele: 26,8 cm, šírka čepele: 7,2 cm, dĺžka trňa: 7,5 cm (tab. 14:4).

3.) Železný kosák s vodorovným trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ide o typ II, vyznačujú sa mierne zakrivenou širokou čepeľou, zosilnenou zadnou stranou čepele, ostro zakrivenou časťou smerom k rukoväti a zahnutým koncovým trňom do pravého uhla, ich celková dĺžka sa pohybuje od 19,5 cm až do 27 cm; dĺžka čepele: 27,2 cm, šírka čepele: 6,2 cm, dĺžka trňa: 6,3 cm (tab. 14:5).

4.) Železný kosák s jazykovitou rukoväťou a bočným trňom, tento typ sa vyznačuje výrazne širokým listom čepele a hrubým jazykovitým kvadratickým zakončením rukoväte, niektoré väčšie typy sú už typologicky až polokosy, typologicky ich E. Studeníková zaradila ako typ V; dĺžka čepele: 27 cm, šírka čepele: 6,9 cm, dĺžka trňa: 3,9 cm (tab. 14:2).

5.) Železný kosák s jazykovitou rukoväťou a bočným trňom, tento typ sa vyznačuje výrazne širokým listom čepele a hrubým jazykovitým kvadratickým zakončením rukoväte, niektoré väčšie typy sú už typologicky až polokosy, typologicky ich E. Studeníková zaradila ako typ V, nemá dochovanú špičku; dĺžka čepele: 21,2 cm, šírka čepele: 7,6 cm, dĺžka trňa: 5,4 cm (tab. 14:6).

6.) Železný kosák s vodorovným trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ho radíme k typu IB, jedná sa o typ so širokou čepeľou (až do 5,6 cm), s takmer polkruhovitým zakrivením a zosilneným chrbtom čepele, ktorá dosahuje dĺžku až 27 cm. Trň má kvadratický tvar, zužuje sa a v bazálnej časti má štvorcový tvar; dĺžka čepele: 23,2 cm, šírka čepele: 6,4 cm, dĺžka trňa: 5,8 cm (tab. 14:3).

7.) Bronzový kolesový závesok so stredovým okom a siedmimi paprskami, so štyrmi bronzovými tepanými príveskami v tvare trojuholníkov – bežne sa kolesové závesky nevyskytujú v súbore s kosákmi, nakoľko sa interpretujú ako ženský šperk ku kroju, vyskytujú sa už od strednej doby bronzovej a v našom súbore zrejme potvrdzujú príslušnosť k elitám; $\varnothing$ závesku: 8,8 cm, $\varnothing$ stredového oka: 2 cm, dĺžka trojuholníkových príveskov z pohľadu z ľava: 6 cm, 4 cm, 4 cm, 5,2 cm (tab. 14:7).

Literatúra: Studeníková 2007; Čambal – Makarová 2020.

Uloženie: Neznáme.

9. Smolenice 3 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: V južnej časti akropoly.

Typologická náplň:

1.) Kosák s úzkou čepeľou a vertikálnym trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ide o typ III, vyznačujú sa úzkou čepeľou s miernym zakrivením, s mierne odsadeným trňom, ktorý je v bazálnej časti zahnutý skoro do pravého uhla, ich celková dĺžka sa pohybuje od

19,8 cm až do 28,5 cm; dĺžka čepele: 20,7 cm, šírka čepele: 1,9 cm, dĺžka trňa: 3,7 cm (tab. 15:1).

2.) Kosák s úzkou čepeľou a vertikálnym trňom – podľa typológie E. Studeníkovej ide o typ III, vyznačujú sa úzkou čepeľou s miernym zakrivením, s mierne odsadeným trňom, ktorý je v bazálnej časti zahnutý skoro do pravého uhla, ich celková dĺžka sa pohybuje od 19,8 cm až do 28,5 cm, špička nedochovaná; dĺžka čepele: 18,3 cm, šírka čepele: 1,7 cm, dĺžka trňa: 4,2 cm (tab. 15:8).

3.) Železná sekera s tuľajkou, typ s kvadratickou tuľajkou, s miernym zúžením v stredovej časti, radíme tento typ k severoalpským, neskorohalštatským formám (Stary 1982, 47); dĺžka: 11,4 cm, vonkajší rozmer tuľajky: 3,6 x 3 cm, vnútorný rozmer tuľajky: 2,9 x 2,3 cm šírka čepele: 4,7 cm (tab. 15:9).

4.) Fragment železného nožíka/pílka so zosílenou, rovnou chrbtovou časťou čepele. Ostrá časť s výrazným pílkovitým ozubením, vo východoalpskej časti doby halštatskej neexistujú žiadne analógie; dĺžka: 9,6 cm, šírka: 1,7 cm (tab. 15:3).

5.) Železná ihla s uškom, bežný inventár domáceho náradia, zvlášť keď je na hradisku nájdených veľké množstvo praslenov; dĺžka: 3,7 cm (tab. 15:2).

6.) Železná tyčinka, v bazálnej časti mierne zahnutá, možná pomôcka k pradeniu?; dĺžka: 4,8 cm (tab. 15:5).

7.) Železné dlátko s kvadratickým prierezom, zaostrené iba z jednej strany, bežná súčasť remeselníckych dielní aj vzhľadom na kovácke pece na hradisku, dĺžka: 7,4 cm, rozmer úderovej plochy: 0,4 x 0,3 cm (tab. 15:4).

8.) Železné šidlo, textilné a remeselné náradie; dĺžka: 5,5 cm (tab. 15:6).

9.) železná puklička kruhovitého tvaru, vzhľadom na viditeľné trny zo spodu, zrejme odevná ozdoba – gombík?; $\varnothing$: 1,6 cm, vzdialenosť trnov od seba: 0,5 cm (tab. 15:7).

Literatúra: Stary 1982; Studeníková 2007; Čambal – Makarová 2020.

Uloženie: Neznáme.

10. Smolenice 4 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: Juhozápadne od centrálnej časti na akropoli hradiska.

Typologická náplň:

1.) Bronzová loďkovitá spona s priečnym rebrovaním na začiatku a konci lučíku, v centrálnej časti lučíku je pozdĺžne reliéfne rebrovanie a v stredných plôškach zdobené ešte s priečnym vrúbkovaním, po bokoch centrálnej časti zdobené ešte trojuholníkovou

vlnovkou, dlhý zachycovač je z jednej strany zdobený jemným vrúbkovaním a zakončený gulôčkou s plochým kotúčkom, ihla nedochovaná; dĺžka: 9,5 cm (tab. 16:1).

2.) Bronzová loďkovitá spona, zachovaný iba lučík, zdobený priečnym rebrovaním, v centrálnej časti s výplňou krížového rezu a so striedaním plôch bez zdobenia; dĺžka: 4,2 cm (tab. 16:2).

3.) 3 bronzové koráliky s kruhový otvorom v strede; **a)** – $\varnothing$ 1,1 cm kor., $\varnothing$ 0,5 cm otvor, **b)** – $\varnothing$ 0,8 cm kor., $\varnothing$ 0,3 cm, **c)** – $\varnothing$ 0,75 cm kor., $\varnothing$ 0,3 cm otvor (tab. 16:3, 4, 5).

4.) Bronzový obdĺžnikový plech s dvomi otvormi a na jednej strane s vrúbkovaním; dĺžka: 2,85 cm, šírka: 0,85 cm, hrúbka: 0,08 cm (tab. 16:6).

5.) Bronzový obdĺžnikový, deformovaný pliešok; dĺžka: 4,45 cm, šírka: 0,75 cm, hrúbka: 0,05 cm (tab. 16:7).

6.) Bronzový päťhranný, prehnutý pliešok s tepaním; dĺžka: 1,9 cm, šírka: 2,05 cm, hrúbka: 0,04 cm (tab. 16:8).

7.) Bronzový prehnutý pliešok v tvare „L“ s ozdobným tepaním a susediacimi otvormi; dĺžka: 2,35 cm, šírka: 1,7 cm, hrúbka: 0,04 cm (tab. 16:9).

8.) Drobný bronzový pliešok, na jednom konci rozvetvený v polgulovitom tvare (fragment ihly?); dĺžka: 1,55 cm, šírka : 0,25 cm a šírkou 0,11 cm (tab. 16:12).

9.) Bronzový obdĺžnikový pliešok s výbežkom; dĺžka: 2,95 cm, šírka: 1,25 cm, hrúbka: 0,05 cm (tab. 16:13).

10.) Fragment vrchnej časti bronzovej ihlice s polgulovitou hlavičkou/príp. bronzový nit; dĺžka: 2,35 cm, $\varnothing$ hlavičky: 1,15 cm, $\varnothing$ hrotu: 0,4 cm (tab. 16:10).

11.) Fragment železnej ihlice s guľatou hlavičkou a s časťou hrotu; $\varnothing$ hlavičky: 1,2 cm (tab. 16:11).

12.) Železné dláto s kvadratickou tuľajkou, z vonkajšej strany je tuľajka zaoblená do kruhového tvaru, rezná strana je symetricky zabrušená z oboch strán; dĺžka: 12,4 cm, šírka: 1,15 x 1 cm, $\varnothing$ vonkajšej tuľajky: 2,1 cm, rozmer vnútornej tuľajky: 1,4 x 1,4 cm, hmotnosť: 86 g (tab. 16:14).

13.) Železná sekera/sekerové dláto s nepravidelnou kruhovou tuľajkou, s poškodenou sečnou hranou do vejárovitého tvaru; dĺžka: 7,3 cm, šírka reznej hrany: 3,2 cm, vonkajší $\varnothing$ tuľajky: 2,2 cm, vnútorný $\varnothing$ tuľajky: 1,4 cm, hmotnosť: 81 g (tab. 16:15).

14.) Malé železné kladivo valcovitého tvaru, s kruhovou tuľajkou a značne opotrebenou pracovnou časťou; dĺžka: 6,4 cm, vonkajší $\varnothing$ tuľajky: 1,8, vnútorný $\varnothing$ tuľajky: 1,4 cm, hmotnosť: 69 g (tab. 16:16).

15.) Fragment železného noža s ostro lomenou hornou časťou čepele; dĺžka: 8 cm, šírka čepele: 1,85 cm, hrúbka čepele: 0,25 cm, hmotnosť: 9g (tab. 16:17).

16.) Malé železné dláto s kvadratickým profilom a značne opotrebovanou úderovou plochou, so symetrickou reznou hranou, nabrúsenou z oboch strán; dĺžka: 6,4 cm, šírka úderovej plochy: 1,1 cm, šírka reznej plochy: 0,85 cm, hmotnosť: 33 g (tab. 16:18).

17.) Železné rydlo so štvorcovým profilom, reznou hranou s obdĺžnikovým profilom a zošíkmením, telo je oddelené od hrotu prstencom; dĺžka: 9,65 cm, $\varnothing$ rukoväte: 0,85–0,45 cm, rozmer reznej hrany: 0,8 x 0,15 cm, hmotnosť: 19 g (tab. 16:19).

18.) Železný tenký, pozdĺžny predmet so štvorcovým profilom (rydlo?), so zúžením na jednej strane a na strane, zrejme hrotu, s obdĺžnikovým prierezom; dĺžka: 9,5 cm, šírka: 0,45 cm, hrúbka: 0,4 cm, hmotnosť 9 g (tab. 16:20).

19.) Železný valček s priečnym kruhovým otvorom v strede; $\varnothing$ valca: 2,25, $\varnothing$ otvoru: 0,32 cm, šírka: 1,5 cm, hmotnosť: 35 g (tab. 16:21).

20.) Železný klin obdĺžnikového profilu, do oboch strán sa nerovnomerne zužujúcich; dĺžka: 13,2 cm, šírka: 1,05 cm, hrúbka: 0,45 cm, hmotnosť: 24 g (tab. 16:22).

21.) 4 ks železných polotovarov (lúp), s rozmermi:

a) dĺžka: 10,3 cm, šírka: 4,2 cm, hrúbka: 2,65cm, hmotnosť: 426 g (obdĺžnikový tvar, z jednej časti zrezaný)

b) dĺžka: 7,4 cm, šírka: 5,1/3,8 cm, hrúbka: 1,4 cm, hmotnosť: 178 g (lichobežníkový tvar s pravouhlým profilom, z jednej časti zrezaný)

c) dĺžka: 7,6 cm, šírka: 3,8/3,3 cm, hrúbka: 1,8cm, hmotnosť: 174 g (lichobežníkový tvar s lichobežníkovým profilom, z jednej časti výrazne zúžený)

d) dĺžka: 7,1 cm, šírka: 4,9/4,3 cm, hrúbka: 1,25 cm, hmotnosť: 197 g (obdĺžnikový tvar, z jednej strany s výčnelkom, vzniknutým pravouhlým rezom) (tab. 16:23, 24, 25, 26).

22.) 2 ks železných troskových koláčov, príp. polotovarov, nepravidelných tvarov, s rozmermi:

a) dĺžka: 5,4 cm, šírka: 4,1 cm, hrúbka: 2,9cm, hmotnosť: 68 g

b) dĺžka: 9,8 cm, šírka: 10,5 cm, hrúbka: 9 cm, hmotnosť: 1748 g (tab. 16:27, 28).

Literatúra: Čambal – Makarová 2020;

Uloženie: Neznáme.

11. Smolenice 5 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: V juhovýchodnej časti akropoli hradiska.

Typologická náplň:

1.) Železný kosák s trojuholníkovou profiláciou, s vodorovným trňom, typologicky ťažko zaraditeľný, možný prienik medzi typmi II a III (Studeníková 2007, 52–56); dĺžka: 19,1 cm, šírka: 2,8 cm, hrúbka: 0,35 cm, rozmer trňa: 0,75 x 0,4 cm, hmotnosť: 79 g (tab. 17:1).

2.) Kamenná lichobežníková sekera s obdĺžnikovitým tylom, rezná hrana symetricky brúsená, so značným opotrebením; dĺžka: 6,3 cm, šírka: 5 cm, hrúbka: 1,5 cm, hmotnosť: 93 g (tab. 17:2).

3.) Železný polotovár s nepravidelným tvarovaním, ale dvomi zarovnanými stranami; dĺžka: 8,2 cm, šírka: 6,3 cm, hrúbka: 3,2 cm, hmotnosť: 216 g (tab. 17:3).

Literatúra: Čambal – Makarová 2020; Studeníková 2007.

Uloženie: Neznáme.

12. Smolenice 6 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: V juhovýchodnej časti akropoli hradiska, v pravo od depotu č. 5.

Typologická náplň:

1.) Bronzová loďkovitá spona typu Šmarjeta s dlhým zachycovačom, na lučíku v hornej časti zdobená pozdĺžnym, reliéfnym rebrovaním, po bokoch lučíku s okrasnými lištami, nad zachycovačom spevnená dvomi kruhovými lištami, chýba ihla, zachycovač je neúplný a na lučíku je perforácia nepravidelného tvaru; dĺžka: 5,1 cm (tab. 18:1).

2.) Bronzová oblúková spona s rombickým prierezom lučíku, na lučíku zdobená pozdĺžnym rebrovaním, na oboch koncoch lučíku priečnym rebrovaním, s dlhým zachycovačom, ihla nedochovaná; dĺžka: 6,4 cm (tab. 18:2).

3.) Bronzový náramok s prekrývajúcimi sa koncami, ktoré sú z oboch strán zdobené priečnym ryhovaním, je vyrobený z drôtu; $\varnothing$ drôtu: 0,35 cm, $\varnothing$ náramku: 4,2 cm (tab. 18:3).

4.) Bronzová tyčinka s kruhovou profiláciou na jednom konci ztepaná do obdĺžnikového profilu, v strede prehnutá; dĺžka: 5,4 cm, $\varnothing$ 0,25 cm (tab. 18:5).

5.) Bronzový zliatok nepravidelného tvaru; dĺžka: 1,7 cm, šírka: 1,5 cm, hrúbka: 1,3 cm, hmotnosť: 7 g (tab. 18:6).

6.) Železný predmet trojuholníkového tvaru s tenšou stranou vo štvorcovej profilácii, širšia strana je značne poškodená, zrejme sa jedná o čepeľ dláta; dĺžka: 6,9 cm, šírka: 2,2 cm, hrot s rozmermi: 0,4 x 0,4 cm, hmotnosť: 10 g (tab. 18:4).

7.) Železný polotovár s nepravidelným tvarovaním; dĺžka: 5,1 cm, šírka: 3,6 cm, hrúbka: 3,2 cm, hmotnosť: 120 g (tab. 18:7).

8.) Železný polotovár s nepravidelným tvarovaním; dĺžka: 5,7 cm, šírka: 5,2 cm, hrúbka: 2,4 cm, hmotnosť: 121 g (tab. 18:8).

Literatúra: Čambal – Makarová 2020.

Uloženie: Neznáme.

13. Smolenice 7 – „Molpír“, okr. Trnava

Hradisko kalenderberskej skupiny

Datácia: Ha D

Nálezový kontext: Neexistuje, spomenuté iba v literatúre, zrejme obeť detektorárov.

Typologická náplň: 47 ks železných zašpicatených polotovarov (hrivien), zrejme pre obchodné účely (tab. 19 – iba príklad).

Literatúra: Muller 2012; Studeníková 2007.

Uloženie: Neznáme.

14. Šterusy – „Orlie skaly“, okr. Piešťany

Výšinná lokalita

Datácia: Ha D

Nálezový kontext: Neexistuje, snád' v neobývanom skalnatom priestore prírodnej rezervácie Orlie skaly?

Typologická náplň:

1.) 2 ks bronzových koníkov s perforáciou v sedlovej časti, každý má inak tvarovaný chvost, telo, nohy, hrivu, hlavu, dokonca aj dierky má každý s iným priemerom – zrejme pre rozdielnu interpretáciu žrebca a kobyly? (tab. 20:1).

2.) 13 ks fragmentov keramických plastík zvierat – fragmenty telových častí býka, koňa, vtákov, ad.? (tab. 20:2).

3.) 5 ks miniatúrnych keramických cievok, rozličných tvarov, zakončení, ploché, valcové – zrejme symbol pradenia nite života? (tab. 20:3).

4.) 2 ks miniatúrnych keramických nádob, jedna v tvare halštatskej bezuchej amfory a druhá v tvare pohára (tab. 20:4).

5.) Miniatúrna keramická plastika rohoviny (parohoviny), možno býčia? (tab. 20:5).

6.) Miniatúrna keramická kosoštvorcová plastika s miernou miskovitou priehlbeninou v centrálnej časti, interpretovaná aj ako napodobenina štítovej spony (Čambal 2020, 37)? (tab. 20:6).

Literatúra: Čambal 2020.

Uloženie: SNM-Archeologické múzeum v Bratislave, pod evidenčnými číslami AP 84274–AP 84297.

15. Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“, okr. Trenčín

Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha C1a

Nálezový kontext: Neznámy, údajne nájdený detektorármi v priestore hradiska.

Typologická náplň:

- 1.) Železný nôž s esovito prehnutou čepeľou, ukončený mierne odsadeným trňom; dĺžka: 16,8 cm, šírka čepele: 1,7 cm, hrúbka čepele 0,25 cm, hmotnosť: 15,3 g (tab. 21:1; SNM-Archeologické múzeum Bratislava, ev. č. AP 75 650).
- 2.) Železný nôž s prehnutým chrbtom s drobnou dochovanou časťou trňa; dĺžka: 14,2 cm, šírka čepele: 2,8 cm, hrúbka čepele: 0,2 cm, hmotnosť: 14,68 g (tab. 21:2; SNM-Archeologické múzeum Bratislava, ev. č. AP 75 651).
- 3.) Železný nôž s prehnutým chrbtom, na čepeľi s krvným žliabkom a s výrazne odsadeným trňom; dĺžka: 10,4 cm, šírka čepele: 1,75 cm, hrúbka čepele 0,37 cm, hmotnosť: 13,29 g (tab. 21:3; SNM-Archeologické múzeum Bratislava, ev. č. AP 75 653).
- 4.) Železný kosák s prehnutým chrbtom a vertikálnym trňom rukoväte, ktorý je na konci zúžený a zahnutý do pravého uhla; dĺžka: 8,5 cm, šírka čepele: 1,66 cm, hrúbka čepele 0,28 cm, hmotnosť: 11,04 g (tab. 21:5; SNM-Archeologické múzeum Bratislava, ev. č. AP 75 652).
- 5.) Železné dlátko s tuľajkou ukončené plochým ostrím; dĺžka: 7,5 cm, šírka ostria: 1,2 cm, vonkajší $\varnothing$ tuľajky: 1,85 cm, vnútorný $\varnothing$ tuľajky: 1,6 cm, hmotnosť: 27,79 g (tab. 21:4; SNM-Archeologické múzeum Bratislava, ev. č. AP 75 654).
- 6.) Hrot železnej kopije listovitého tvaru, s tuľajkou kruhového prierezu, hrot má kosoštvorcový prierez a v spodnej časti po oboch stranách drobné otvory ($\varnothing$ otvorov: 0,4 cm), tuľajka je z jednej strany otvorená a spevnená na ústí polkruhovou objímkou; dĺžka: 28,8 cm, šírka listu hrotu: 4,7 cm, hrúbka listu hrotu: 1,6 cm, vonkajší $\varnothing$ tuľajky: 3,2 cm, vnútorný $\varnothing$ tuľajky: 2,7 cm, hmotnosť: nezistená (tab. 21:6; uloženie neznáme).

Literatúra: Čambal 2015.

Uloženie: SNM-Archeologické múzeum Bratislava.

16. Zástranie – „Straník“, okr. Žilina

Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha D

Nálezový kontext: Neznámy.

Typologická náplň:

1.) Železná sekera s tuľajkou, typ s kvadratickou tuľajkou, rovnobežnými hranami rozširujúcimi sa v poslednej štvrtine smerom k reznej hrane, vo všeobecnosti zodpovedá severoalpským formám (Stary, 1982, 47, obr. 10; Parzinger – Nekvasil – Barth, 1995, 268); dĺžka: 13,5 cm, šírka reznej hrany: 6,3 cm, rozmer tuľajky: 2,7 x 2,8 cm (tab.22:3).

2.) Železná sekera s tuľajkou, typ s kvadratickou tuľajkou, takmer s rovnobežnými hranami až k reznej hrane, vo všeobecnosti zodpovedá severoalpským formám (Stary, 1982, 47, obr. 10; Parzinger – Nekvasil – Barth, 1995, 268); dĺžka: 14,5 cm, šírka reznej hrany: 5,1 cm, rozmer tuľajky: 3,1 x 2,6 cm (tab. 2:4).

3.) Železný kosák s úzkou čepeľou, vertikálnym trňom s krátkou zahnutou bázou, bežný typ v celej východnej Európe, pôvodom zrejme zo stepných a lesostepných oblastí Bieloruska a Ukrajiny (Šramko, 1973, 158; Meľnikovskaja, 1967, 57; Studeníková 2007, 59); dĺžka: 30,1 cm, max. šírka: 3,0 cm (tab. 22:7).

4.) Železné kladivo s oválnou tuľajkou, mierne sa zužujúce smerom k úderovej ploche, úderová plocha opotrebením rozšírená; dĺžka: 10,4 cm, priemer úderovej plochy: $\varnothing$ 2,6 cm, vnútorný priemer tuľajky: 2,1 x 1,7 cm, vonkajší priemer tuľajky: 3,4 x 3,0 (tab. 22:2).

5.) Železná sekera s ramienkami, s oblúkovým tylom, s ramienkami takmer v strede sekery, porovnateľná s typovým radom III1A,1 podľa Wesseho typológie (Wesse 1990, tab. 24: 131); dĺžka: 20,9 cm, šírka čepele: 5,6 cm, šírka tylovej časti: 3,5 cm, dĺžka ramienok: 1,9 cm, šírka ramienok: 0,9 cm (tab. 22:1).

6.) Masívny, neuzavretý, oválny železný krúžok (náramok/nápažník?), zrejme liaty, s jedným koncom zrezaným, druhý s oválnym zakončením; vnútorný rozmer: 9,8 x 7,9 cm, $\varnothing$ suroviny: 2 cm (tab. 22:5).

7.) Fragment sekery s tuľajkou (?), nedochovaná tuľajka v celistvosti ani rezná plocha, možnosť aj iného typu náradia (Studeníková 2007, 57), pre neúplný stav je ťažko zaraditeľný; dĺžka: 9 cm, šírka 4,8 cm (tab. 22:6).

Literatúra: Studeníková 2007.

Uloženie: Súkromná zbierka?

Sporné a nepublikované depoty:

17. Abrahám – „–“ okr. Galanta

Nížinná lokalita, preskúmané halštatské pohrebisko

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: Neznámy, depot zakúpený do AU SAV zo zbierky J. Godoviča.

Typologická náplň:

1.) Bronzová hadovitá spona zo štvorhranného drôtu, so sedlovite prehnutým, zatočeným lučíkom a trojzávitovým vinutím, patka je roztepaným, zahnutým a na konci šikmo zrezaným predĺžením lučíku, kde vytvára po celej dĺžke zachycovač, vinutie s ihlou je dodatočne pripojené jedným bronzovým nitom k záhlavnej časti, v mieste spojenia sú koncové časti roztepané; dĺžka: 8,3 cm, výška: 3,5cm, dĺžka ihly: 6,5 cm (tab. 23:10, 24:1).

2.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s dutým lučíkom a predĺženou, kolmo zrezanou patkou, ktorá tvorí po celej dĺžke zachycovač, pri zachycovači a odstránenom vinutí sú po dvoch zväzkoch priečne ryté čiary, na hornej časti zachycovača je jemné šikmé rebrovanie, spodok záhlavnej časti (na mieste priečného zdobenja) je zbrúsený; dĺžka: 6,6 cm (tab. 23:5).

3.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s priečnym rebrovaním, v záhlavnej časti, na mieste vývalkovitého členenia je lučík dodatočne zvisle zbrúsený a je tam otvor po bronzovom nitovaní, ihla nie je zachovaná; dĺžka: 4,5 cm (tab. 23:4).

4.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s výzdobou priečného rebrovania v dvoch zväzkoch pri pätko a záhlavnej časti lučíku, výzdoba je na záhlavnej časti dodatočne zhrúsená s jedným otvorom pre nit (oprava), stopy po nite sú zrejmé aj pri pätko spony; bez metriky (tab. 23:8).

5.) Pätko z opravovanej bronzovej loďkovitej spony s otvorom pre nit, ňou je tvorený po celej dĺžke zároveň aj zachycovač spony, ktorý sa pri konci stáva plným a je priečne rebrovaný (náznak gombíkovitého ukončenia). Vyššia hrana zachycovača je husto šikmo rebrovaná; dĺžka: 5,1 cm (tab. 23:9).

6.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s dutým lučíkom, vyplneným železným troskovitým jadrom, ktoré je deformované (druhotným ohňom?), lučík je na dvoch koncoch zdobený dvoma zväzkami rytého rebrovania, oddelených rebrovitým vývalkom, pri záhlavnej časti je výzdoba zbrúsená nadol a otvor, v ktorom sa nachádza zvyšok železného nitu (pôvodná oprava?), ihla a zachycovač nedochovaný; dĺžka: 5,3 cm (tab. 23:3).

7.) Fragment bronzovej oblúkovitej spony s plným lučíkom a odsadeným zachycovačom od pätky, ukončenej dvojkónickým gombíkom, lučík je kvadratického prierezu, je od vinutia a pätky gombíkovite oddelený, v strede zosilnený a zdobený tromi rebrami, obe časti lučíka sú husto priečne ryté. Podobná výzdoba sa nachádza pred gombíkovitým ukončením patky a na zachycovači; dĺžka: 4,8 cm (tab. 23:7, 24:2).

8.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s dutým lučíkom, na vonkajšej strane pri koncoch zdobenej priečne rytým rebrovaním (v strede náznakovite oddelenými väčším rebierkom na dva a dva zväzky), pätko so zachycovačom bola ku spone dodatočne pripojená (otvor po nite, ku spone azda patrí zachycovač **č. 5**); dĺžka 4,2 cm (tab. 23:1).

9.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s dutým lučíkom, vo vnútri s obojstranným, náznakovitým mostkovitým prechodom do koncových častí (päťka vinutia), na vonkajšej strane pri koncoch zdobeným dvoma zväzkami priečne rytých čiar, ktoré sú oddelené vývalkovitým rebrom, pozdĺžne v strede lučíku prebieha plastické rebro, pôvodne možno priečne presekávané (stopy po výraznom opotrebovaní), záhlavná časť lučíka je kolmo zbrúsená, časť pri päťke má zbrúsené boky a otvor, v ktorom je zachovaný bronzový nit, z pôvodnej päťky sa zachovala kruhovito vyseknutá časť; dĺžka: 4,2 cm (tab. 23:2).

10.) Fragment bronzovej loďkovitej spony s plným, šesťuholníkovite hraneným lučíkom, v strede s tromi gombíkovitými výbežkami, záhlavná časť lučíka je obojstranne zvisle zrezaná a má otvor pre nit; rozhranie odlomenej päťky a lučíka je zdobené zväzkami priečne rytých čiar; dĺžka: 3,2 cm (tab. 23:6, 24:3).

Literatúra: Paulík 1960, Studeníková 2001.

Uloženie: AU SAV v Nitre.

18. *Hurbanovo – „–“, okr. Komárno*

Depot alebo hrob? V nížinnej lokalite.

Datácia: Ha D1

Nálezový kontext: Neznámy.

Typologická náplň:

1.) Bronzová loďkovitá spona s dlhým zachycovačom a kosoštvorcovou konštrukciou lučíku, v centrálnej časti lučíku sa nachádzajú po oboch stranách drobné gombíkovité výčnelky, so zachovanou ihlou; dĺžka: 6,1 cm, výška: 1,9 cm (tab. 25:1, 26:3).

2.) Bronzová loďkovitá spona s dlhým zachycovačom a kosoštvorcovou konštrukciou lučíku, v centrálnej časti lučíku sa nachádzajú po oboch stranách drobné gombíkovité výčnelky, so zachovanou zlomenou ihlou; dĺžka: 6,3 cm, výška: 2,3 cm (tab. 25:2, 26:4).

3.) Bronzová loďkovitá spona s dlhým zachycovačom a kosoštvorcovou konštrukciou lučíku, v centrálnej časti lučíku sa nachádzajú po oboch stranách drobné čočkovité výčnelky, so zachovanou ihlou; dĺžka: 5,8 cm, výška: 2,3 cm (tab. 25:3, 26:2).

4.) Menšia bronzová loďkovitá spona s dlhým zachycovačom a kosoštvorcovou konštrukciou lučíku, v centrálnej časti lučíku sa nachádzajú po oboch stranách drobné gombíkovité výčnelky, so zachovanou ihlou a neúplným zachycovačom; dĺžka: 4 cm, výška: 1,6 cm (tab. 25:5, 26:1).

5.) Bronzový kruhový náramok neuzavretý s vrúbkovaním, plankonvexný tvar drôtu; vnútorný $\varnothing$: 4,1 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,3 cm (tab. 25:7, 26:14)

6.) bronzový kruhový náramok neuzavretý s vrúbkovaním, plankonvexný tvar drôtu; vnútorný $\varnothing$: 4 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,3 cm (tab. 25:10, 26:17).

- 7.) Bronzový náramok liaty s rebrami, ktoré sú nepravidelne usporiadané po obvode, plankonvexný tvar kruhovej liatiny; vnútorný $\varnothing$: 4,2 cm, $\varnothing$ liatiny: 0,6 cm (tab. 25:15, 26:20).
- 8.) Bronzová kruhová platnička s ozdobnou pravidelnou bodkovanou toreutikou po obvode i vo vnútornej časti, v stredovej časti vypuklina s jedným gravírovaným bodom (fragment terčovitej spony?); $\varnothing$: 3,6 cm (tab. 25:8, 26:16).
- 9.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, s jednou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 2,4 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:11, 26:7).
- 10.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, so štvoritou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 2,7 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:12, 26:13).
- 11.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, s trojitou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 2,4 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:13, 26:6).
- 12.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, so štvoritou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 2,6 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:16, 26:12).
- 13.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, so štvoritou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 3,1 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:17, 26:5).
- 14.) Bronzová špirálovitá, kruhová ozdoba z drôtu, s jednou špirálou; vnútorný $\varnothing$: 2,6 cm, $\varnothing$ drôtu: 0,2 cm (tab. 25:18, 26:11).
- 15.) Bronzový liaty krúžok kruhového prierezu; vnútorný $\varnothing$: 1,3 cm, $\varnothing$ liatiny: 0,3 cm (tab. 25:6, 26:9).
- 16.) Bronzový liaty krúžok kruhového prierezu; vnútorný $\varnothing$: 1,1 cm, $\varnothing$ liatiny: 0,3 cm (tab. 25:9, 26:10).
- 17.) Bronzový liaty krúžok kosoštvorcového prierezu; vnútorný $\varnothing$: 1 cm, rozmer liatiny: 0,3 x 0,3 cm (tab. 25:14, 26:8).
- 18.) Železný masívny krúžok kruhového prierezu, značne zkorodovaný; $\varnothing$: 1,7 cm, $\varnothing$ liatiny: 0,5 cm (tab. 25:4, 26:15).

Literatúra: Studeníková 2001.

Uloženie: Neznáme.

19. Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“, okr. Prievidza
Hradisko lužickej kultúry

Datácia: Ha C2–D1

Nálezový kontext: ?

Typologická náplň:

1.) Bronzová harfovité spona s dvadsaťdvašpirálovým vinutím, s drobným priečnym ryhovaním na boku lučíku, ukončené po oboch stranách výraznejšie vygravírovanou krovkou a tromi priečnymi ryhami; mierky: ? (tab. 27).

2.) Železná sekera s ramienkami, ramienka v prvej tretine od tyla zatočené do vnútornej strany sekery, tyl je tiež mierne deformovaný, podľa Wesseho sa jedná zrejme o typ III3 A (Wesse 1990, 79), mierky: ? (tab. 28; príloha 3).

Literatúra: Nepochikované.

Uloženie: Súkromná osoba.

20. Žaškov – „–“, okr. Dolný Kubín

Nížinná lokalita v horskom údolí

Datácia: Ha C?

Nálezový kontext: Pri výkopových prácach na prípravu cestného ťahu do Dolného Kubína, nájdený robotníkmi r. 1876, halštatské artefakty dokopal na inkriminovanom mieste M. Kubínyi (podľa zápisu v evidenčnej knihe SNM v Martine).

Typologická náplň:

1.) Bronzový krúžok so 4 očkami na obvode; vnútorný $\varnothing$ krúžku: 2,6 cm, vnútorný $\varnothing$ očka: 0,6 cm (tab. 28:1; SNM v Martine ev. č. A-03514).

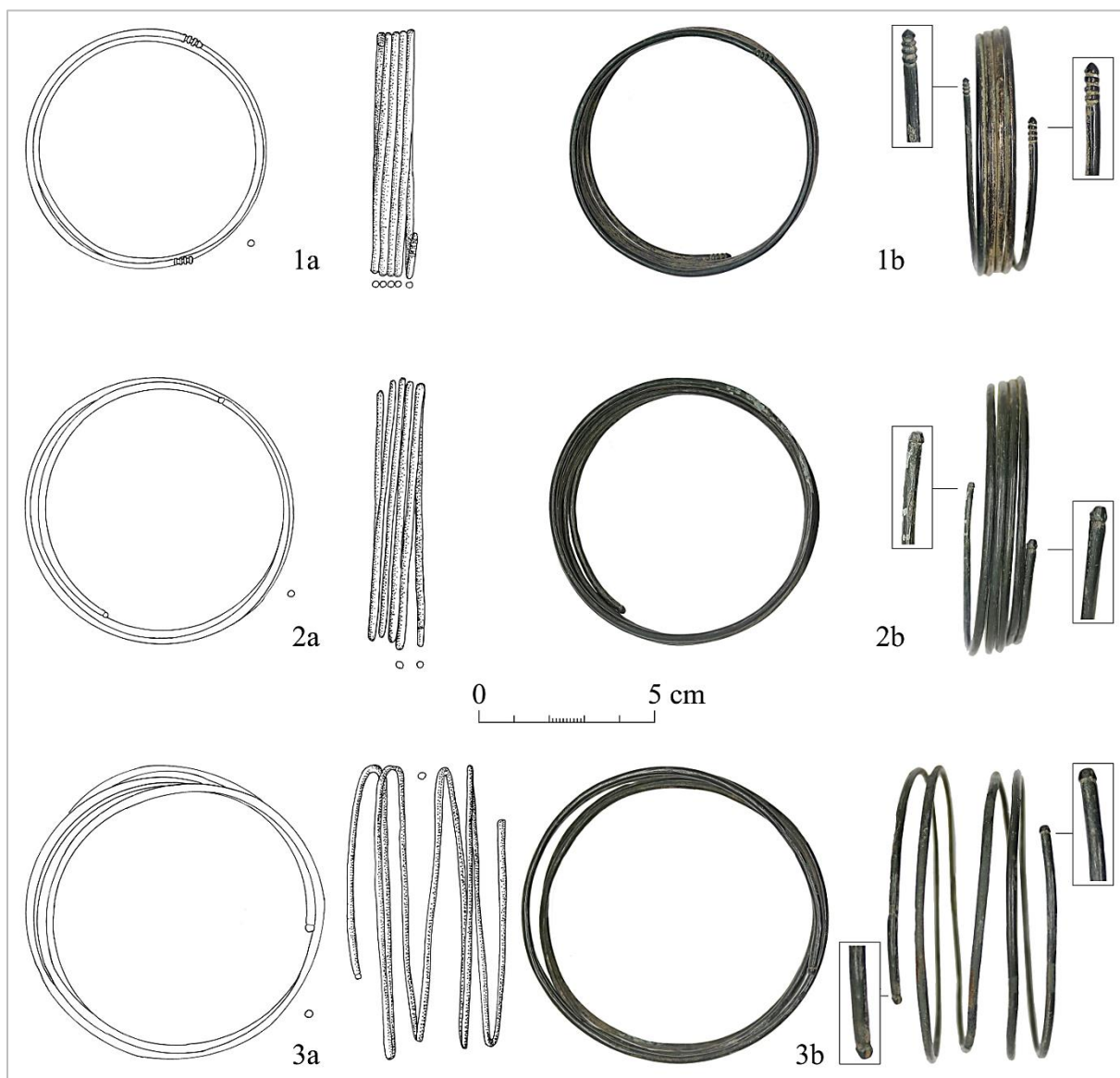
2.) Bronzový krúžok so 6 očkami nepravidelne uloženými na obvode; vnútorný $\varnothing$ krúžku: 2,6 cm, vnútorný $\varnothing$ očka: 0,6 cm (tab. 28:2; SNM v Martine ev. č. A-03515).

3.) Bronzová puklica s protiľahle elipsovými výrezmi; $\varnothing$: 4,1 cm (tab. 28:3; SNM v Martine ev. č. A-03510).

Literatúra: Čaplovič 1987.

Uloženie: SNM v Martine.

16. Přílohy

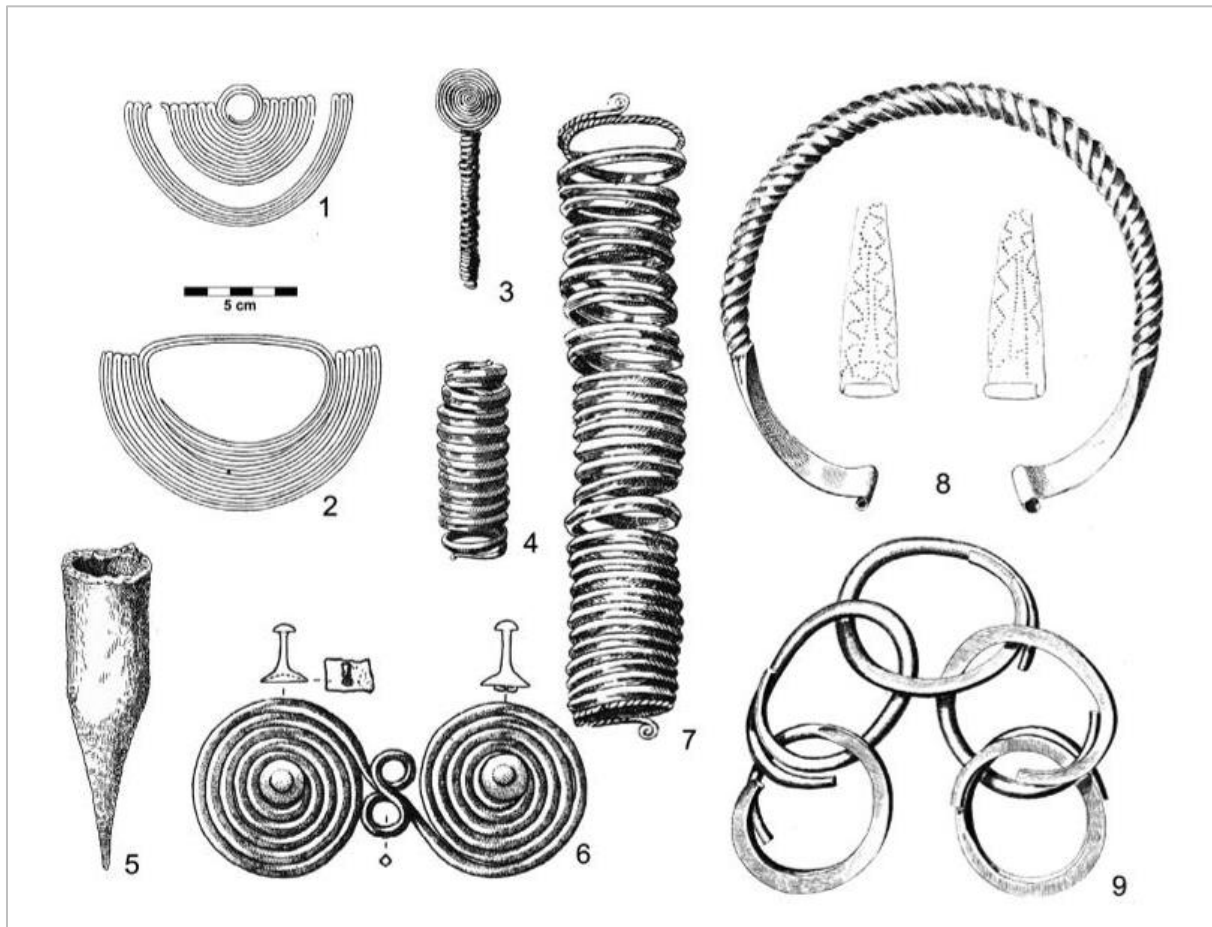
Tab.1: Buková/Smolenice – „Záruby“. Šperkový depot. Bronzové špirálovité náramky zakončené rebrovaním nebo hlavičkou (1–3) (Čambal – Makarová 2020a, obr. 2).

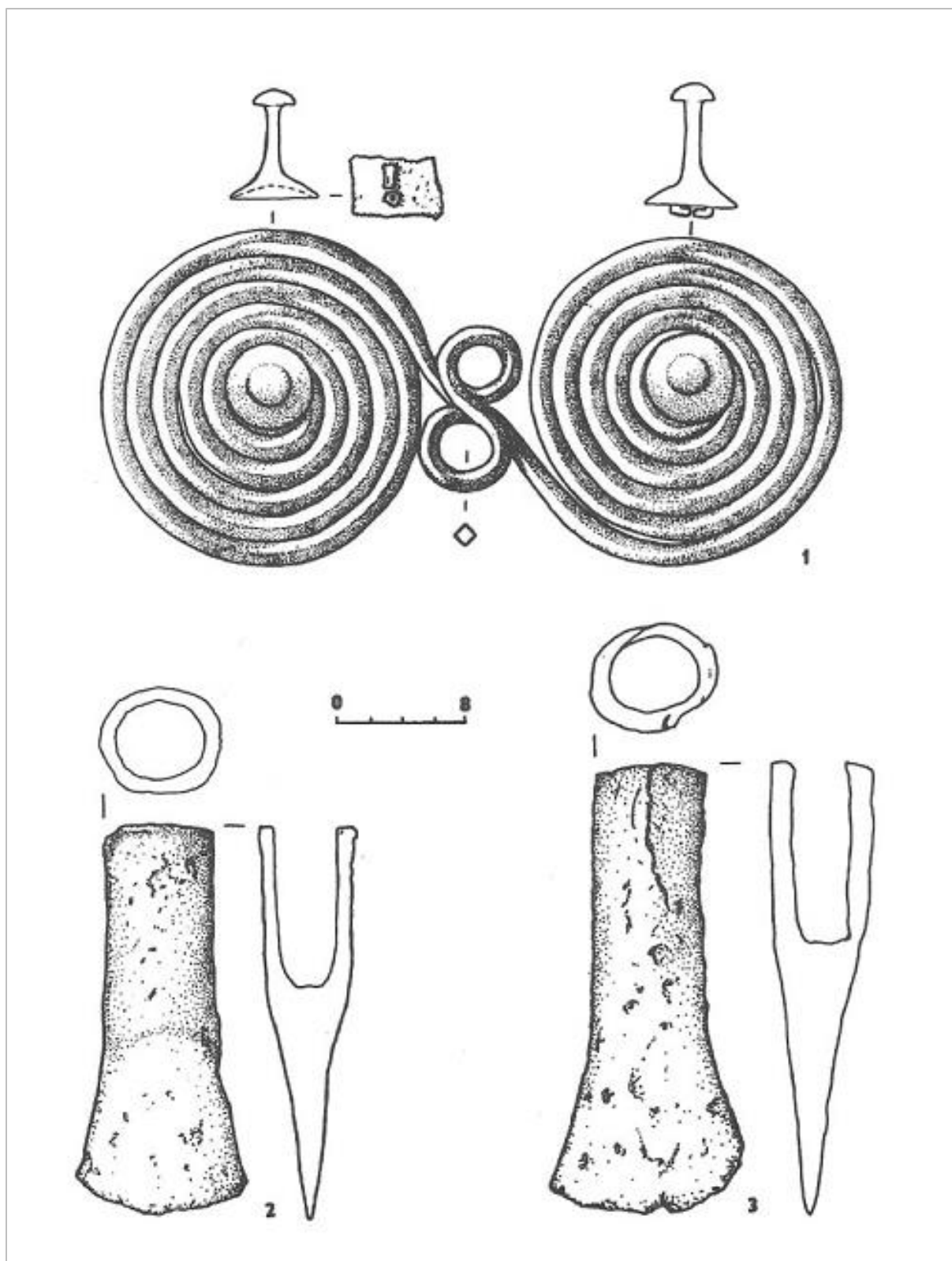
Tab. 2: Istebné – „Hrádok“. Šperkovaný depot. Bronzové prelamované ozdoby (1–2), bronzové tordované diadémy s tepanými koncami, zakončené dvojitou ružicou (3, 10, 13, 18), bronzové diadémy zakončené veľkou ružicou (4, 11), bronzové náramky liate s rebrami (5–6), bronzová ihlica zakončená špirálovou ružicou (7), bronzové špirálovité náramky/nápažníky z tenkého drôtu (8–9), bronzový nákrčník s drobnými ružicami na koncoch (12), bronzové špirálovité náramky z hrubého drôtu (14–15), bronzové krúžky (16), bronzový nákrčník s pečatidlovými hlavicami na koncoch (17) (foto: J. Dubec).

Tab. 3: Krásna Hôrka – „–“.Kombinovaný depot šperkov a zbraní/nástrojov. Železné polotovary/lupy (1), veľké bronzové polkruhové ozdoby z drôtu (2–5), bronzové gombíky (6–9), bronzové špirálky zakončená ružicou (10), bronzové špirálovité náramky/nápažníky (11–12), bronzové jednošpirálové kruhy stanominského typu (13), bronzové tordované nákrčníky s tepaným zdobením na sploštených koncoch (14–15), veľká bronzová okuliarovitá spona s osmičkovitou slučkou v strede (16). Neoznačené predmety pochádzajú z ďalšieho depotu, z doby bronzovej, Krásna Hôrka – „Medvedzie“ (foto: J. Dubec).

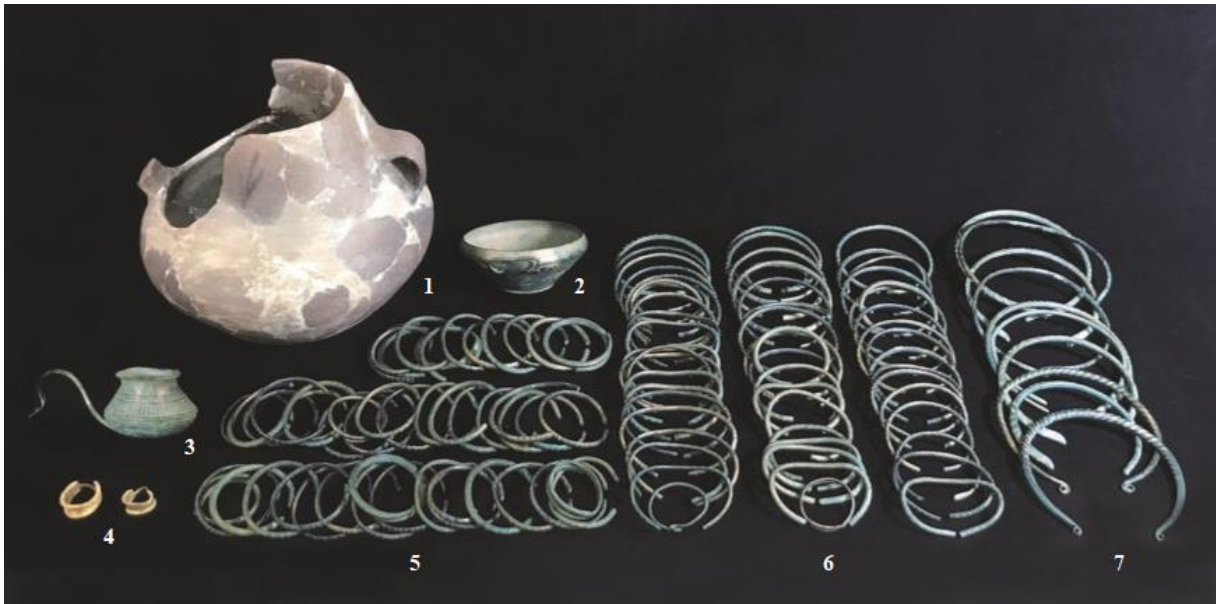

Tab. 4: Krásna Hôrka – „–“.Kombinovaný depot šperkov a zbraní/nástrojov. Veľké bronzové polkruhové ozdoby z drôtu (1–2), bronzová špirálka zakončená ružicou (3), bronzová špirálka (4), železná sekera s okrúhlou tuľajkou (5), veľká bronzová okuliarovitá spona s osmičkovitým uzlením v strede (6), bronzový špirálovitý náramok/nápažník s drobnou ružicou na oboch koncoch (7), bronzový tordovaný nákrčník s tepaným zdobením na sploštených koncoch (8), bronzové jednošpirálové kruhy stanominského typu (9) (Danielová 2018, Fig. 5).

Tab. 5: Krásna Hôrka – „–“. Kombinovaný depot šperkov a zbraní/nástrojov. Veľká bronzová okuliarovitá spona s osmičkovitým uzlením v strede (1), železné sekery s okrúhlou tuľajkou (2–3) (Studeníková 2000, Abb. 1).

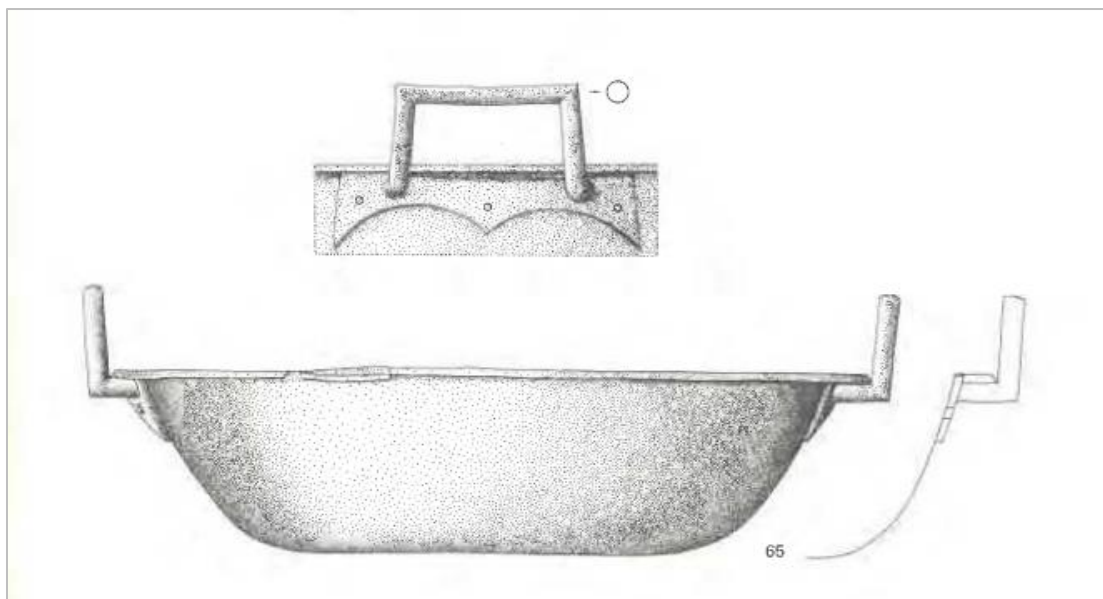

Tab. 6: Nitrianska Blatnica 2 – „Marhát“. Šperkovaný depot. Keramická amfora (1), bronzová miska typu Baumgarten (2), bronzová šálka typu Hallstatt (3), zlaté náušnice typu Šarengrad (4), bronzové kruhové náramky/nápažníky s výzdobou (5), bronzové sedlovité náramky/nápažníky s výzdobou (6), bronzové tordované nákrčníky (7) (Ondrkál 2020, Fig. 1).

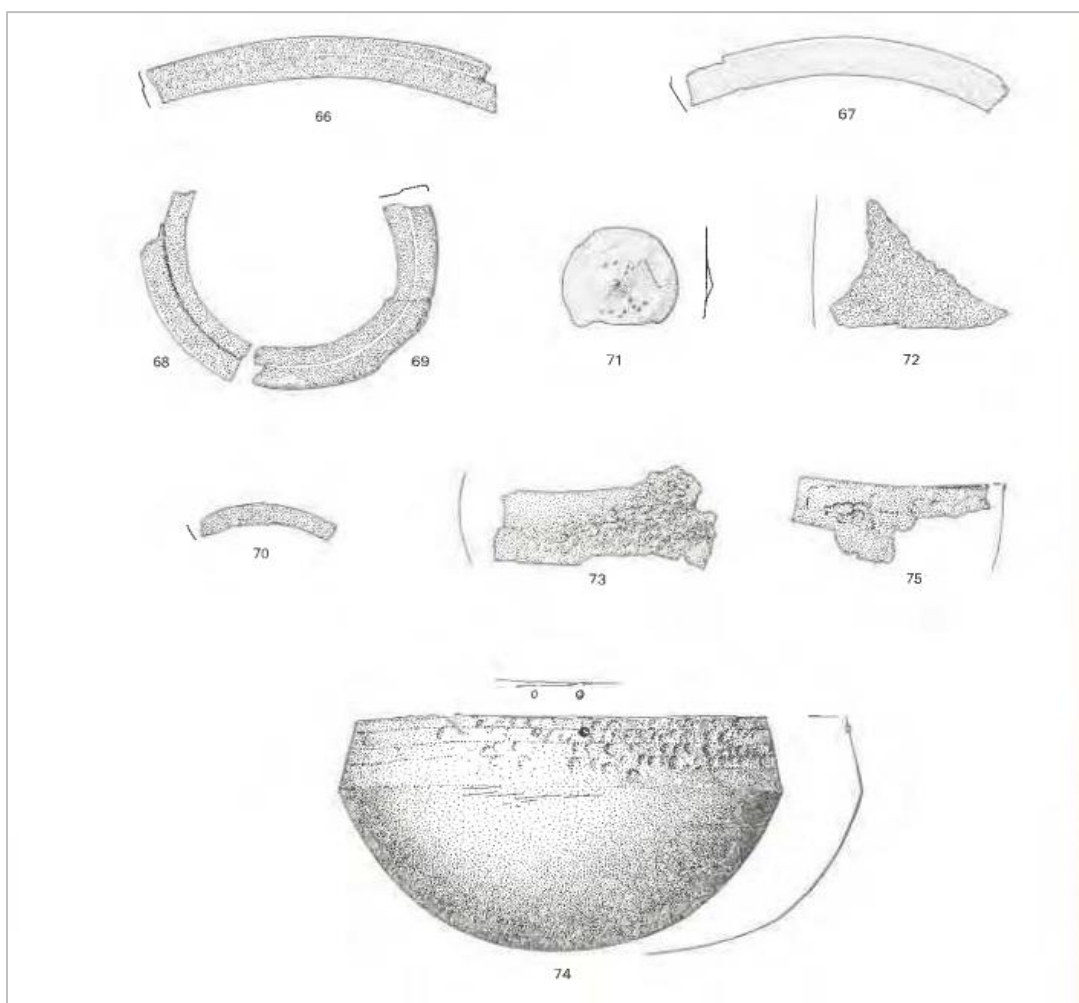

Tab. 7: Nováky – „-“. Kuchynsko-servírovací depot. Bronzový kotlík a bronzová tripoda bez nožičiek (foto: J. Dubec).

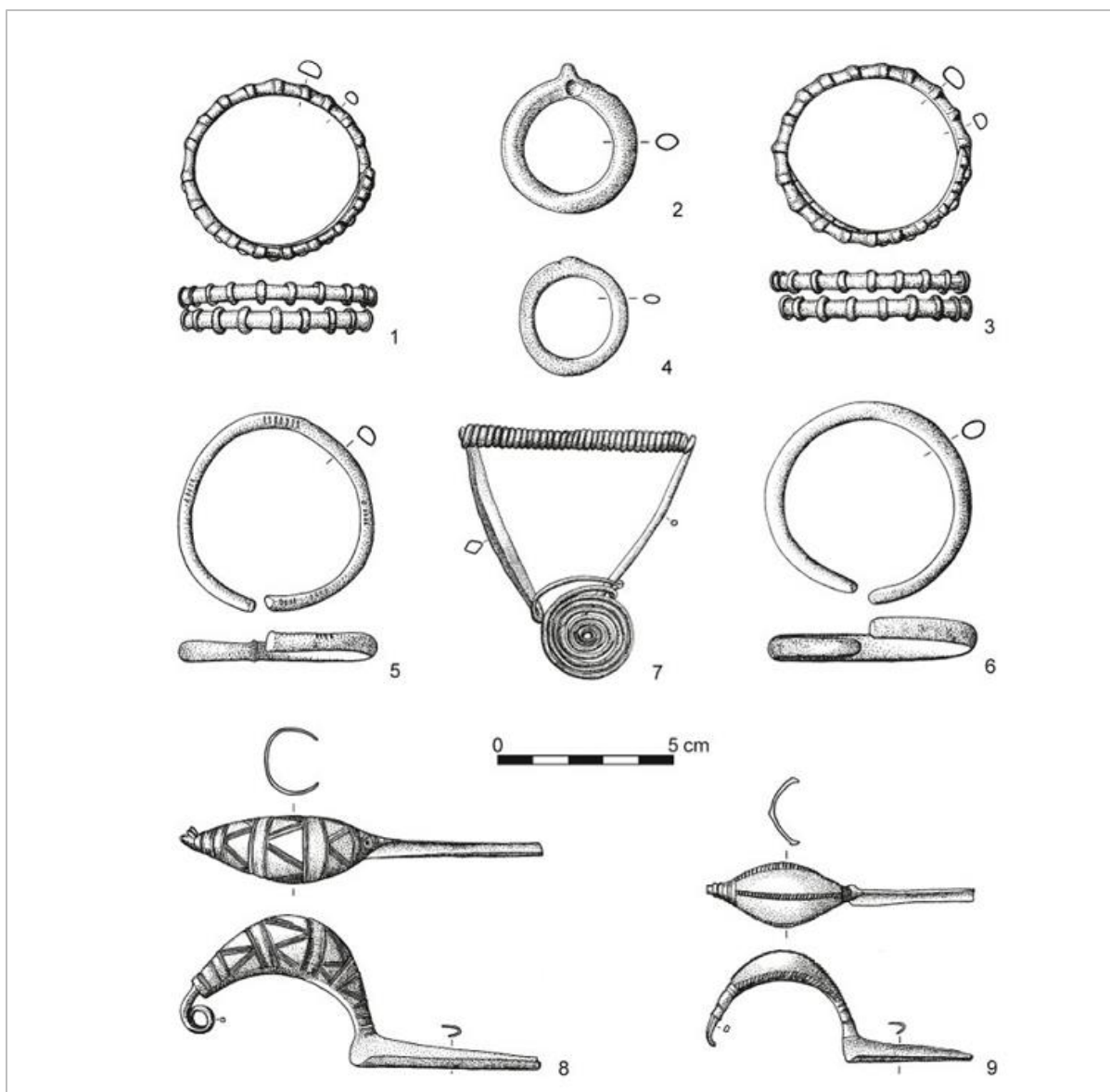
Tab. 8: Nováky – „–“. Kuchynsko-servírovací depot. Bronzová tripoda bez zachovaných nožičiek (65) (Novotná 1991, Taf. 13).

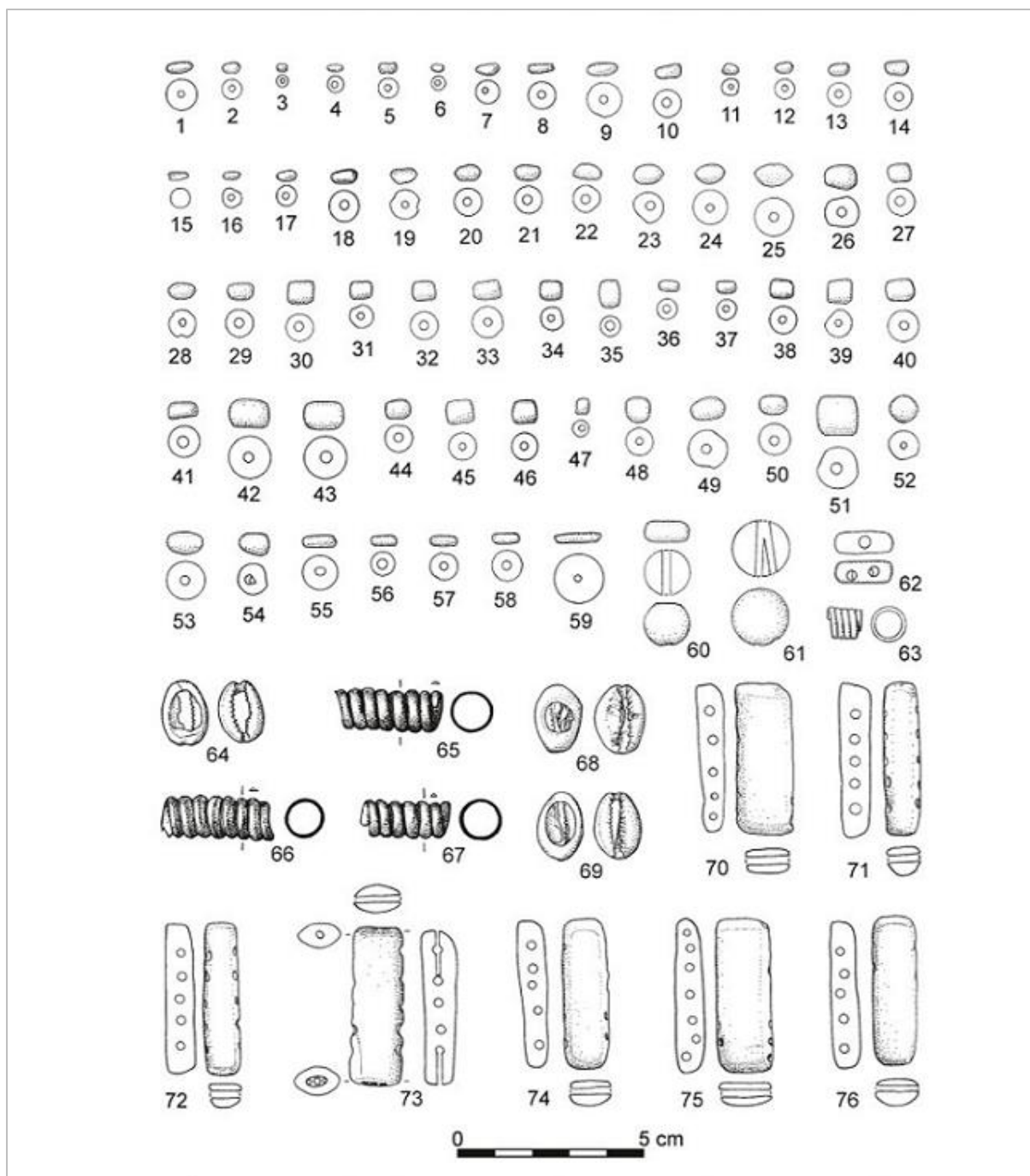
Tab. 9: Nováky – „–“. Kuchynsko-servírovací depot. Fragменты бронзовых nádob (66–73, 75) Bronzový kotlík (74) (Novotná 1991, Taf. 14).

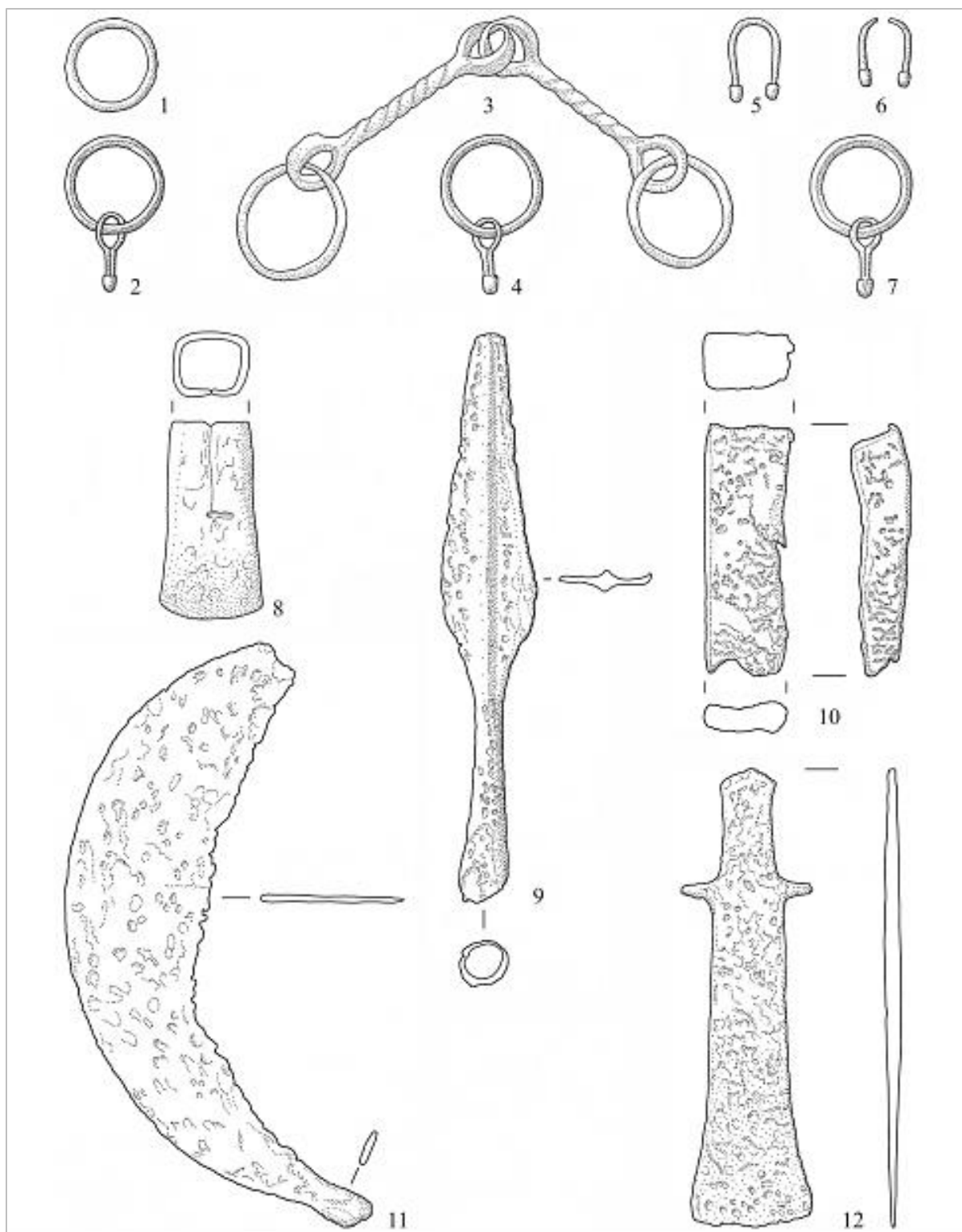
Tab. 10: Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“. Šperkový veľmožský depot (Pieta – Veliáčik 2014, obr. 9).

Tab. 11: Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“. Šperkovaný depot. Bronzové rebrované náramky/nápažníky (1, 3), bronzové krúžky (2, 4), bronzový náramok s ryhováním (5), bronzový hladký náramok (6), bronzová harfovité spona typu Roggendorf (7), Bronzová loďkovitá spona so zdobením na lučíku (8), bronzová loďkovitá spona typu Šmarjeta (9) (Pieta – Veliačik 2014, obr. 7).

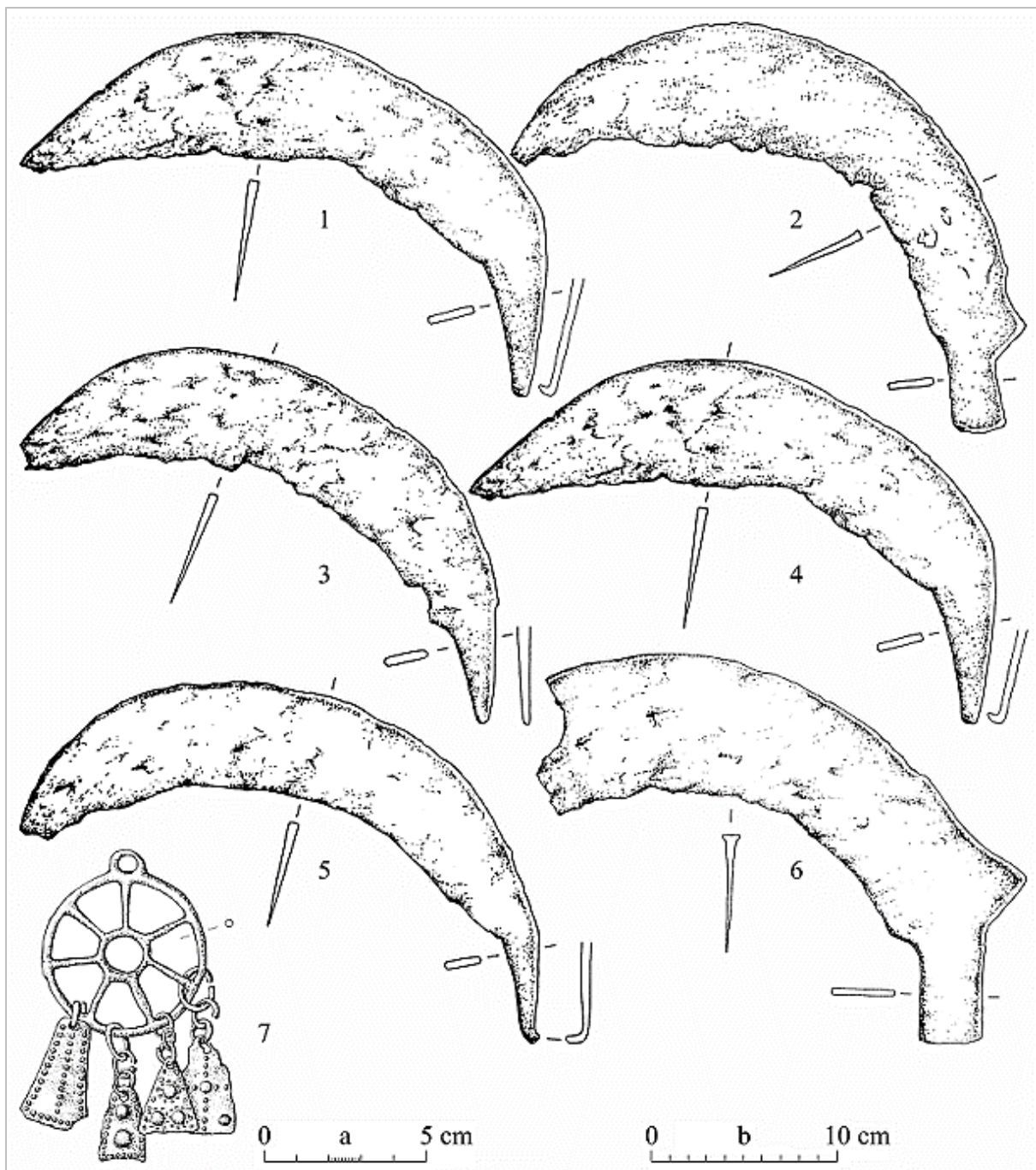

Tab. 12: Sklabinský Podzámok 2 – „Katova skala“. Šperkový depot. Výber drobných artefaktov, ktoré tvorili náhrdelník. Jantárové koráliky (1–61), jantárové rozdeľovače (62, 70–76), mušle kauri (64, 68, 69), bronzové špirálky (63, 65–67) (Pieta – Veliáčik 2014, obr. 8).

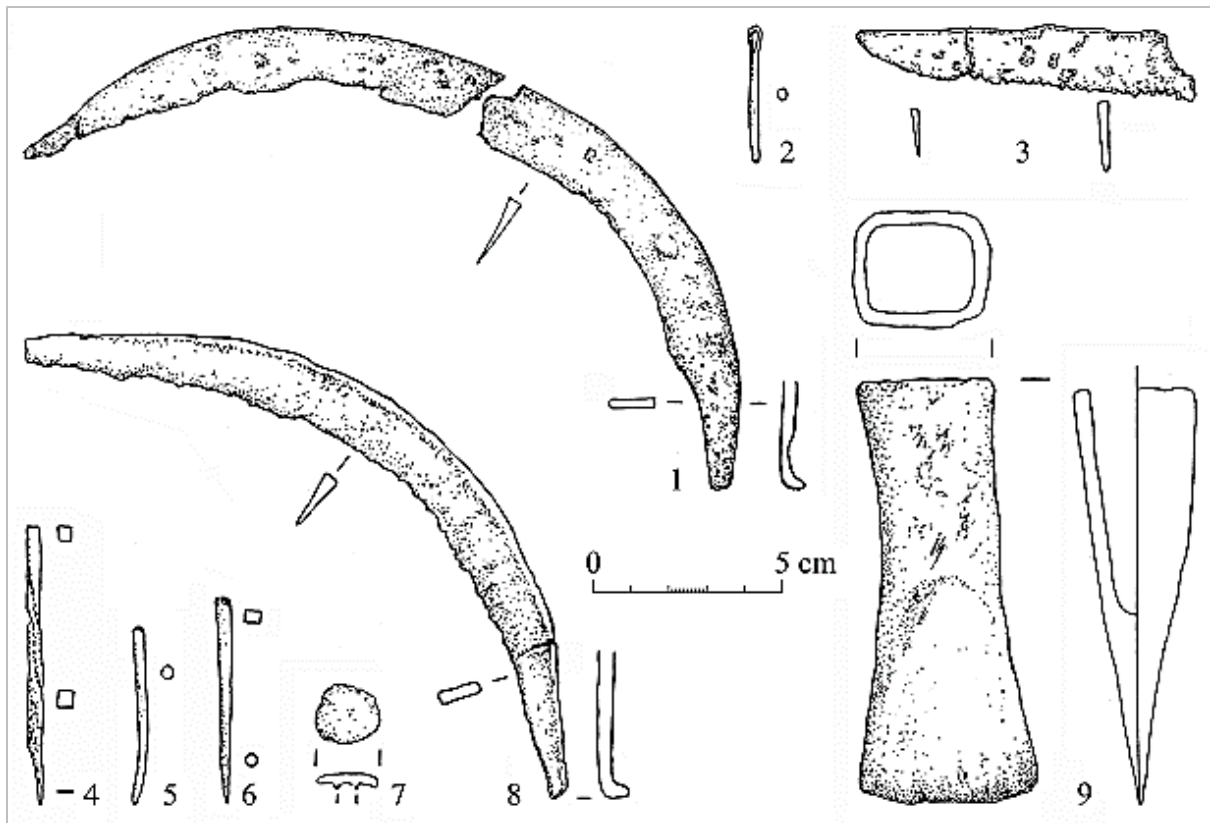

Tab. 13: Smolenice 1 – „Molpír“: Kombinovaný depot konského postroja, zbraní a nástrojov. Železné súčasti konského postroja (1, 2, 4–7), železné torčované zubadlo (3), železná sekera s kvadratickou tuľajkou (8), železná kopija (9), železný klin/polotovar (10), železný kosák s vodorovným trňom/jazykom (11), železná sekera s ramienkami (12) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 3).

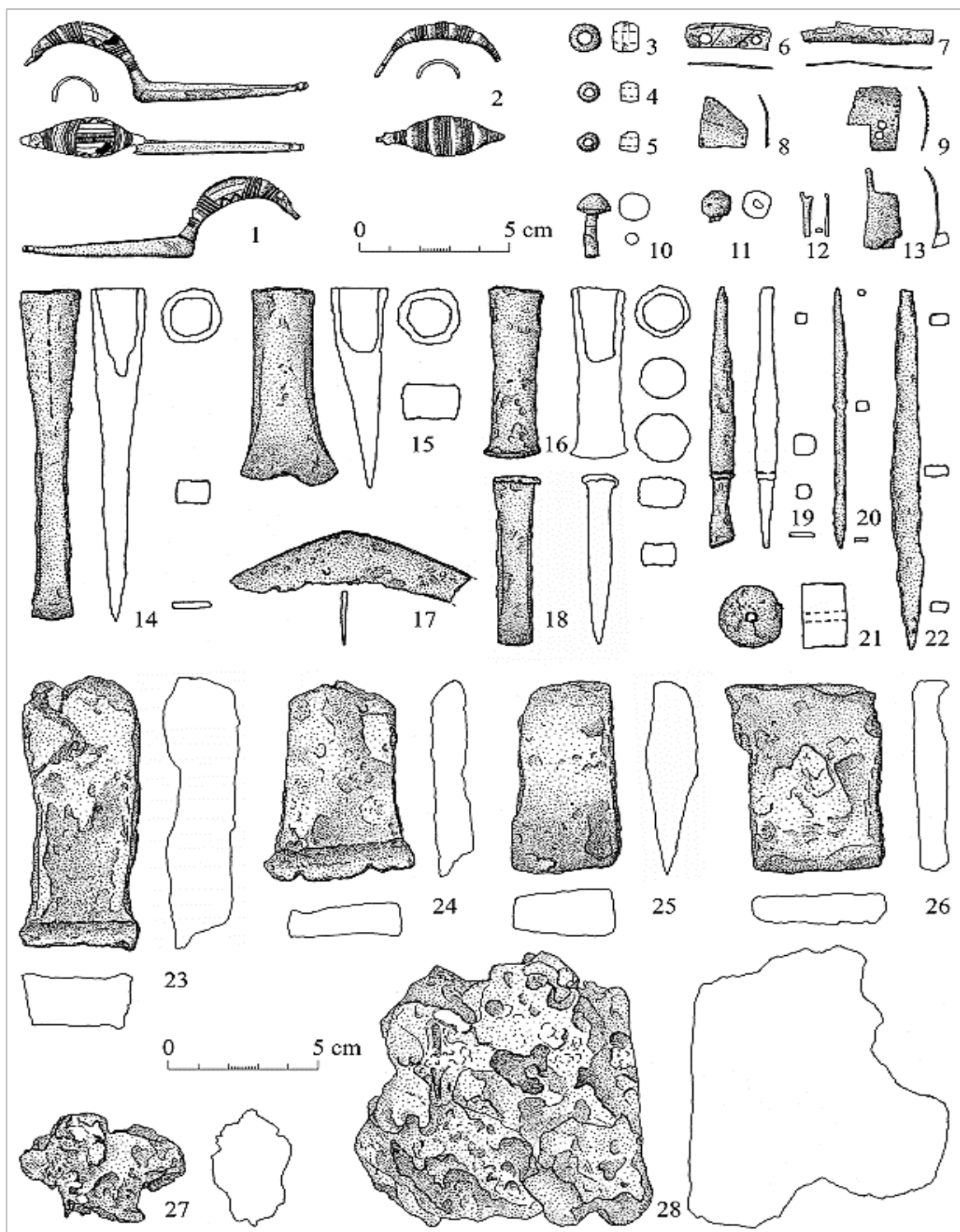

Tab. 14: Smolenice 2 – „Molpír“. Kombinovaný depot nástrojov a šperkov. Železné kosáky s vodorovným tŕňom (1, 3–4, 5), železné kosáky s jazykovitou rukoväťou a bočným tŕňom (2, 6), bronzový prelamovaný závesok s tepanými príveskami (7) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 4).

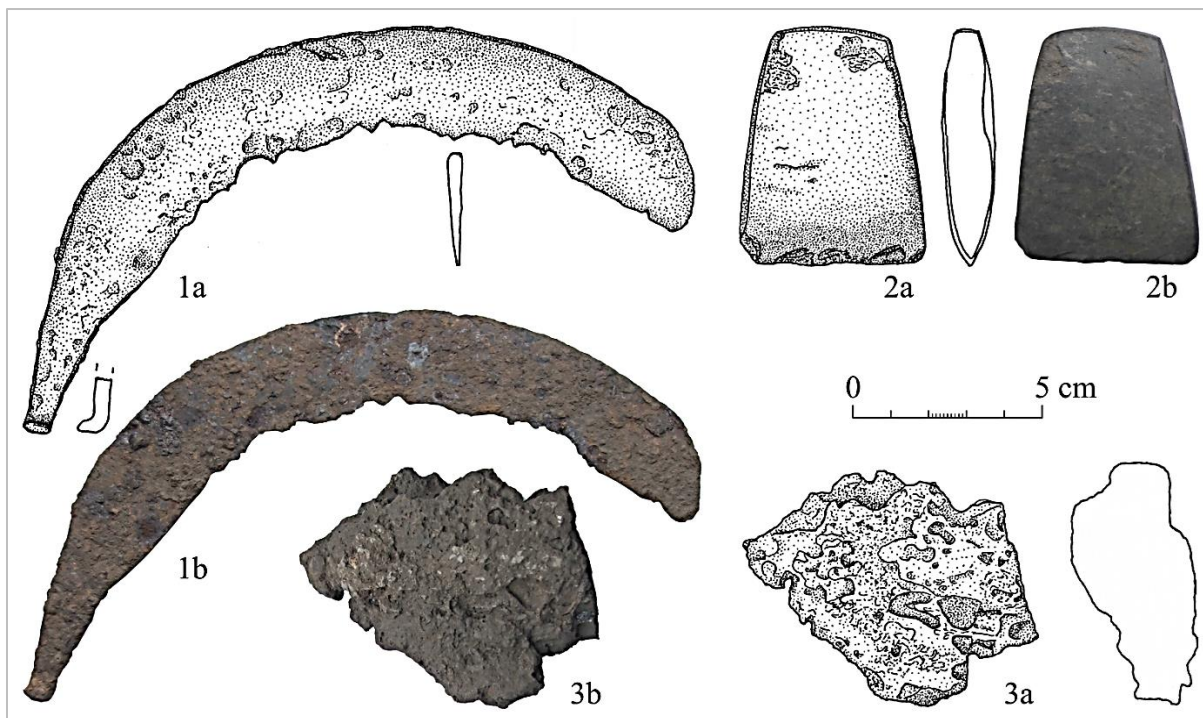

Tab. 15: Smolenice 3 – „Molpír“. Remeselný/výrobný depot. Kosáky s vertikálnym trňom (1, 8), ihla (2), nôž/pilka (3), dlátko (4), tyčinka (5), šidlo (6), gombík (7), sekera s kvadratickou tuľajkou (9) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 5).

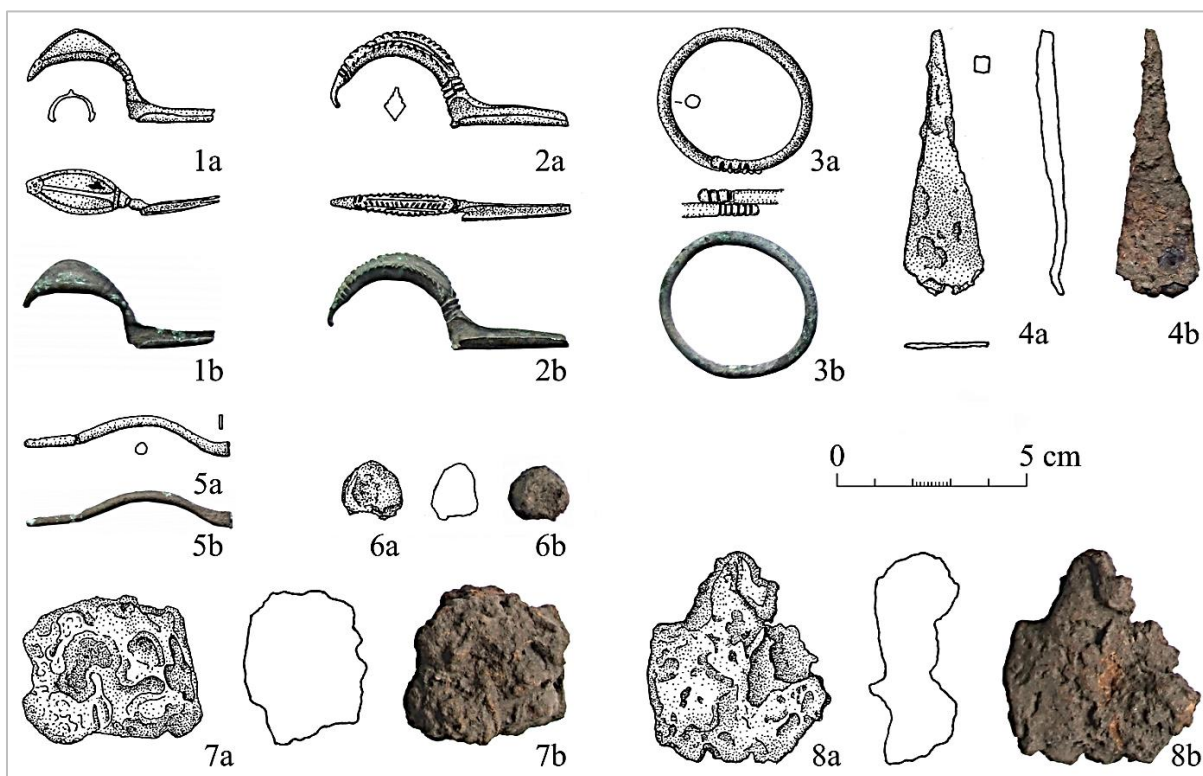

Tab. 16: Smolenice 4 – „Molpír“. Kombinovaný depot šperkov, nástrojov a polotovarov. Bronzová loďkovitá spona s trojdielnou výzdobou (1), bronzová loďkovitá spona s priečnym rebrovaním (2), bronzové koráliky (3–5), bronzové pliešky (6–9, 12, 13), bronzová ihlica/nit (10), hlavica ihlice (11), železné dlátko s kruhovou tuľajkou (14), železná sekera s kruhovou tuľajkou (15), železné kladivo s kruhovou tuľajkou (16), železný nôž (17), železné dláto (18), železné rydlo (19, 20), železný valček (21), železný klin (22), železné polotovary/lupy (23–26), železné troskovité koláče/polotovary (27–28) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 6).

Tab. 17: Smolenice 5 – „Molpír“. Remeselný depot: železný kosák s vodorovným trňom (1), kamenná brúsená sekera (2), železný polotovar (3) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 8).

Tab. 18: Smolenice 6 – „Molpír“. Remeselný depot. Bronzová loďkovitá spona typu Šmarjeta (1), bronzová oblúkovitá spona s rombickým prierezmom a zdobením (2), bronzový náramok s ryhami na koncoch (3), železný predmet (4), železná tyčinka (5), bronzový zliatok/ingot (6), železné polotovary (7–8) (Čambal – Makarová 2020b, Fig. 9).

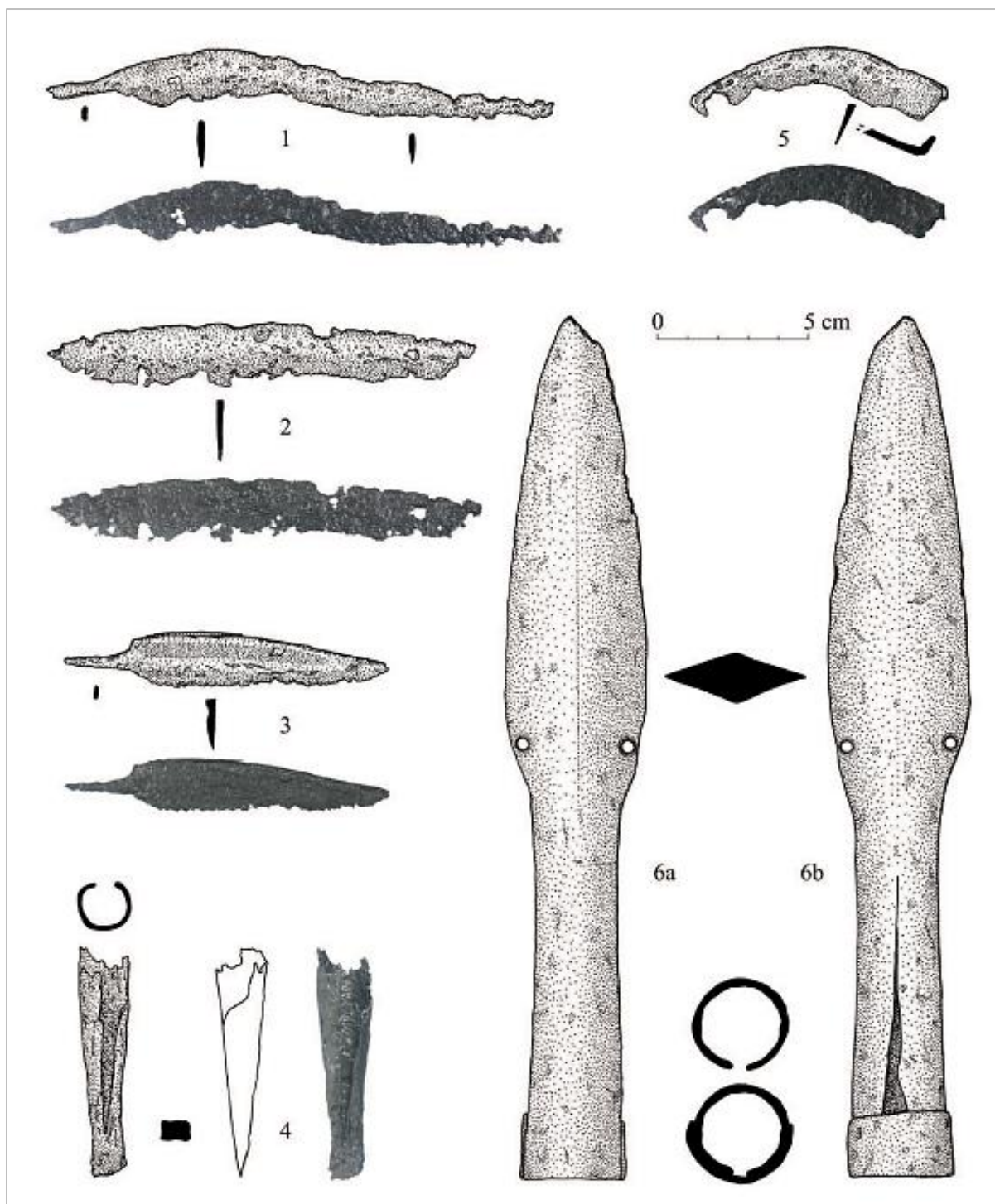

Tab. 19: Smolenice 7 – „Molpír“. Výrobný depot (podľa: Müller 2012, 36; Studeníková 2007, 62). Príklad podobných železných polotovarov/dvojhrých hrívien z doby halštatskej (zdroj: www.tf.uni-kiel.de).

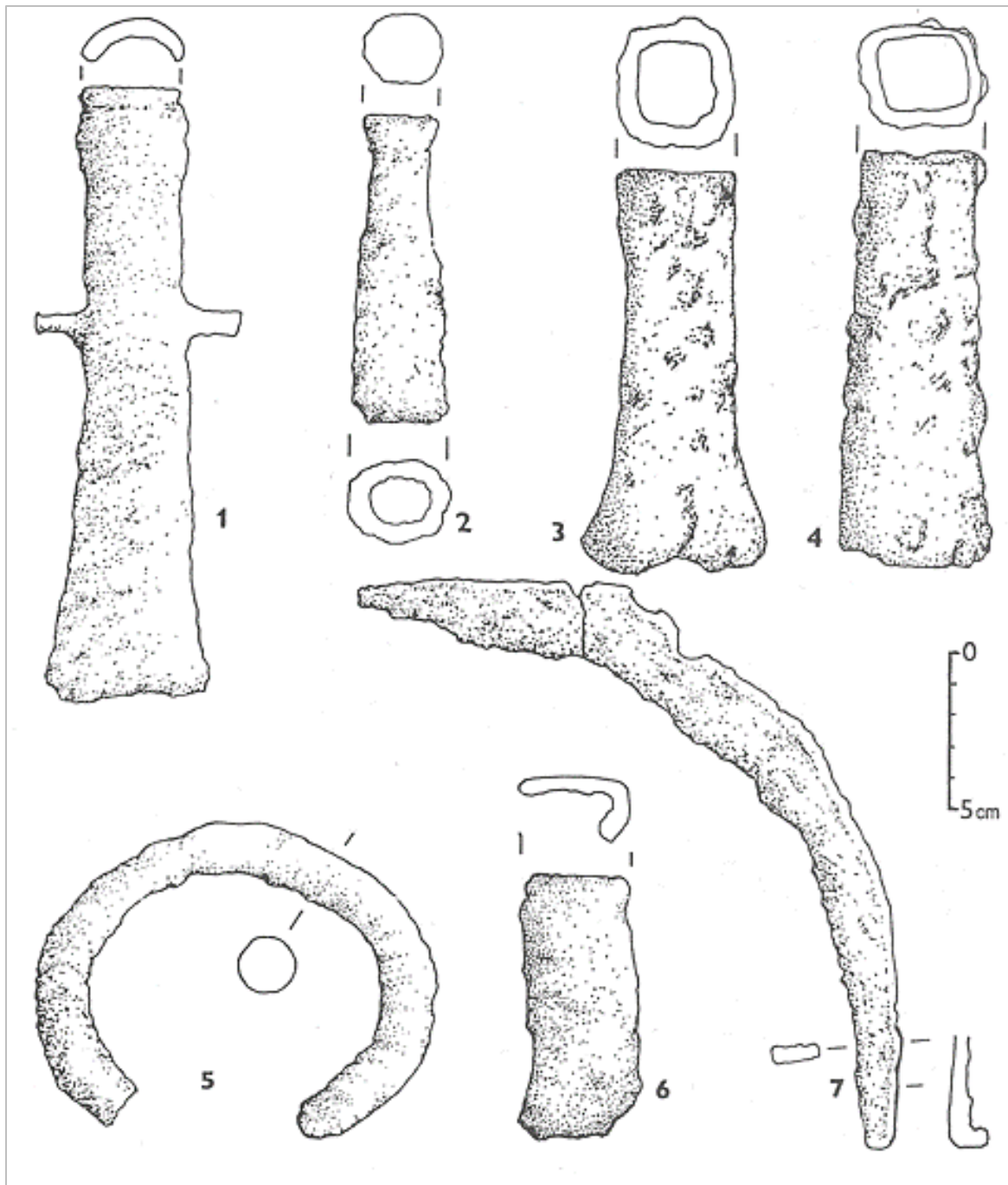

Tab. 20: Šterusy – „Orlie skaly“. Kombinovaný depot bronzových a hlinených predmetov. Bronzové plastiky koní (1a–1b), hlinené plastiky zvierat (koní?) (2a–2m), hlinené cievky (3a–3e), hlinené plastiky nádob (4a–4b), hlinená plastika (5), hlinený kosoštvorec (6) (foto: R. Čambal, úpravy: J. Dubec).

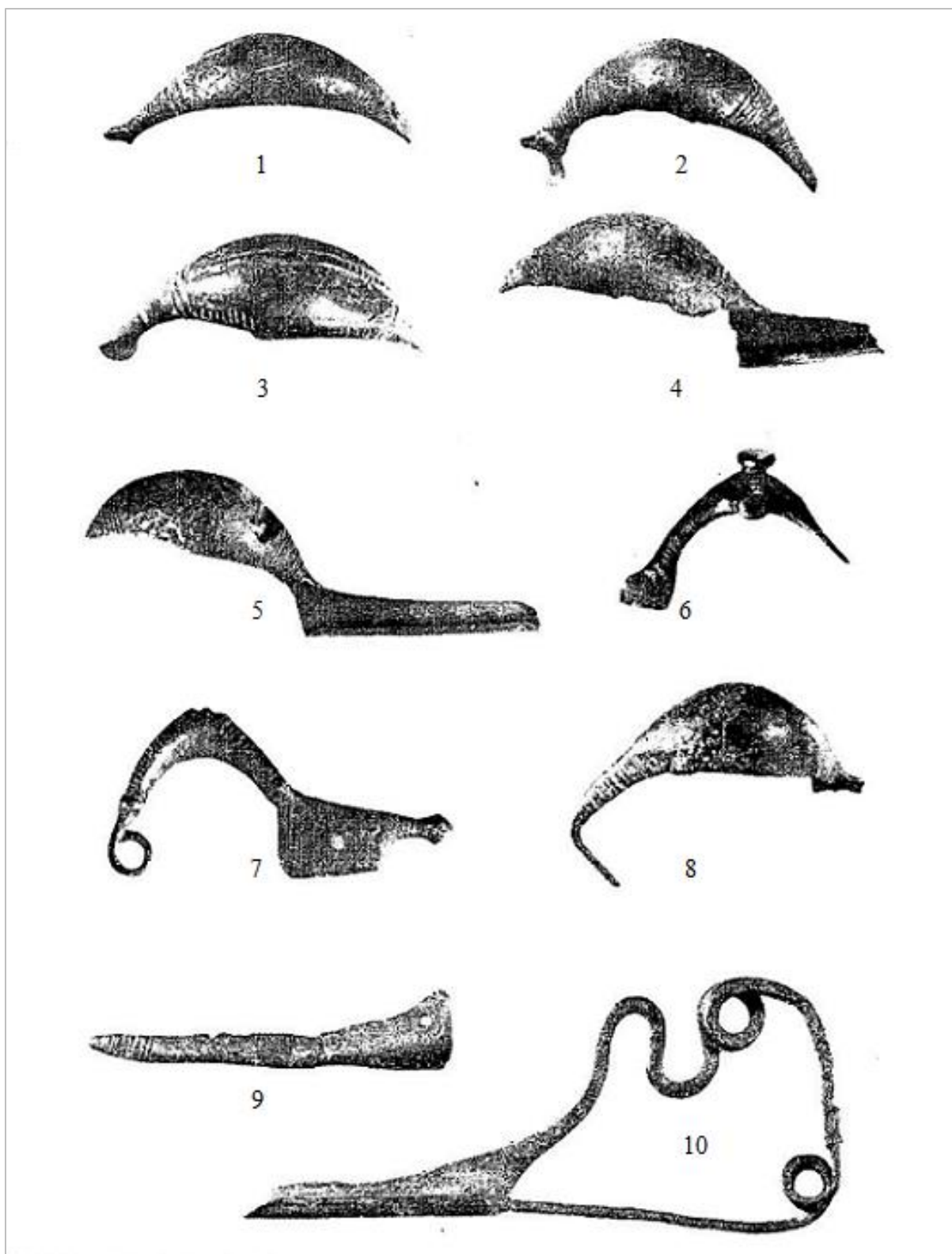

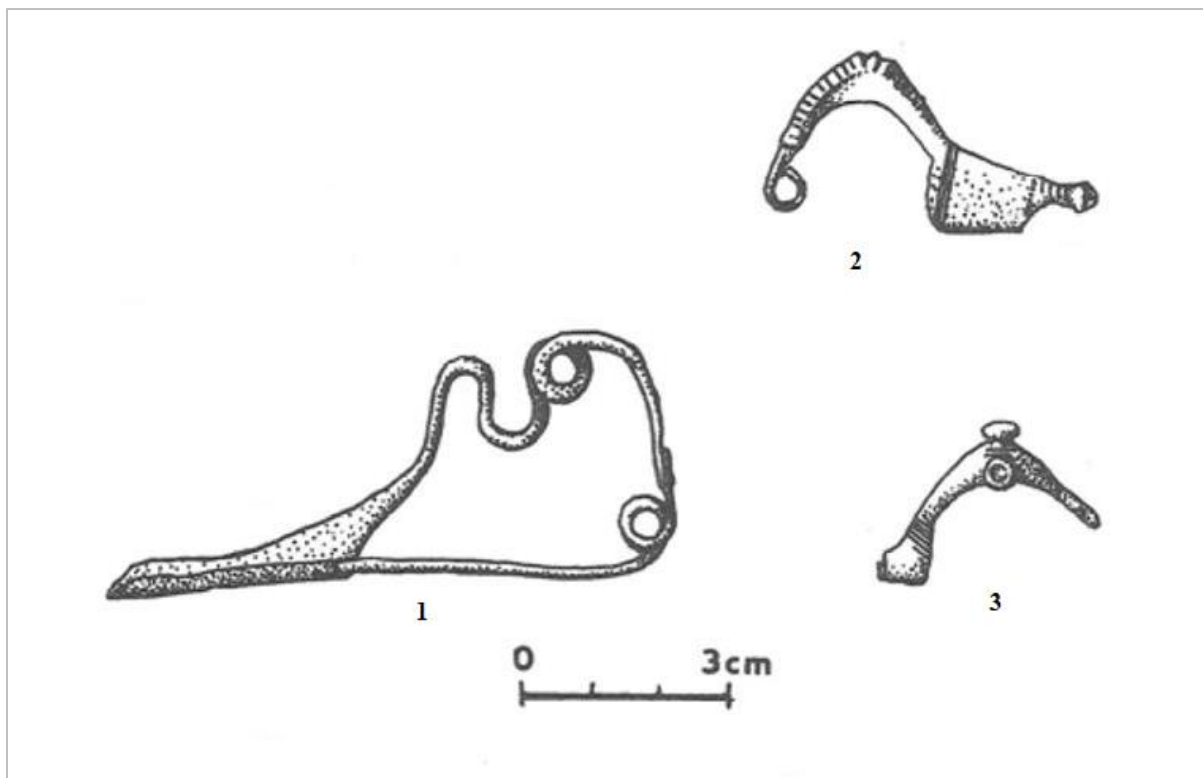
Tab. 21: Trenčianske Teplice – „Čvirigovec“. Kombinovaný depot zbraní a nástrojov? Nože s trňom (1–3), dlátko s ťulajkou/bodka kopije (4), kosák s vertikálnym trňom (5), kopija s otvormi na liste – pravdepodobná súčasť depotu (6) (Čambal 2015, obr. 2).

Tab. 22: Zástranie – „Straník“. Remeselný depot. Železná sekera s ramienkami (1), železné kladivo s kruhovou tuľajkou (2), železné sekery s kvadratickou tuľajkou (3, 4, 6), železný kruh (náramok/nápažník?) (5), železný kosák s vertikálnym trňom (7) (Studeníková 2007, Abb. 7).

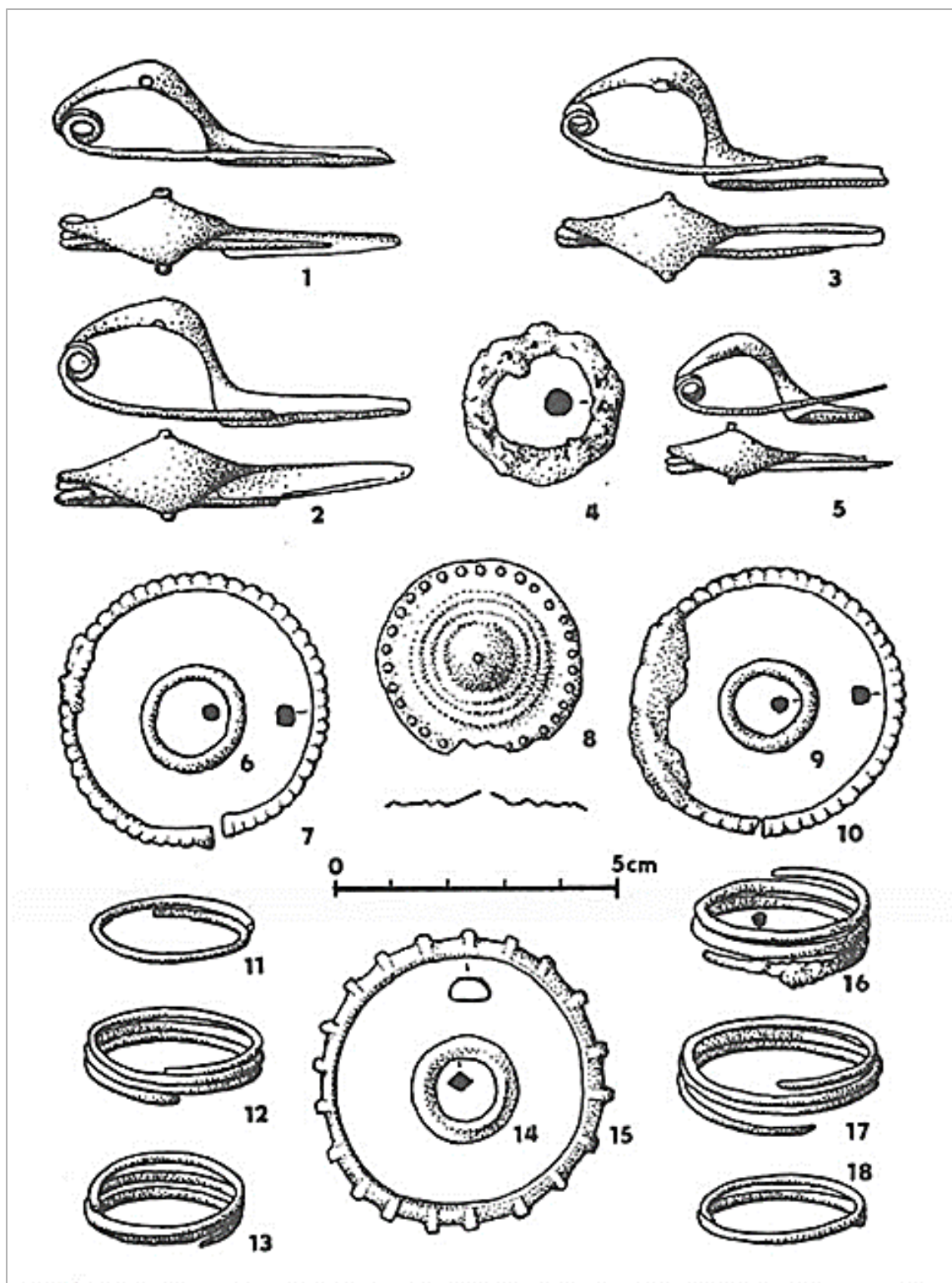

Tab. 23: Abrahám – „–“. Šperkový depot. Bronzové loďkovité spony s jemným rebrovaním na lučíku (1–2, 4–5, 8), bronzová loďkovitá spona typu Šmarjeta (3), bronzová loďkovitá spona s tromi gombíky na lučíku (6), bronzová oblúkovitá spona s výrazným rebrovaním na lučíku a s gombíkovitým zakončením pätky (7), pätká z bronzovej spony s otvorom pre nit (9), bronzová hadovitá spona (10) (Paulík 1960, obr. 127).

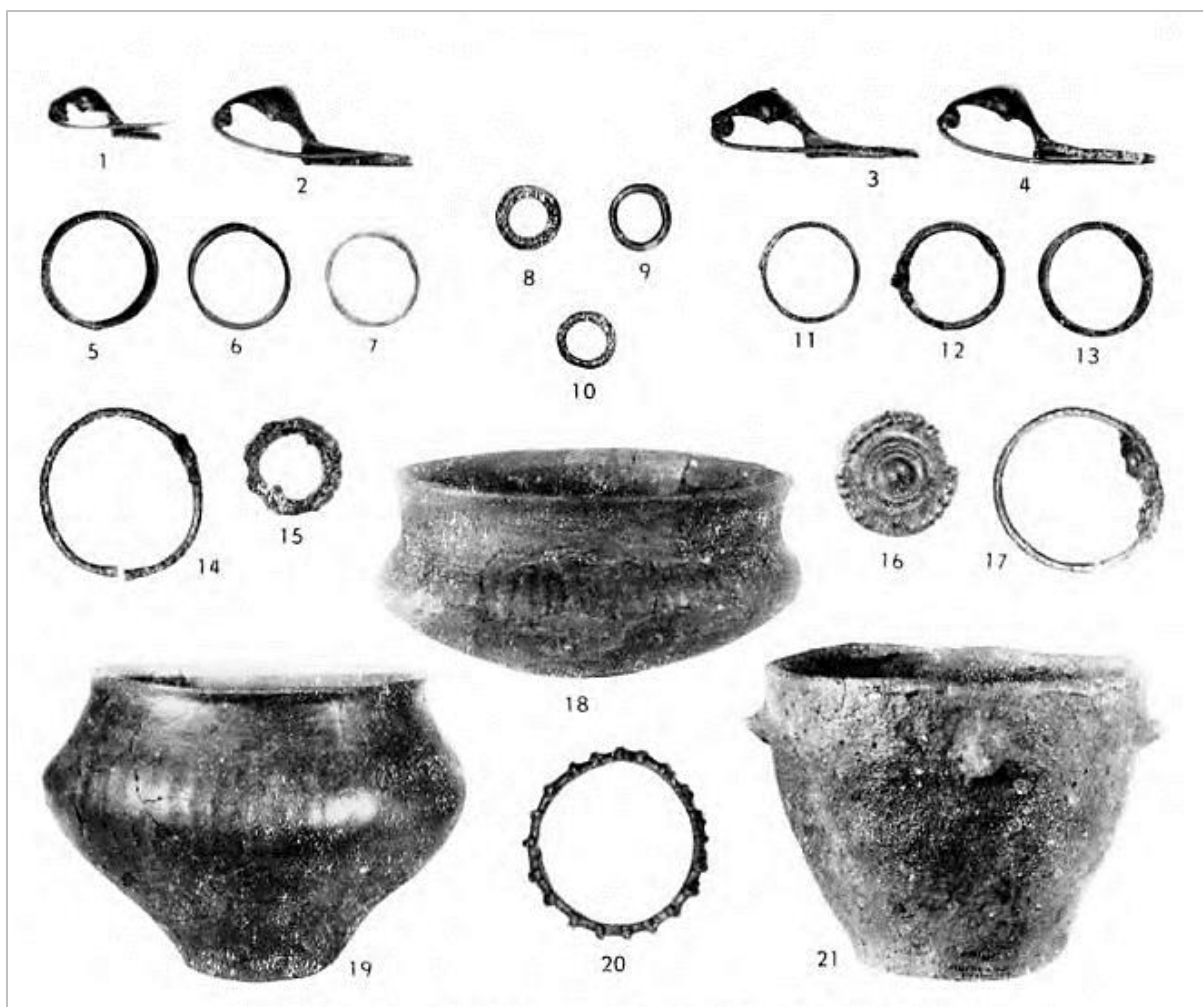

Tab. 24: Abrahám – „-“. Šperkuvý depot. Bronzová hadovitá spona (1), bronzová oblúkovitá spona s výrazným rebrovaním na lučíku a s gombíkovitým zakončením pätky (2), bronzová loďkovitá spona s 3 gombíkmi na lučíku (3) (Studeníková 2001, obr. 1).

Tab. 25: Hurbanovo – „–“. Šperkovo depot, (příp. hrob). Bronzové loďkovité spony s 2 gombíky na lučíku (1–3, 5), železný krůžok (4), bronzové liate krůžky (6, 9, 14), bronzové náramky s vrúbkami (7, 10), bronzová faléra s výzdobou (8), bronzové špirálovité ozdoby z drôtu (11–13, 16–18), bronzový náramok s rebrami (15) (Studeníková 2001, obr. 4).

Tab. 26: Hurbanovo – „–“. Šperkový depot příp. hrob. Bronzové loďkovité spony s 2 gombíkmi na lučíku (2–4), bronzové špirálovité ozdoby z drôtu (5–7, 11–13), bronzové liate krúžky (8–10), bronzové náramky s vrúbkami (14, 17), železný krúžok (15), bronzové kruhové koliesko/faléra? (16), misa (18), amfora/váza (19), bronzový náramok s rebrami (20), hrniec (21), (Dušek 1971, obr. 19).

Tab. 27: Nitrianske Rudno – „Predný Rokoš“. Kombinovaný depot. Bronzová harfovité spona (1), železná sekera s ramienkami (2) (nepublikované).

Tab. 28: Žaškov – „–“. Depot z doby bronzovej (Ha A1). Bronzové krúžky s očkami po obvodu (1–2) a bronzová puklica s elipsovými otvormi (3) sú mladšieho datovania, z doby halštatskej (Ha D) (foto: J. Dubec).